ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ВІДДІЛ МИСТЕЦТВ

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Український художній авангард

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ.

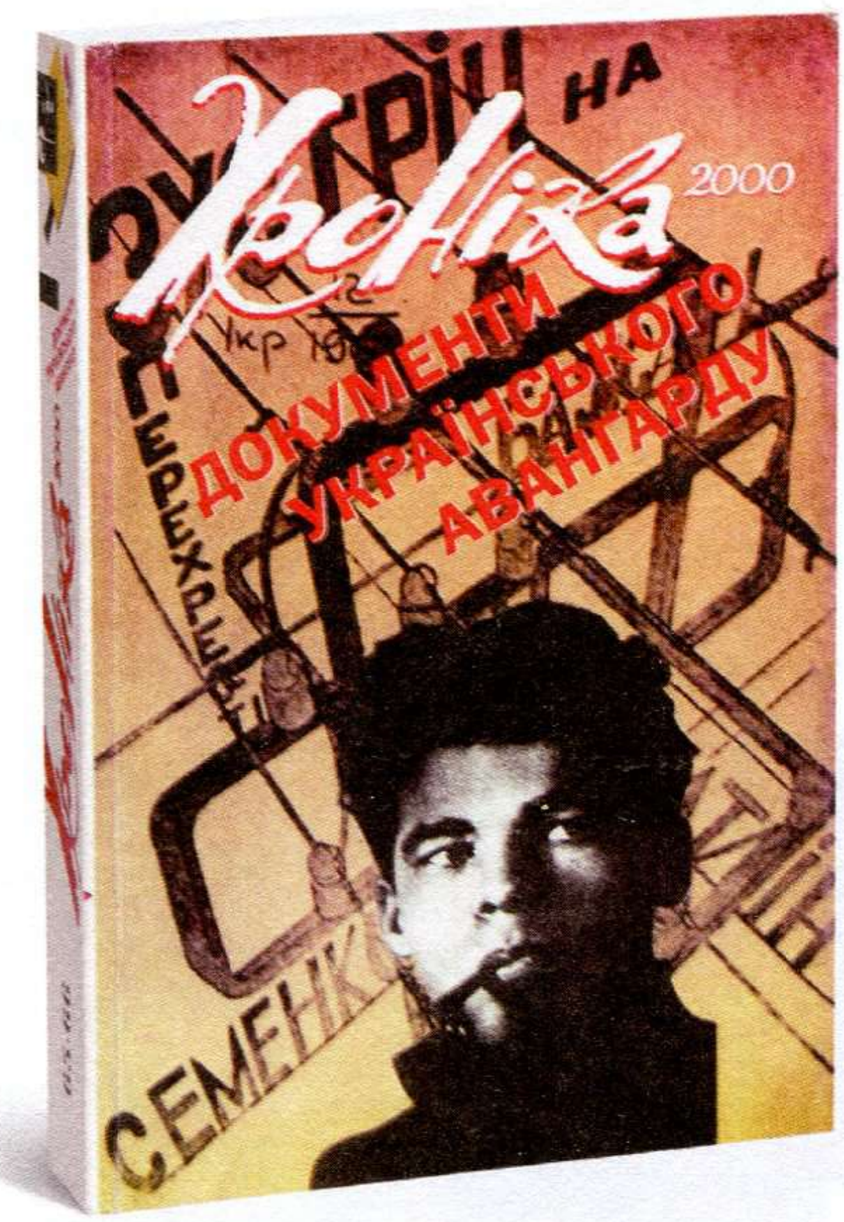

1 **Український авангард 1910-1930 років:** Альбом / Авт.-упоряд. Д. О. Горбачов. – К.: Мистецтво, 1996. – 400 с.: іл.

2 **Українські авангардисти як теоретики і публіцисти** / Упоряд.: Д. Горбачов, О. Папета, С. Папета. – К.: Тріумф, 2005. – 382 с.

3 **Український модернізм 1910-1930:** Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.: іл.

4 **Абстракция в России:** В 2-х т. – М., 2001. – Т. 1-2.

5 **Авангард Йогансена** / Упоряд. Д. Горбачов. – Львів: Наутілус, 2007. – 200 с., 150 іл.
Повість Майка Йогансена «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у слобожанську Швайцарію» проілюстровано творами українського авангарду, підібраними і прокоментованими колективом відомих київських мистецтвознавців Д. Горбачовим, С. Папетою і О. Папетою.
Книгу визнано кращою на IX Всеукраїнському рейтингу «Книжка року-2007».

6 **Асєєва Н. Ю. Українсько-французькі художні зв'язки 20-30-х років XX ст.** – К.: Наук. думка, 1984. – 125 с.

7 **Асеева Н. Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры, конец XIX – начало XX веков.** – К.: Наук. думка, 1989.–197 с.

7а **Борятинська О. Ювілейна лекція... ювіляра: Дмитро Горбачов про український авангард XX століття** // Культура і життя. – 1997. – 31 груд. – С. 4.

8 **Владимир Издебский. Из цикла «Возвращение».** – Альманах. – Вып. 105. – СПб.: Palace Editions, 2005. – 152 с.
Див. також: **Владимир Издебский и его «Салоны».** Государственный Русский музей; Галерея Московского центра искусств. – СПб.: Palace Editions, 2003.

9 **Інтервали. Космізм в українському мистецтві. Ч. 1. – Книга-каталог** / Національний художній музей України. – К.: Вид-во Раєвського, 2000. – 261 с.

38 **Данцкер Д.-А. Б. Авангард і Україна: Фрагм. статті** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 299-303.

39 **Дидковский С. Ренессанс графики:** [Интервью автора книги «Українська графіка першої третини XX століття» Ольги Лагутенко] // Антиквар. – 2007. – № 4. – С. 40-45.

40 **Зельська-Даревич Д. Українські культура і мистецтво крізь віки** // Український модернізм 1910-1930. – Хмельницький, 2006. – С. 16-30.

41 **Издебская-Причард Г. Владимир Алексеевич Издебский на родине и в изгнании** // Государственный Русский музей. Страницы истории отечественного искусства. Вторая половина XIX – начало XX века. – СПб., 1999. – С. 100-127.

42 **Издебская-Причард Г. Владимир Алексеевич Издебский на родине и за границей** // Владимир Издебский. Из цикла «Возвращение». – Альманах. – Вып. 105. – СПб., 2005. – С. 25-36.

43 **Издебская-Причард Г. Скульптура** // Владимир Издебский. Из цикла «Возвращение». – Альманах. – Вып. 105. – СПб., 2005. – С. 37-42.

43а **Издебский В. Новая живопись** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 113-115.

44 **Кашуба Е. «Салоны Издебского». Первые авангардные выставки в Киеве** // «Салоны Издебского». – К., 1998. – С. 14-30.

45 **Круглов В. Художники в Салонах В. А. Издебского** // Владимир Издебский. Из цикла «Возвращение». – Альманах. – Вып. 105. – СПб., 2005. – С. 43-60.

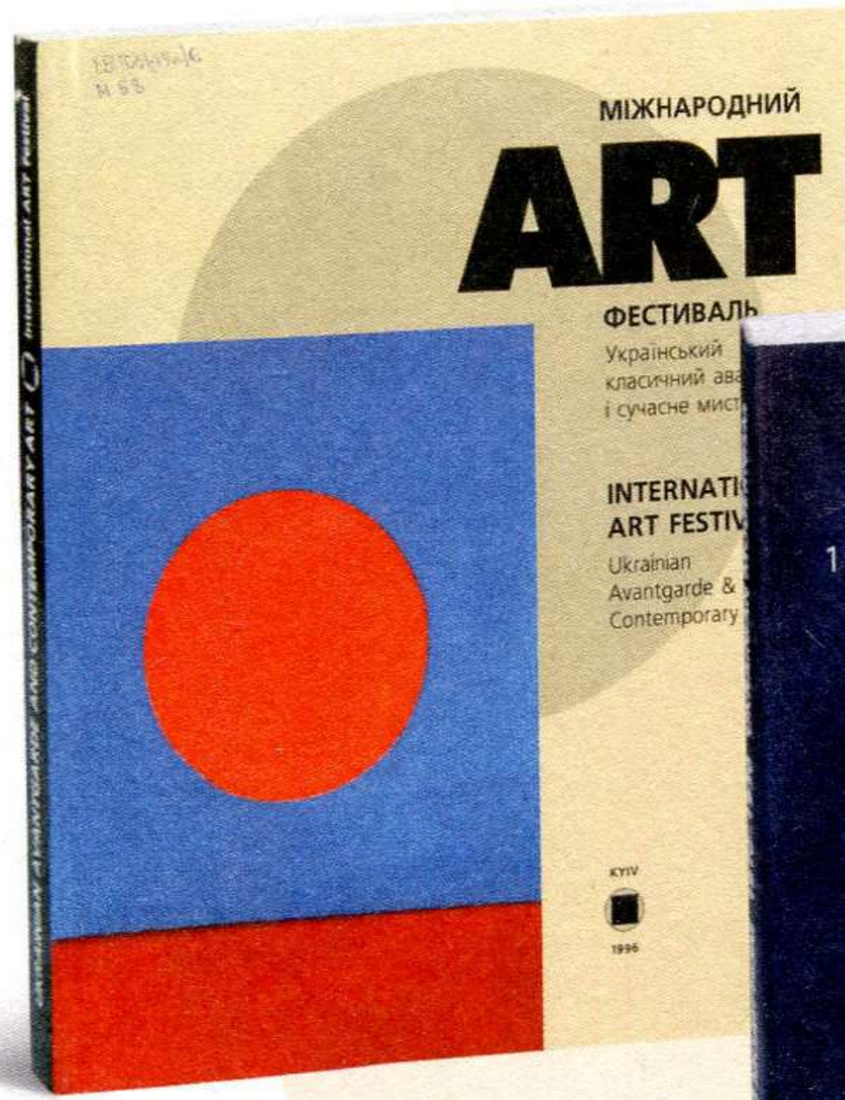

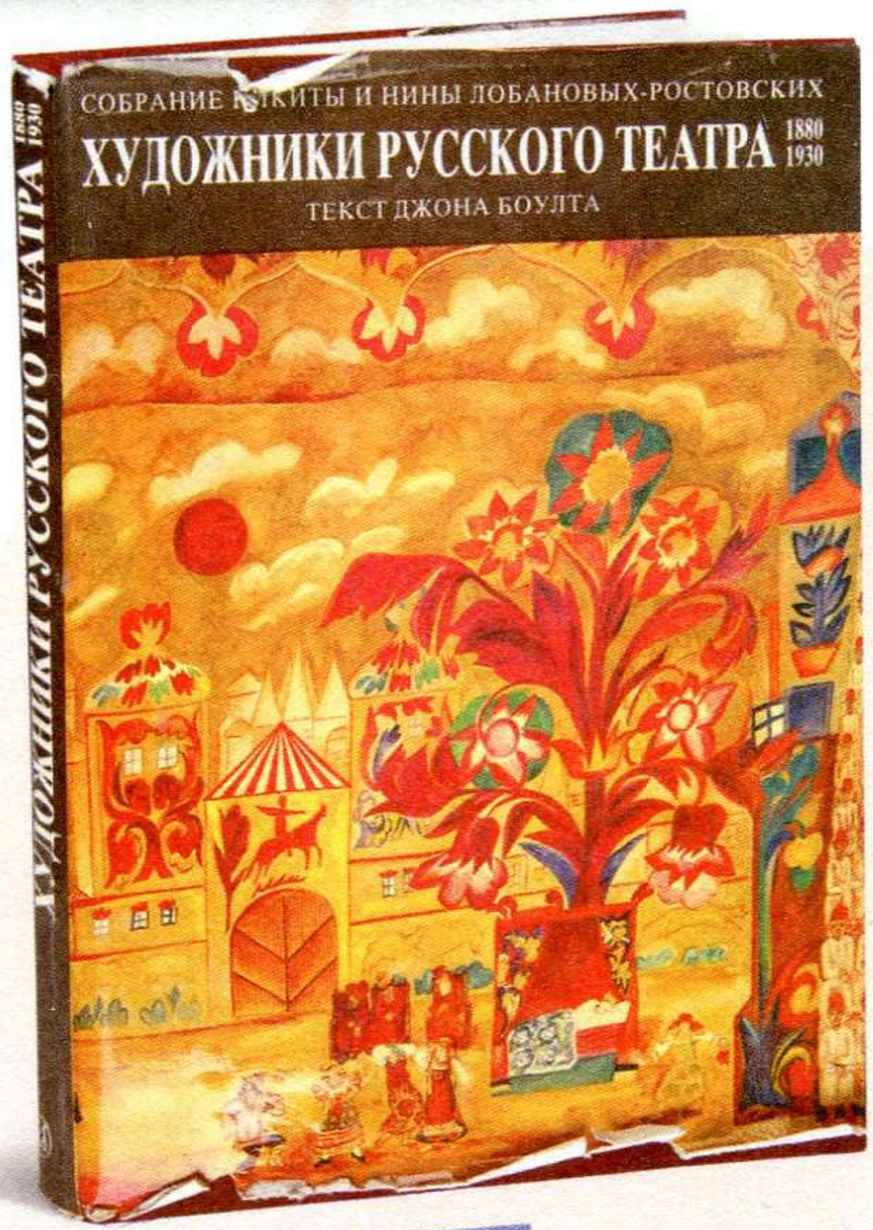

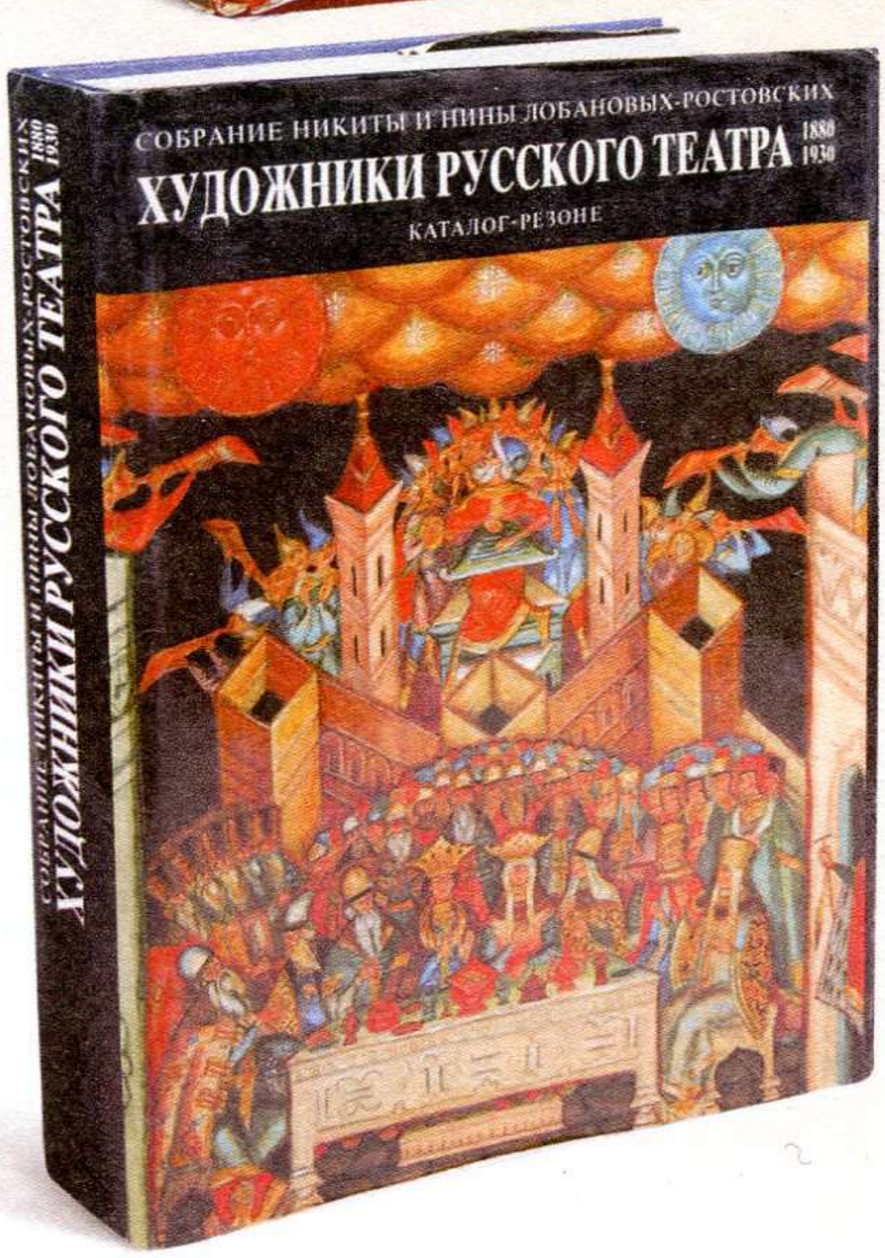

46 **Лагутенко О. Графіка XX століття** // Мистецтво України XX століття. – Київ-Копенгаген: Асоціація Артгалерей України, 1998. – С. 258-291.

47 **Лагутенко О. Новий погляд на мистецтво української графіки XX століття** // Мистецькі обрії. – К.: Академія мистецтв України, 2002. – С. 40-45.

48 **Лобановский Б. Книжная графика на Украине** // Искусство книги. – М.: Книга, 1962. – Вып. 3. – С. 79-89.

49 **Лущик С. «Салоны Издебского» и их организатор** // «Салоны Издебского». – Одесса, 1999. – С. 1-25.

50 **Лущик С. Владимир Издебский в Одессе. Материалы к биографии** // Владимир Издебский. Из цикла «Возвращение». – Альманах. – Вып. 105. – СПб., 2005. – С. 7-24.

51 **Макаров Ю. Дмитрию Горбачеву-70** // AURA. – 2007. – № 1. – С. 100-101.

52 **Маркаде В. Українське мистецтво XX століття і Західна Європа** // Всесвіт. – 1990. – № 7. – С. 169-180.

53 **Маркаде Ж.-К. «Простір, колір, гіперболізм: Характерні риси українського авангарду»: Фрагм. статті** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 234-236.

54 **Маркаде Ж.-К. «Фернан Леже і Росія»: Фрагм. статті** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 227-232.

55 **Міло Д. Мистецтво України** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 306-308.

Киев – родина авангарда

Виктор Пальмов. «Смена»

Выдающиеся художники-модернисты первой половины XX века при различных обстоятельствах становились киевлянами, летописцами древнего города, его оформителями и мифологами

Анна ВЕСЕЛОВСКАЯ

Георгий Нарбут и Михаил Жук, Александра Экстер и Александр Богомазов, братья Федор и Василий Кричевские, Александр Архипенко, Михаил Бойчук, Казимир Малевич, Абрам Маневич, Вадим Меллер, Ефим Михайлов, Виктор Пальмов, Анатолий Петрицкий, Александр Хвостенко-Хвостов, Владимир Татлин – все эти выдающиеся художники первой половины XX века так или иначе были связаны с Киевом. Киевлянами, летописцами древнего города, его оформителями и мифологами они становились при различных обстоятельствах. Кто по рождению – как гуру авангардного искусства Казимир Малевич, – кто приезжал сюда в пору творческой зрелости, а кто увлекался городом мимолетно, завеля с ним недолгий, но бурный роман.

Казимир Малевич родился в Киеве на улице со смешным названием Бульонская (ныне улица Боженко) в польско-украинской семье и до шестнадцати лет жил в различных селах и поселках Украины. В город своего детства Малевич вернулся в 1928 году, когда его пригласили преподавать в Киевском художественном институте. Здесь он читал лекции в специальном закрытом кабинете «дабы излечить студентов от реализма», сворил по поводу цветописи с профессором Виктором Пальмовым и яростно крушил блеклые тона фресковой живописи коллеги Михаила Бойчука. Здесь же в начале 1930 года, после европейского триумфа автора «Черного квадрата», устраивается одна из его последних масштабных выставок. Она имела успех у публики, но была жестко раскритикована партийной прессой. Осенью того же года художник был арестован и заключен на несколько недель в ленинградскую тюрьму ОГПУ.

Написанные в самом конце 1920-х – начале 1930-х годов странные, словно кодовые, знаки, агрессивно красочные фигуры крестьян и скромный весенний пейзаж. Святошино сегодня воспринимаются как своеобразные свидетельства его привязанности к малой родине.

Киевлянином по рождению был и сын механика Киевского университета – выдающийся скульптор XX века Александр Архипенко. Обучаясь с 1902 года в Киевском художественном училище, он вынужден был оставить его после студенческих волнений 1905 года. Руку помощи Архипенко и другим взбунтовавшимся студентам протянул киевский художник Сергей Светославский, позаботившийся об организации в 1906 году специальной выставки работ студентов-изгнанников. Однако Киев не удержал юного художника: как и многие другие, он искал чего-то значительно большего, чем мог дать утопающий в зелени, милый, но вообще-то провинциальный город. Отъезд Архипенко в 1908 году в Париж предопределил мировую славу скульптора и разлучил навсегда с родиной. Сделанные уже в Америке удивительные скульптурки – терракотовые женские торсы, созвучные пластике степных каменных баб, – воспринимаются теперь как многократное ностальгическое эхо.

В Париже Александр Архипенко сумел удивить не только французов, но и свою землячку, соученицу по Киевскому художественному училищу, будущую европейскую знаменитость художницу Александру Экстер. Киевлянкой она стала, когда в середине 1880-х в город переехала семья акцизного чиновника Александра Григоровича, позволявшего дочери после окончания гимназии учиться в художественном училище. Побывав за границей, строптивая красавица Александра Экстер решилась взорвать художественную жизнь Киева изнутри, сделать город хоть чуть-чуть похожим на богемный Париж. Она самостоятельно берется за устройство выставок нового

Марк Эпштейн. «Женщина, стирающая белье»

56 **Мудрак М. Український авангард** // Український модернізм 1910-1930. – Хмельницький, 2006. – С. 31-38.

57 **Петрова Е. Владимир Издебский и его «Салоны»** // Владимир Издебский. Из цикла «Возвращение». – Альманах. – Вып. 105. – СПб., 2005. – С. 5-6.

57а **Пинчевская Б. Еврейское искусство в украинском контексте:** [Бесіда з професором Д. Горбачовим про взаємини українського і єврейського художнього авангарду] // Антиквар. – 2008. – № 4. – С. 38-48.

58 **Савицкая Л. Л. К истории авангардного движения в Харькове. 1910-е годы** // Русский авангард 1910-1920-х годов и проблема экспрессионизма. – М., 2003. – С. 303-325.

59 **Савицкая Л. Л. Коллаж в украинском искуссстве 1910-1920-х годов** // Русский авангард 1910-1920-х годов. Проблема коллажа. – М.: Наука, 2005. – С. 117-127.

60 **Соколюк Л. Микола Скрипник та його роль в мистецькому житті України кінця 1920-х – початку 1930-х років** // Харків 1930-х – 1940-х років. – Харків, 1998. – С. 134-137.

61 **Соколюк Л. Новий погляд на українське мистецтво першої третини XX століття** // Мистецтвознавство України. – К.: Кий, 2001. – Вип. 2. – С. 60-67.

62 **Сонина Т. Культур – Лига** // Антиквар. – 2008. – № 1. – С. 56-63.

63 **Сухопаров С. К истории второго Салона Издебского** // См. в книге: Русский авангард 1910-1920-х годов в европейском контексте. – М.: Наука, 2000. – 310 с.

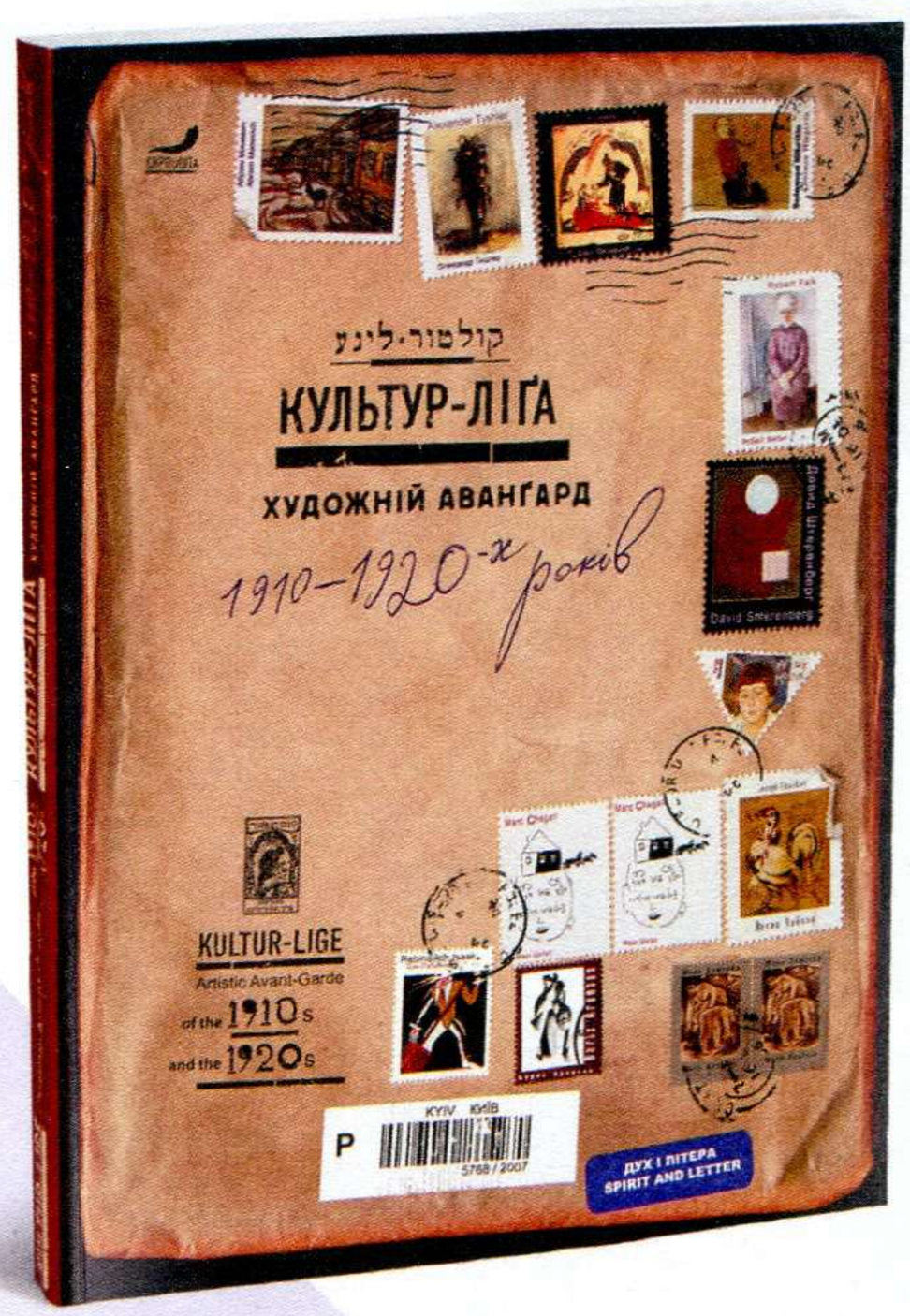

ОЛЕКСАНДР АРХИПЕНКО

1887 Київ
1964 Нью-Йорк

Найвідоміший скульптор XX сторіччя, засновник кубізму в скульптурі. Вчився в Київському художньому училищі (1902-1905), Московському училищі живопису, скульптури та архітектури (1906-1907). З 1905 року брав участь у виставках. В 1908 року приїхав до Парижу, де познайомився з художниками Паризької школи, з А. Модільяні та Годье-Бржоско, а також з Фернаном Леже і Гійомом Аполлінером, між іншими, в мистецькій колонії Ля Рухе. 1912 – експериментував в галузі скульптурного живопису. 1910-1914 брав участь у виставках «Салону незалежних». В 1911-1913 і 1919 роках виставлявся в «Осінньому салоні». 1912 заснував свою першу школу. В цьому ж році вступив до групи «Золотий перетин». Брав участь в Арморі-шоу (1913, Нью-Йорк). Отримує патент на Архипентуру – «Прилад для виставлення змінних картин і метод для декорування змінної виставки». З 1929 року живе в США.

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

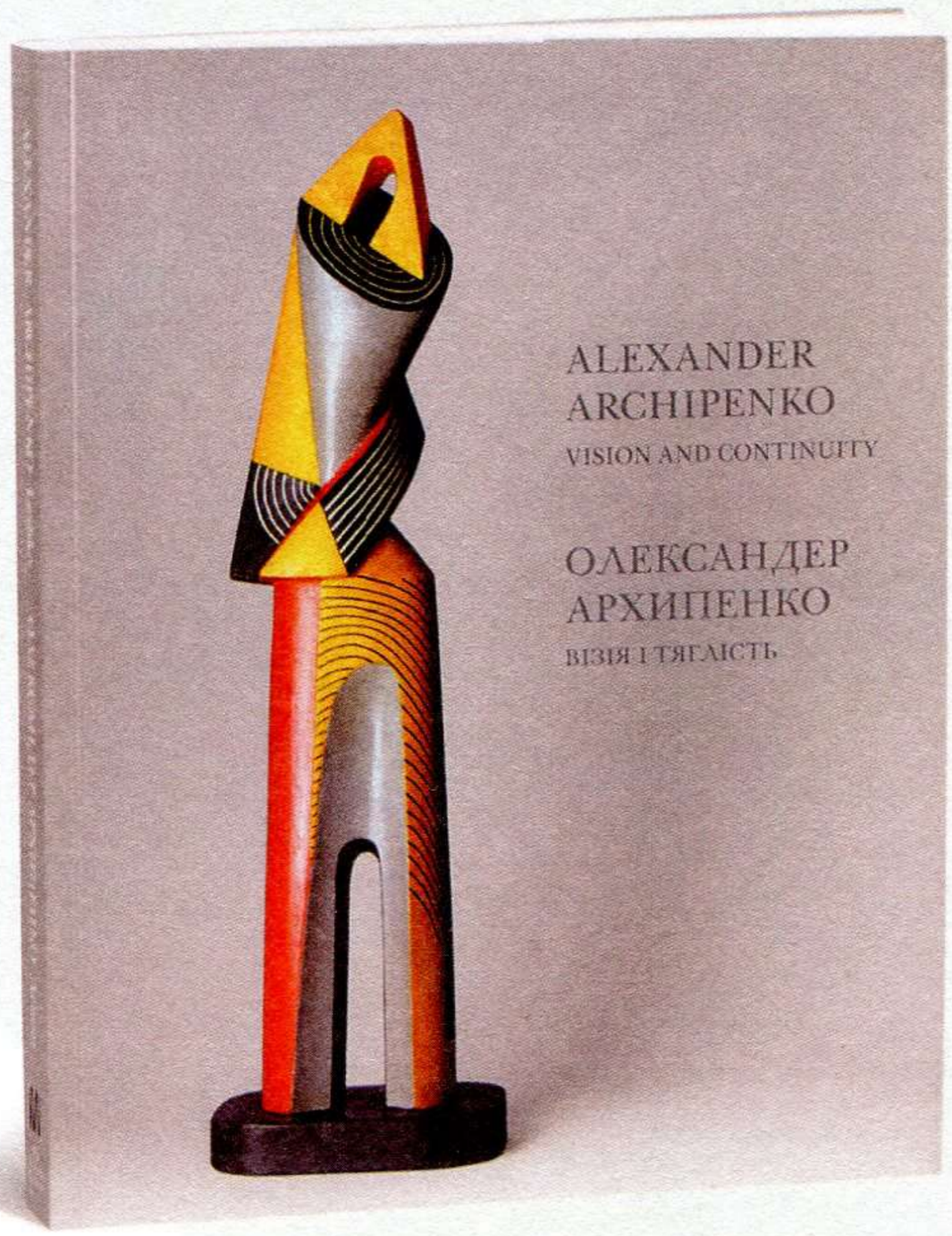

I

64 **Архипенко О. До моїх українських земляків** // Україна. – 1989. – № 38. – С. 23. Промова скульптора на відкритті його пам'ятника Тарасу Шевченку в США (1957 р.).

65 **Архипенко О. Теоретичні нотатки** // Хроніка-2000. – 1993. – № 5 (7). – С. 208-255. Друкується за виданням «Архипенко. 50 творчих літ», Нью-Йорк,1960. Переклад з англ. Н. Висоцької.

66 **Архипенко О. Теоретичні нотатки** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 7-42.

67 **Архипенко А. Письма из Германии и США во Львов: (Фрагменти)** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 260-267.

II

68 **Азизян И. Первая волна скульптурного авангарда: Архипенко, Цадкин, Лифшиц** // См. в книге: Русский авангард 1910-1920-х годов в европейском контексте. – М.: Наука, 2000. – 310 с.

69 **Азизян И. Коллаж в скульптурных картинах А. Архипенко** // Русский авангард 1910-1930-х годов. Проблема коллажа. – М.: Наука, 2005. – С. 87-116.

70 **Асеева Н. Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры: Конец XIX – нач. XX века.** – К.: Наук. думка, 1989. – 199 с.: ил.
Про творчість О. Архипенка – с. 9-10, 102, 111-115, 196.

71 **Асеева Н. Пространство, цвет и свет в скульптуре Александра Архипенко** // См. в книге: Русский авангард 1910-1920-х годов. Взаимодействие искусств. – М.: Изд-во ГИК, 1998. – 342 с.

72 **Білан А. Ще одна зустріч з Олександром Архипенком** // Укр. культура. – 2003. – № 11-12. – С. 31.

73 **Геврик Т. Ландшафтна скульптура в університетському містечку** // Образотворче мистецтво. – 1991. – № 2. – С. 40-41.
Про зібрання скульптури Пенсільванського університету (США), в якому є твори уроженців Києва О. Архипенка та О. Лібермана.

74 **Глущак А. Повернення з чужинства** // Образотворче мистецтво. – 1992. – № 5. – С. 7-8.

75 **Гончар Л., Найда Р. Олександр Архипенко : доля і творчість** // Київ. – 1996. – № 1-2. – С. 155-161.

76 **Горбачов Д. Суворість і ніжність** // Соц. культура. – 1987. – № 12. – С. 34.

77 **Горбачов Д. І архаїст, і футурист** // Хроніка-2000. – 1993. – № 5 (7). – С. 198-207.

78 **Горбачев Д., Утевская П. Под чужим солнцем** // Зеркало недели. – 1996. – 27 янв. – С. 15.

79 **Горбачов Д., Найден О. Земні й небесні джерела Олександра Архипенка** // Слово і час. – 1997. – № 5-6. – С. 59-61.

80 **Горбачев Д. Укротитель пространства** // Столич. новости. – 2001. – № 45. – С. 20.

81 **Горбачов Д. Олександр Архипенко** // Імена України в космосі. – К.: Наутілус, ВАІТЕ, Академперіодика, 2003. – С. 570-575.

82 **Гординський С. Олександр Архипенко** // Хроніка-2000. – 2000. – № 35-36. – С. 482-485.

83 **Гречанюк С. Химерна гілка вічного дерева** // Вітчизна. – 1987. – № 4. – С. 179-189.

84 **До 100-річчя з дня народження О. П. Архипенка** // Всесвіт. – 1987. – № 5. – С. 150-160.
Зміст: Невтомний шукач / А.Німенко; Венера Архипенка / Е.Арендт; Талант передбачення / І.Карабутенко.

85 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – К., 1970. – Т. 4. Кн. 2. – С. 13, 94, 95, 96, 97, 98, 99.

86 **Клоц А. Познакомьтесь – человек предсказал XX век!** // Веч. вести. – 2003. – 9 дек. – С. 10.

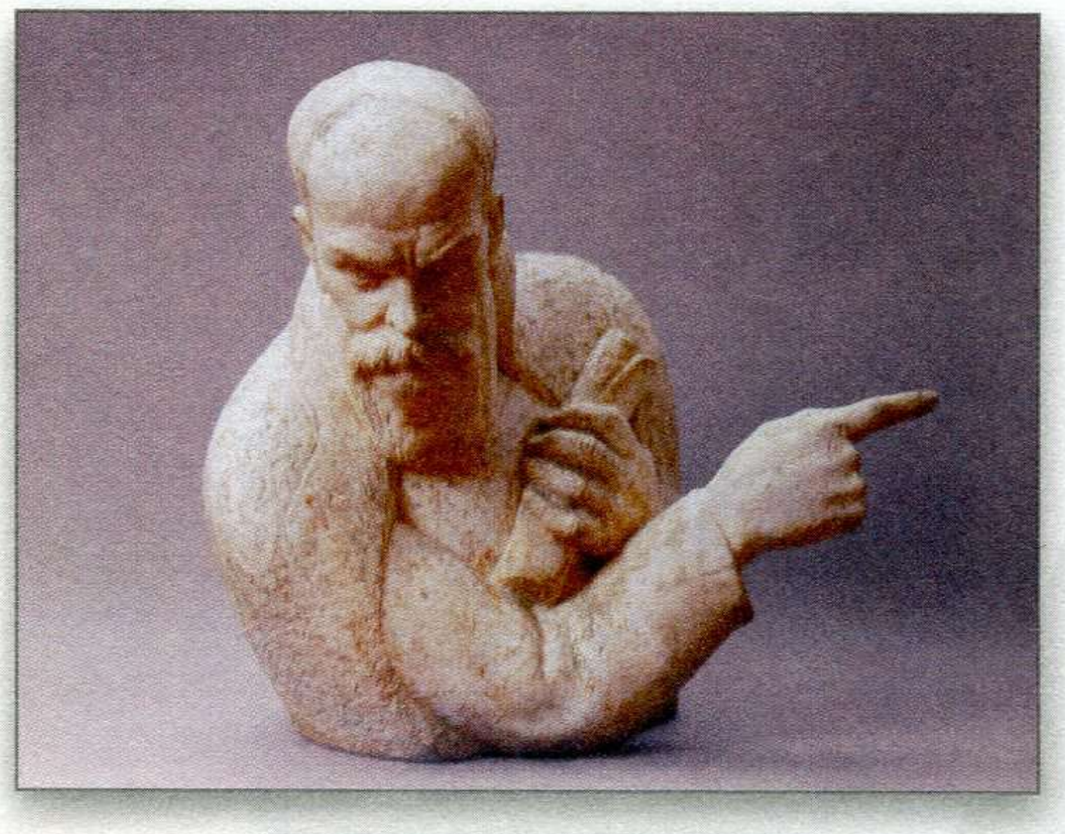

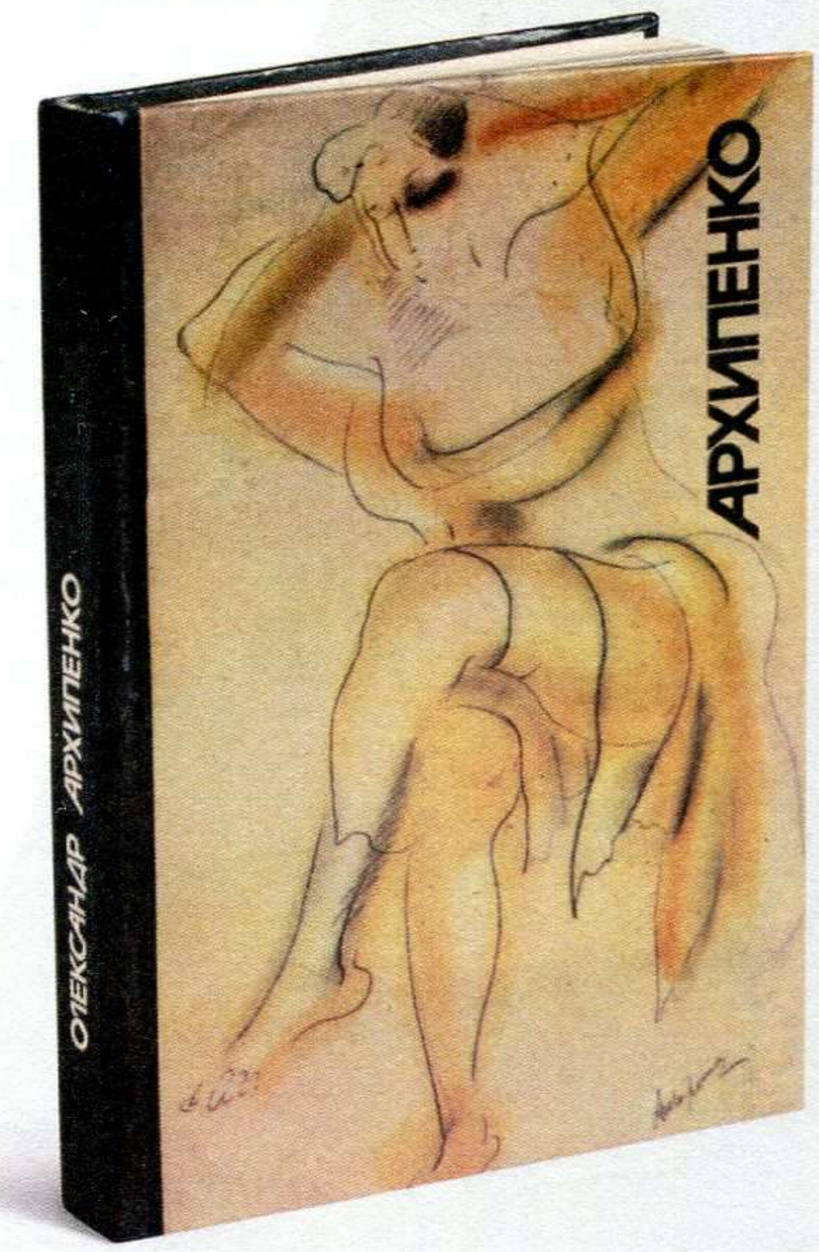

Клуб

Александра Синько об Александре Архипенко

26 августа – день рождения Александры Синько, – талантливой журналистки, художницы, историка искусства, моей подруги. За свои 37 лет она многое успела и многое смогла бы сделать потом, в будущем... Но в 2004 году Сашина жизнь трагически оборвалась. Остались статьи, картины, диссертация, посвященная Архипенко, книга «Осяяні веселкою». Именно эту книгу мы использовали при подготовке данного материала. А вопросы, на которые отвечает Саша, – воображаемые. Это, скорее, подзаголовки к публикуемым фрагментам ее исследования. Мне бы так хотелось поговорить с ней на самом деле об Архипенко и о многом другом, что было дорого ей в этой жизни...

«Кентавры»
Дерево, отполыгон, найденные предметы. 1957 г.

Наталья ЛЫСЕНКО-БАРСКАЯ

– В какой семье родился Архипенко? Повлияло ли его окружение на выбор жизненного пути?

– Александр Порфирьевич Архипенко родился 30 мая 1887 года в Киеве, в семье Параскевы Васильевны Маковой, происходящей из старого казацкого рода, и Порфирия Антоновича Архипенко – инженера-мелиоратора и профессора Университета святого Владимира, который не только за-

имел лабораторией и физическим кабинетом, но существенный ряд конструктивных изобретений. До сих пор не определена роль Порфирия Антоновича в развитии отечественной науки и техники, хотя он был человеком нестандартным, щедро одаренным в своей сфере. Понятно желание П. Архипенко привить к своей профессии сына, но тот разочаровал отца отсутствием математических способностей и интересом сразу к другим занятиям. Тем не менее Александр Архипенко с детства научился видеть геометричность форм, цвет и движение удивительных конструкций, которые создавал отец. Отсюда страсть Архипенко к монументам, небольшим по размерам, но выразительным скульптурам, внимание к плоскости, цвету, неожиданному объединению разных материалов, которые передали его в отдельных моделях, где внутренне встречаются разнообразные нити, проволка, металл.

Стоит вспомнить и о влиянии, которое оказал на Александра Архипенко дед – Антон Архипович, художник-иконописец. Именно он раскрыл маленькому Сашке красоту византийских орнаментов икон, увлекательно, захватывающе рассказывал о великих живописцах, прививая внуку любовь к искусству. Полученное скульптуры умение творчески мыслить, классифицировать и обобщать увлекает поиском Александру найти собственную выразительную концепцию уже в 18 лет.

– Архипенко дружил с твоим дедом – Иваном Кильдиндже... Когда они познакомились?

– Им было тогда по 14 лет. Они дружили благодаря общим увлечениям – в прежде всего интересу к искусству. Вместе играли изваяниями старины, любовались украшениями церквей и соборов Киева. Ведь в начале XX столетия он был одним из самых красивых европейских городов, где делалось все, чтобы сберечь его историческую природную среду. Иван Кильдиндже познакомил Александра Архипенко со своим дядей – хранителем скульптурного отдела исторического музея, художником Сергеем Ходаковым. С того времени А. Архипенко увлекся трипольской керамикой, удивительными изделиями прославленных мастеров Приднепровья и древними каменными изваяниями – «женщинами-бабами» степями, которые отображали восприятие человеком окружающего его мира, выражали поклонение реальным природным силы. Юношеские поиски усваивать пластический язык предков, перешли из простую мудрость, возродить забытые народные традиции. Каменные половецкие бабы открыли заинтересованному творцу исконные и суровую красоту встречи, стали поиском к неизданному загадочных египетских статуй сквозь формы, видевшей Древнего Востока и прекрасно в сферу античности, с которыми он познакомился в этот период.

Александр Архипенко пройдет несколько этапов увлечения кубизмом, со временем – абстракционизмом, вернется к пластике необратимо. Он будет использовать «архаические» искусство, исконные методы лепки, но значительную роль в формировании самобытности мастера играет украинская народная, противоречивая в национальном творчестве его произведений. В. Коротич, вспоминая беседу с А. Архипенко, писал: «Первые работы

«Женский торс. Бронза. 1914 г.»

87 **Корсун Л. Збагнути Вічність у видимому світі** // Україна мол. – 2005. – 17 серп. – С. 10.

88 **Кудрявцев Л. Його знає світ, але не знає Батьківщина** // Укр. культура. – 1997. – № 8-9. – С. 30-31.

89 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл.
Про творчість О. Архипенка – с.191-194.

90 **Марченко Д. Скульптоживопись Александра Архипенко** // ДИ. – 2007. – № 4. – С. 72-75.

91 **На власне «ризико»** // Столиця. – 2000. – № 112. – С. 12.

92 **Надыкто В. Баловень судьбы** // Антиквар. – 2007. – № 3. – С. 38-41.

93 **Німенко А. Його творчість – «Архипентура»** // Україна. – 1987. – № 22. – С. 14-17.

94 **Олександр Архипенко: Альбом / Есе В. Коротича.** – К.: Мистецтво, 1989. – 200 с.: іл.

95 **Олександр Порфирович Архипенко (1887-1964)** // Укр. культура. – 2000. – № 4. – С. 27.

96 **Олександр Архипенко: «Жінка, що йде»** // Веч. Київ. – 2003. – 4 груд. – С. 23.

97 **Олександр Архипенко та його спадкоємці : Каталог.** – К., 2003.

98 **Олександер Архипенко: Візія і тяглість:** Інавгураційна виставка і публікація Укр. Музею в Нью-Йорку... / Куратор виставки Я. Лешко. – Нью-Йорк: Укр. Музей; К.: Родовід, 2005. – 256 с.: іл. – Зі змісту: Олександер Архипенко. Візія і тяглість / Я. Лешко. Каталог. Хронологія / О. Кайзер.

99 **Оленська-Петришин А. Олександр Архипенко – передовий новатор скульптури XX століття** // Хроніка-2000. – 2000. – № 35-36. – С. 486-498.

100 **Певний Б. Архипенкове коріння** // Сучасність. – 1992. – № 9. – С. 127-140., іл.

101 **Савченко О. Воспевший пространство** // Киев. ведомости. – 2004. – 22 апр. – С. 8-9.

102 **Сидор О. Шукач нових форм** // Образотворче мистецтво. – 1987. – № 6. – С. 18-19.

103 **Сидор О. Олександр Архипенко на рідній землі** // Жовтень – 1988. – № 2. – С. 79-86.

104 **Сидор О. Складна дорога на Батьківщину** // Сучасність. – 1996. – № 9. – С. 136-149.

105 **Сидор-Гібелінда О. Архипенко Охрипенко...** // День. – 2007. – 10 серп. – С. 1,18.

106 **Силин О. Геніальний син України** // Літ. Україна. – 1987. – 28 трав.– С. 8.

107 **Александра Синько об Александре Архипенко / Материал подгот. Н. Лысенко-Барская** // Антиквар. – 2007. – № 10. – С. 72-77.

108 **Скрипченко М. «Велетень серед митців». Українець Олександр Архипенко** // Образотворче мистецтво. – 2002. – № 3. – С. 8-10.

109 **Сусак В. Александр Архипенко – «первый скульптор-экспрессионист»?** // Русский авангард 1910-1930-х годов и проблема экспрессионизма. – М., 2003. – С. 223-237.

110 **Титаренко А. Возвращение Архипенко, или Порыв в будущее** // Art Line. – 1997. – № 10-11. – С. 65-67.

111 **Утевська П., Горбачов Д. І архаїст, і футурист** // Культура і життя. – 1997. – 4 черв. – С. 2.

112 **Федько-Шілз С. Олександр Архипенко: наближення** // Укр. культура. – 1999. – № 6. – С. 16-17.

113 **Фесенко Л. Повернення Олександра Архипенка** // Хрещатик. – 2003. – 2 груд. – С. 1,2.

114 **Шестаков А. Майстер порожнечі** // Політика і культура. – 2001. – № 47. – С. 54-55.

115 **Шестаков А. Волхвування над простором: [До 40-річчя з дня смерті О. Архипенка]** // Україна мол. – 2007. – 24 лют. – С. 13.

ОБОГОМАЗОВ ОЛЕКСАНДР

1880 с. Ямпіль (нині Сумської обл)
1930 Київ

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

Живописець і графік. Один із лідерів і теоретиків українського авангарду. Вчився в Київському художньому училищі (1902-1910). Продовжував освіту в приватних студіях Москви. В 1914 році заснував групу «Кільце», що об'єднувала молодих українських авангардистів. Того ж року завершив теоретичну працю «Живопис та елементи», в якій виклав засади авангардного мистецтва, простежив генезис художньої форми від руху крапки – її первісного елементу. Був членом АРМУ. В 1922-1930 роках – професор Київського художнього інституту.

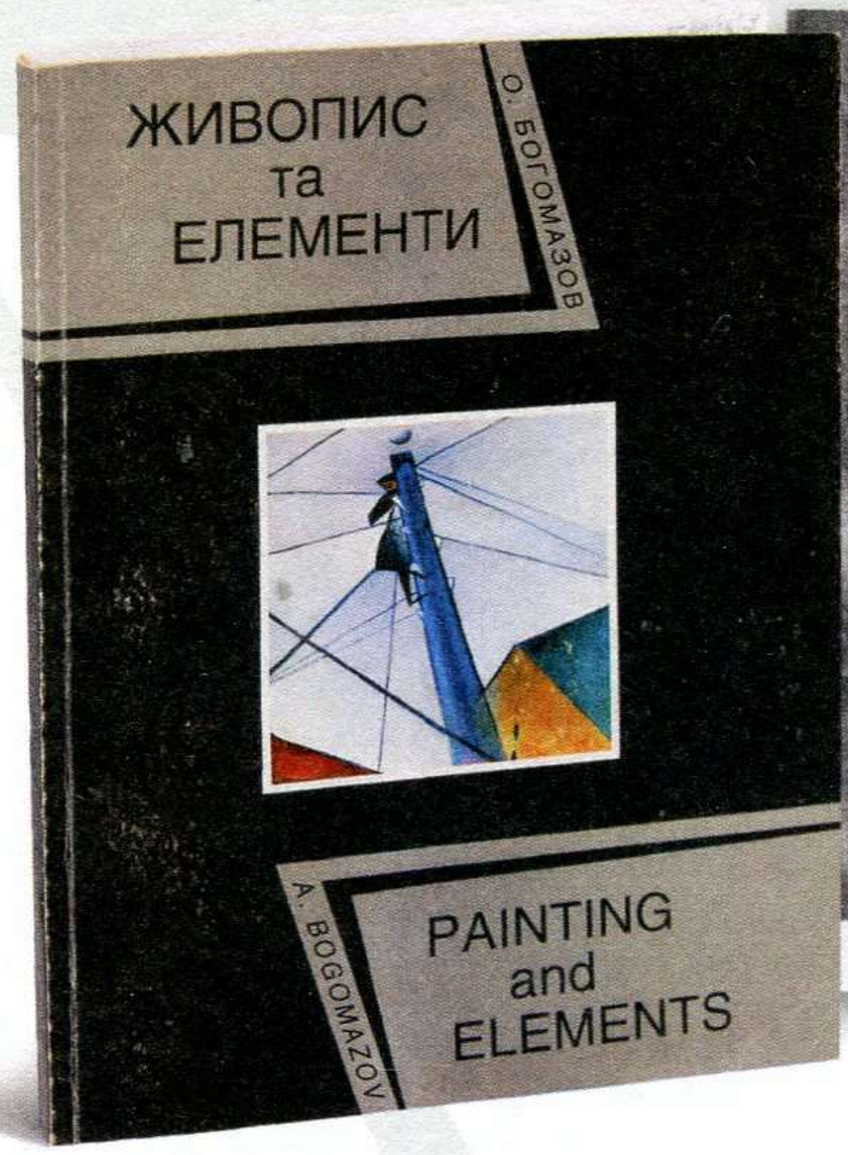

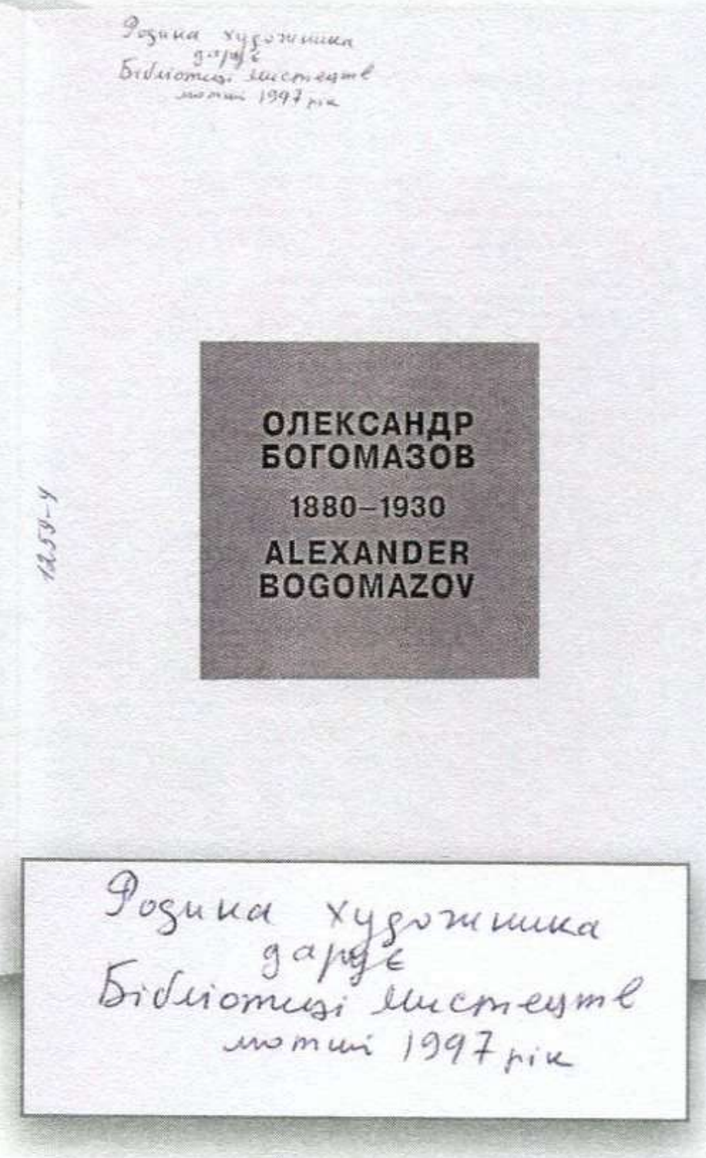

I

116 **Богомазов А. Портрет жены: [Репродукція]** // Огонек. – 1988. – № 22. – 4-я цв.вкл.

117 **Богомазов О. Живопис та елементи** / Пер. з рос. С. Яринича // Наука і культура. Україна: Щорічник. – К., 1989. – Вип. 23. – С. 458-466.

118 **Богомазов А. Живопись и элементы: [Фрагменти з трактату]** / Публ. Д. Горбачева и М. Колесникова] // Наше наследие. – 1991. – № 2. – С. 144.

119 **Богомазов О. Паровоз.1916: [Кольор. репродукція]** // Нова Генерація. – 1992. – Серп. – С. 12. – Спец. вип.

120 **Богомазов О. Картина – глядач: [Фрагменти з трактату «Живопис та елементи»]** // Хроніка-2000. – 1992. – № 1. – С. 140-154.

121 **Богомазов О. Основні завдання розвитку живопису в Україні** // Український авангард 1910-1930 років. – К., 1996. – 1-3 с. додатку.

122 **Богомазов О. Виступ на Першому Всеукраїнському з'їзді художників (9-16 червня 1918 р.)** // Богомазов О. Живопис та елементи. – К., 1996. – С. 154-156.

123 **Богомазов О. Живопис та елементи.** – К.: Задумливий страус, 1996. –176 с.: іл.

124 **Богомазов О. Сказати своє слово...: (Автомонографія за щоденниками, побіжними нотатками та листами до дружини)** / Публ. М. Шудрі // Рукопис: Український альманах спогадів, щоденників, листів, документів, світлин: У 2 т. – Київ: Криниця, 2004. – (Серія «Бібліотека Шевченківського комітету»). – Т. 1. – С. 365-411.

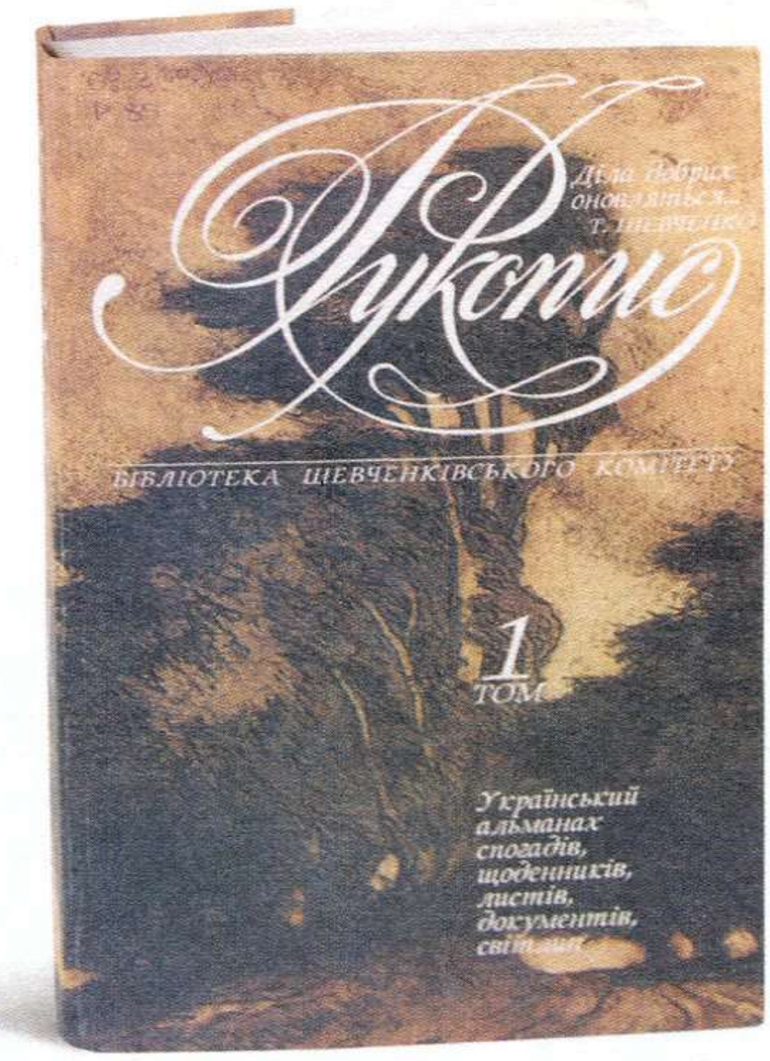

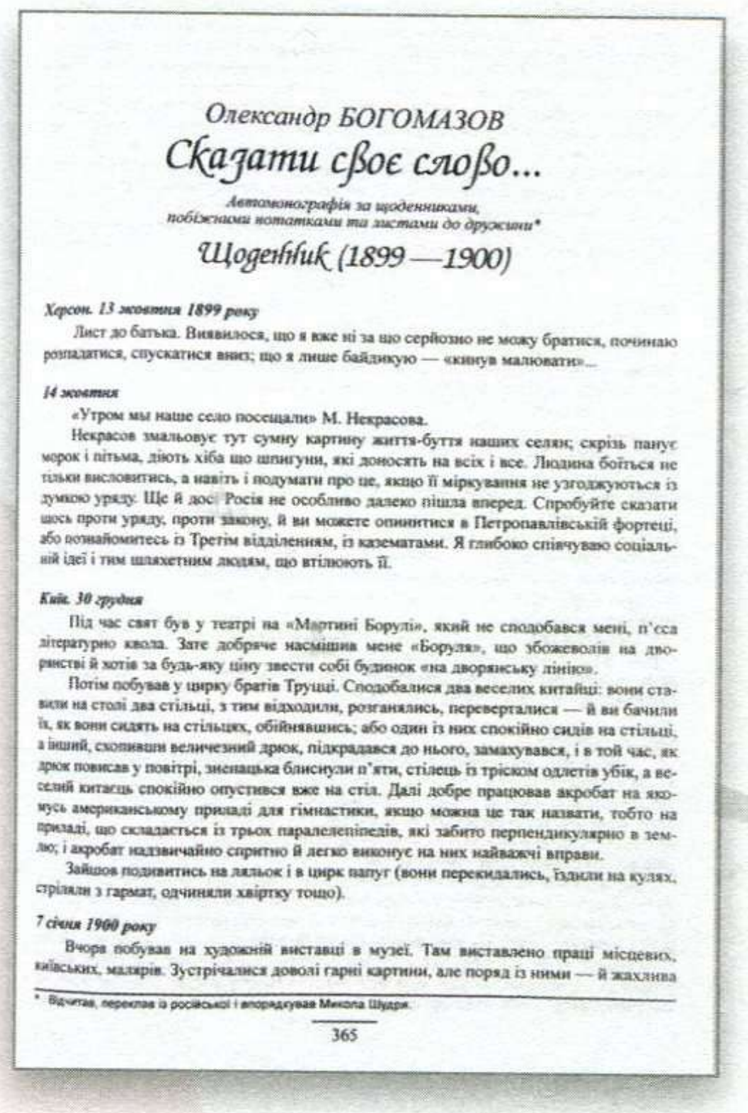

Олександр БОГОМАЗОВ

Сказати своє слово...

*Автомонографія за щоденниками, побіжними нотатками та листами до дружини**

Щоденник (1899—1900)

Херсон. 13 жовтня 1899 року

Лист до батька. Виявилося, що я вже ні за що серйозно не можу братися, починаю розпадатися, спускатися вниз; що я лише байдикую — «кинув малювати»...

14 жовтня

«Утром мы наше село посещали» М. Некрасова.

Некрасов змальовує тут сумну картину життя-буття наших селян; скрізь панує морок і пітьма, діють хіба що шпигуни, які доносять на всіх і все. Людина боїться не тільки висловитись, а навіть і подумати про це, якщо її міркування не узгоджуються із думкою уряду. Ще й досі Росія не особливо далеко пішла вперед. Спробуйте сказати щось проти уряду, проти закону, й ви можете опинитися в Петропавлівській фортеці, або познайомитесь із Третім відділенням, із казематами. Я глибоко співчуваю соціальній ідеї і тим шляхетним людям, що втілюють її.

Київ. 30 грудня

Під час свят був у театрі на «Мартині Борулі», який не сподобався мені, п'єса літературно кволa. Зате добряче насміщив мене «Боруля», що збожеволів на дворянстві й хотів за будь-яку ціну звести собі будинок «на дворянську лінію».

Потім побував у цирку братів Труцці. Сподобалися два веселих китайці: вони ставили на столі два стільці, з тим відходили, розганялись, переверталися — й ви бачили їх, як вони сидять на стільцях, обійнявшись; або один із них спокійно сидів на стільці, а інший, схопивши величезний дрюк, підкрадався до нього, замахувався, і в той час, як дрюк повисав у повітрі, зненацька блисну́ли п'яти, стілець із тріском одлетів убік, а веселий китаєць спокійно опустився вже на стіл. Далі добре працював акробат на якомусь американському приладі для гімнастики, якщо можна це так назвати, тобто на приладі, що складається із трьох паралелепіпедів, які забито перпендикулярно в землю; і акробат надзвичайно спритно й легко виконує на них найважчі вправи.

Зайшов подивитись на ляльок і в цирк папуг (вони перекидались, їздили на кулях, стріляли з гармат, одчиняли хвіртку тощо).

7 січня 1900 року

Вчора побував на художній виставці в музеї. Там виставлено праці місцевих, київських, малярів. Зустрічалися доволі гарні картини, але поряд із ними — й жахлива

* Відчитав, переклав із російської і впорядкував Микола Шудря.

124а **Богомазов О. «Коли на відкритті виставки АРМУ...»** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 88-93.

125 **Богомазов А. Доклад на Всеукраинском съезде художников. Киев, 1918. Основные задачи развития искусства живописи на Украине** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 77-85.

126 **Богомазов А. Живопись и элементы: (Фрагмент)** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 42-69.

127 **Богомазов А. Нечто о графике** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 85-87.

128 **Богомазов А. Об искусстве. Заметки теоретического характера** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 69-77.

II

129 **Асеева Н. Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры: Конец XIX – нач. XX века.** – К.: Наук. думка, 1989. – 199 с.: ил.
Про О. Богомазова – с. 104-105.

130 **Боулт Д. Э. Богомазов Александр Константинович** // Художники русского театра. 1880-1930. – М., 1994. – С. 97-98, ил. № 96.

131 **Горбачов Д. Саня і Ванда, або Логіка краси** // Рад. жінка. – 1990. – № 10. – С. 17-18.

132 **Горбачов Д. Український Пікассо, або Як вибратися з чорної меланхолії** // Кур'єр муз. – 1992. – № 1.

133 **Горбачов Д. Не для грошей народжений, або Логіка краси** // Хроніка-2000. – 1992. – № 1. – С. 130-139.

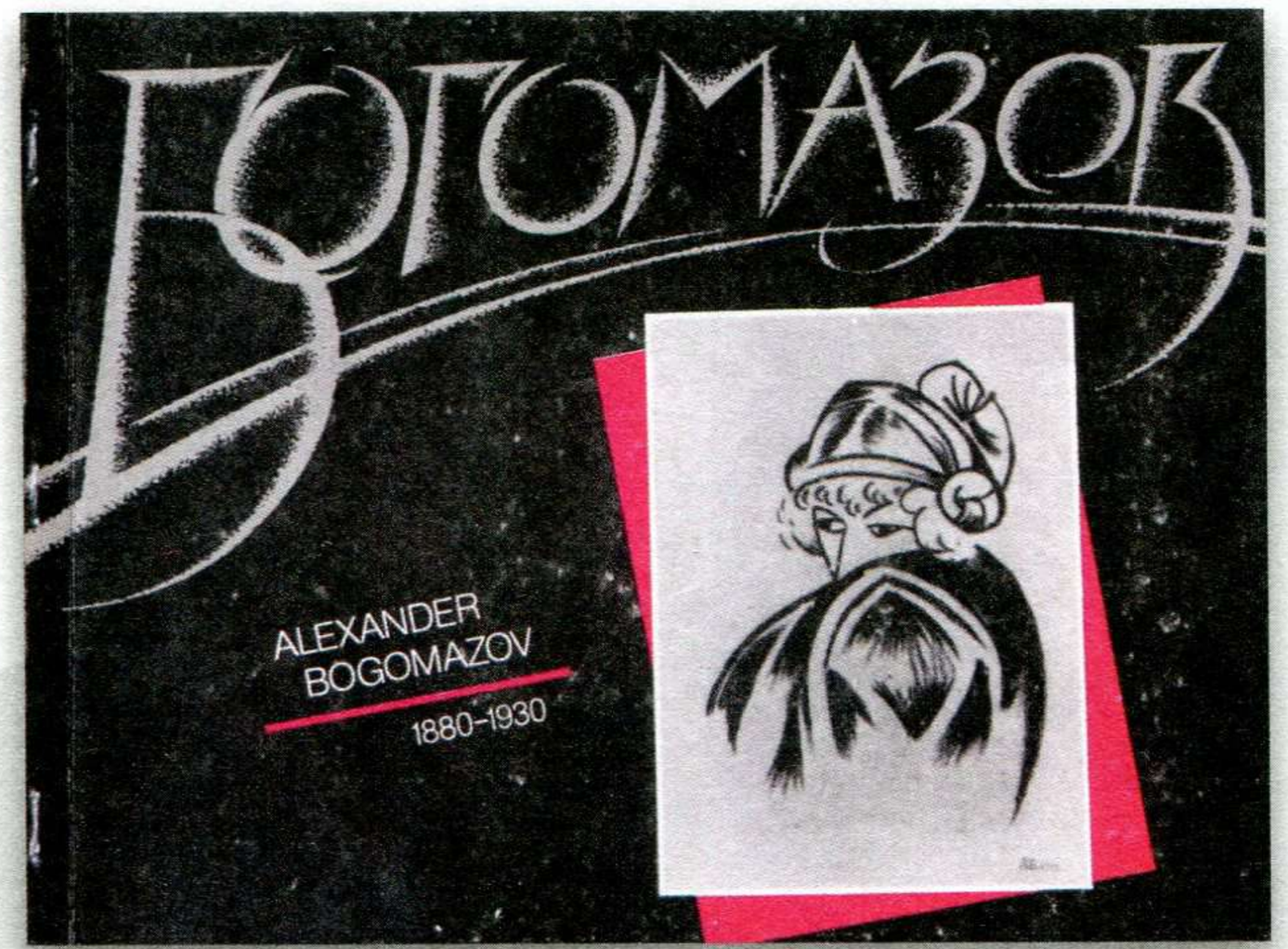

134 **Горбачов Д. Пророчий рукопис** // Наука і культура. Україна: Щорічник. – К., 1989. – Вип. 23. – С. 456.
Див. також: Богомазов О. Живопис та елементи. – К., 1996. – С. 3-4.

135 **Горбачов Д. О. Богомазов (1880-1930). Скинувши пута нерухомості** // Art Line. – 1999. – № 7-8. – С. 10-12.

136 **Горбачев Д. Философ красочного ритма** // Столич. новости. – 2000. – № 11. – С. 18.

137 **Горбачев Д. Работы Василия Ермилова и Александра Богомазова в нью-йоркском собрании** // Пинакотека. – 2006. – № 1-2. – С. 170-171.

138 **Дегтярева Г., Солодовникова Е. Парабола Богомазова:** [Про книгу О. Богомазова «Живопис та елементи»] // Правда Украины. – 1997. – 23 янв.

139 **Диченко І. Освічений і освітоносний** // Культура і життя. – 1987. – 6 верес.

140 **Іванова О. Людина з доби «Великого експерименту»** // Культура і життя. – 1992. – 18 січня. – С. 6.
Про виставку О. Богомазова в Державному музеї українського образотворчого мистецтва.

141 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – К., 1970. – Т. 4. – Кн. 2. – С. 12, 192, 194, 382; Т. 5. – К., 1967. – С. 17, 19, 137, 167.

142 **Корогодський Р. Ще одна драма: Олександр Богомазов** // Культура і життя. – 1997. – 10 груд. – С. 3-4.

143 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл.
Про творчість О. Богомазова – с. 91-95.

144 **Маркаде В. Українське мистецтво XX століття і Західна Європа** // Всесвіт. – 1990. – № 7. – С. 169-180.

145 **Москаленко О. Київські мотиви Олександра Богомазова** // Веч. Київ. – 1996. – 23 квіт. – С. 5.

146 **Олександр Богомазов. 1880-1930: Каталог творів** / Упоряд. М. М. Колесніков; Вступ. ст. Е. О. Димшиця. – К., 1991.- 47 с.: іл.

147 **Олександр Костянтинович Богомазов: (Біографія у датах)** // Богомазов О. Живопис та елементи. – К., 1996. – С. 172-173.

148 **Олександр Богомазов (1880-1930) Твори: Календар** / Упоряд. Е. Димшиць. – К.: ЗАТ «Енергетичний стандарт», 2001. – 13 с.

149 **Пелих Н. Пам'ять про Богомазова у бронзі** // Хрещатик. – 2002. – 20 лист. – С. 5.
Відкрито меморіальну дошку О. Богомазову.

150 **Романюк Н. Мозаика жизни по А. Богомазову** // Зеркало недели. – 2004. – № 12. – С. 13.

151 **Романюк Н. Мозаїка життя за О. Богомазовим, або Послання століття минулого всім наступним століттям** // Робіт. газ. – 2004. – 23 груд.

152 **Рубан-Кравченко В. Кричевські і українська художня культура XX століття. Василь Кричевський.** – К.: Криниця, 2004. – 702 с.: іл.
Про О. Богомазова – с. 142, 575.

153 **Сотник Н. «Каждый человек сам строит себе храм»** // Правда Украины. – 1997. – 20 марта.

154 **Спогади дочки О. Богомазова (Вступ Е. Димшиця)** // Українське мистецтвознавство. – К.: Кий, 2001. – Вип. 2. – С. 141-154.

155 **100 произведений из собрания К. И. Григоришина.** – Альбом. – К., 2004. – 217 с.: ил.
Роботи О. Богомазова в колекції К. І. Григоришина – с. 24-59.

156 **Утевская П., Горбачев Д. Логика красоты** // Зеркало недели. – 1996. – 7 мая. – С. 21.

МИХАЙЛО БОЙЧУК

1882 с.Романівка (нині Тернопільської обл.)
1937 Ленінград

Художник і педагог, засновник самобутньої школи монументального живопису, що існувала в Україні в першій третині XX століття. Вчився в художній студії у Львові та приватній рисувальній школі у Відні (1898-1899), в Краківській академії мистецтв (1899-1905) у Флоріана Цинка, Юзефа Унежинського, Юзефа Вичулковського. Після закінчення академії продовжував навчання у Мюнхені (1905). З 1905 року брав участь у художніх виставках. В 1907-1910 роках працював у Парижі, відвідував академію Поля Рансона, вчився у Поля Серюзьє. В 1909 році заснував власну школу-майстерню, в якій навчалися Микола Касперович, Софія Налепінська, Софія Бодуен де Куртене, Хелена Шрамм та інші. В Осінньому салоні (1909) та Салоні Незалежних (1910) експонував власні твори та твори учнів майстерні. 1911 року повернувся до Львова, де працював як реставратор та монументаліст. З 1917 року жив у Києві. Був одним з професорів-засновників Української державної академії мистецтв (1917). Один з організаторів АРМУ (1925).
Найбільш значними творами, виконаними разом з учнями, т. зв. «бойчукістами», були розписи на сучасну тематику Червоноармійських Луцьких казарм у Києві (1919), Селянського санаторію на Хаджибеївському лимані в Одесі (1927-1928) та Червонозаводського театру в Харкові (1933-1935). Всі ансамблі монументального живопису не збереглися.

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

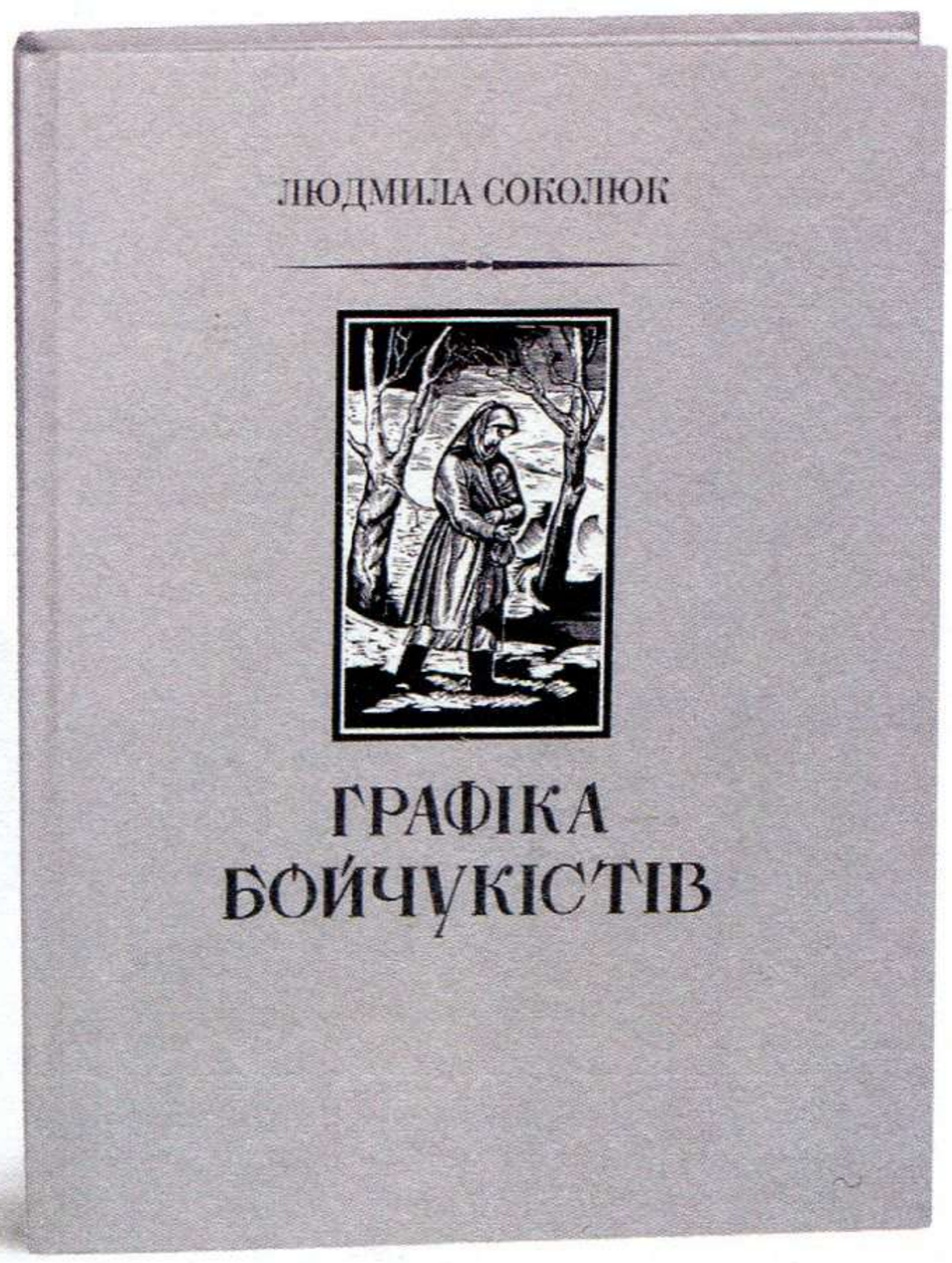

I

157 **Бойчук М. Праздник урожая: Фрагмент росписи Краснозаводского театра: Харьков, 1932-1935** // Монументальное искусство СССР / Авт.-сост. В. П. Толстой. – Москва: Сов. художник, 1978. – С. 51.

158 **Бойчук М. На запит пролетарських мас:** [Листи] // Культура і життя. – 1988. – 3 січн.

159 **Михайло Бойчук – Михайлу Грушевському :** [З листів художника, які зберігаються в Центр. держ. істор. архіві у Києві] // Образотворче мистецтво. – 1991. – № 6. – С. 37-39.

160 **Бойчук М. Візантінізм** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 97-98.

161 **Бойчук М. До перебудови образотворчого фронту:** [Виступ на першому пленумі Оргбюро Спілки рад. художників і скульпторів УСРР 27.XI.-2.XII.-33р.] // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 372-378.

162 **Бойчук М. Программа мастерской монументального искусства** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 93-96.

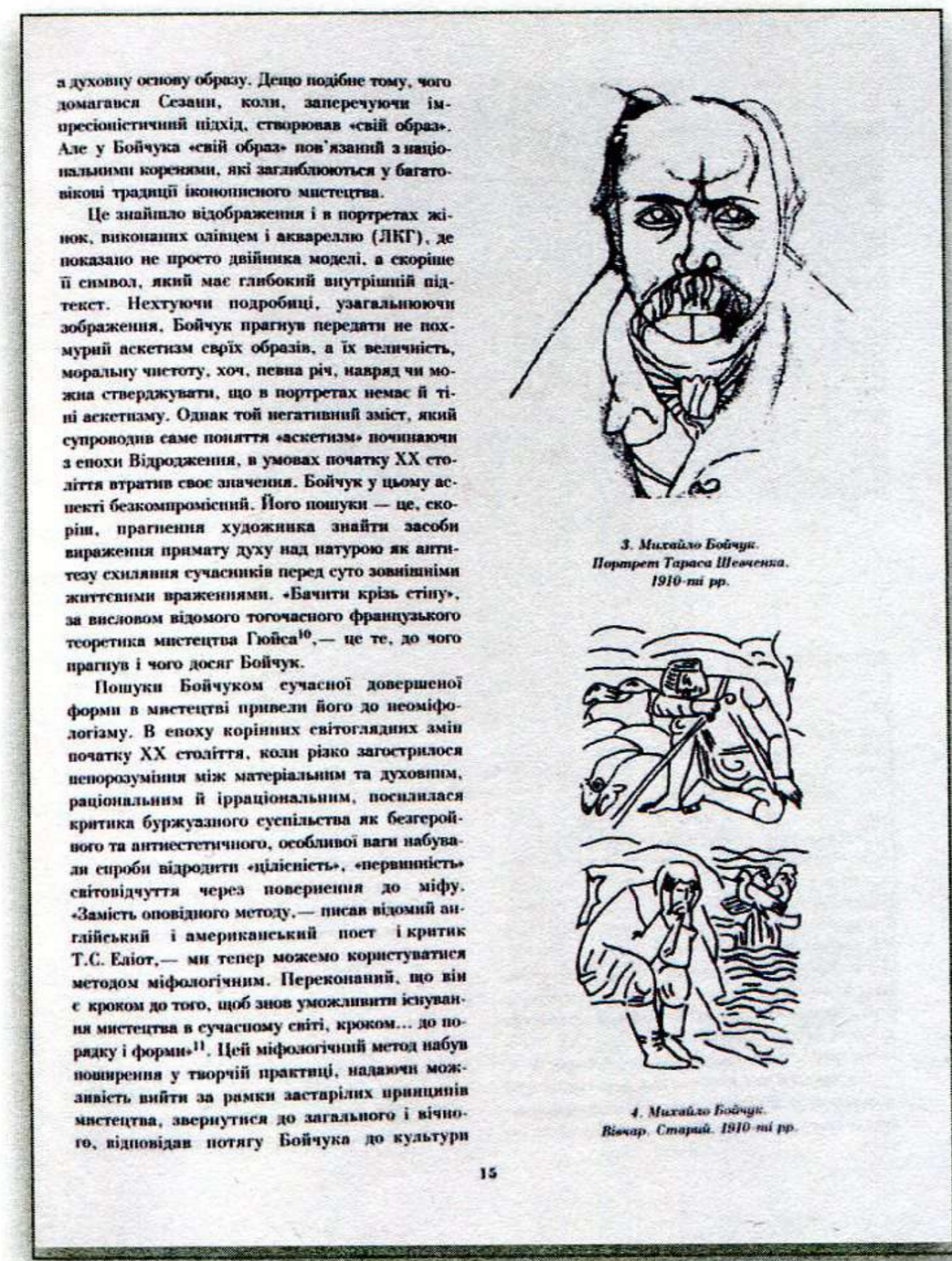

а духовну основу образу. Дещо подібне тому, чого домагався Сезанн, коли, заперечуючи імпресіоністичний підхід, створював «свій образ». Але у Бойчука «свій образ» пов'язаний з національними коренями, які заглиблюються у багатовікові традиції іконописного мистецтва.

Це знайшло відображення і в портретах жінок, виконаних олівцем і аквареллю (ЛКГ), де показано не просто двійника моделі, а скоріше її символ, який має глибокий внутрішній підтекст. Нехтуючи подробиці, узагальнюючи зображення, Бойчук прагнув передати не похмурий аскетизм євріх образів, а їх величність, моральну чистоту, хоч, певна річ, навряд чи можна стверджувати, що в портретах немає й тіні аскетизму. Однак той негативний зміст, який супроводив саме поняття «аскетизм» починаючи з епохи Відродження, в умовах початку XX століття втратив своє значення. Бойчук у цьому аспекті безкомпромісний. Його пошуки — це, скоріш, прагнення художника знайти засоби вираження примату духу над натурою як антитезу схиляння сучасників перед суто зовнішніми життєвими враженнями. «Бачити крізь стіну», за висловом відомого тогочасного французького теоретика мистецтва Гюйса[10],— це те, до чого прагнув і чого досяг Бойчук.

Пошуки Бойчуком сучасної довершеної форми в мистецтві привели його до неоміфологізму. В епоху корінних світоглядних змін початку XX століття, коли різко загострилося непорозуміння між матеріальним та духовним, раціональним й ірраціональним, посилилася критика буржуазного суспільства як безгеройного та антиестетичного, особливої ваги набували спроби відродити «цілісність», «первинність» світовідчуття через повернення до міфу. «Замість оповідного методу,— писав відомий англійський і американський поет і критик Т.С. Еліот,— ми тепер можемо користуватися методом міфологічним. Переконаний, що він є кроком до того, щоб знов уможливити існування мистецтва в сучасному світі, кроком... до порядку і форми»[11]. Цей міфологічний метод набув поширення у творчій практиці, надаючи можливість вийти за рамки застарілих принципів мистецтва, звернутися до загального і вічного, відповідав потягу Бойчука до культури

3. Михайло Бойчук. Портрет Тараса Шевченка. 1910-ті рр.

4. Михайло Бойчук. Вівчар. Старий. 1910-ті рр.

15

II

163 **Асеева Н. Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры: Конец XIX – нач. XX века.** – К.: Наук. думка, 1989. – 199 с.: ил.
Про М. Бойчука – с. 9-10, 15, 108, 109, 115, 168, 169, 189-192, 194.

164 **Афанасьєв В. Це мій звіт перед нащадками :** [60 років тому групою М. Бойчука створено росписи Селянського санаторію на Хаджибеївському лимані] // Культура і життя. – 1989. – 5 берез.

165 **Басанець Т. «Це мій відчит перед нащадками»: М. Бойчук (Монументальна практика бойчукістів: одеська майстерня)** // Образотворче мистецтво. – 1999. – № 1-2. – С. 83-85.

166 **Басанець Т. Послідовники М. Бойчука. Одеська майстерня** // Мистецтвознавство України. – К.: Кий, 2001. – Вип. 2. – С. 54-60.

167 **Белоусов А. Скорбящая Муза** // Независимость. – 1997. – 2 дек. – С. 4-5.

168 **Бенях Н. Про творчу діяльність Михайла Бойчука у львівській періодиці та науково-мистецьких виданнях першої половини XX ст.** // Мистецтвознавчі записки: Зб. наук. праць – К., 2003. – Вип. 3-4. – С. 101-105.

169 **Білокінь С. Ім'я – Михайло Бойчук** // Культура і життя. – 1987. – 19 квіт. – С. 3.

170 **Білокінь С. Колективізм – пафос творчості Михайла Бойчука** // Образотворче мистецтво. – 1988. – № 1. – С. 22-25.

171 **Білокінь С. Михайло Бойчук і проблеми монументалізму** // Пам'ятки України. – 1988. – № 2. – С. 10-13.

172 **Білокінь С. З-під неправди повертається до нас видатний український художник Михайло Бойчук** // Україна. – 1988. – № 9. – С. 11-12; цв.вкл. 1-4, іл.

173 **Білокінь С. Відоме – невідоме?** : [Коли загинув Михайло Бойчук] // Культура і життя. – 1989. – 5 берез.

174 **Білокінь С. Михайло Бойчук у листуванні** // Соц. культура. – 1989. – № 7. – С. 4-5.

175 **Білокінь С. Біля яблуні** // Україна. – 1989. – № 15.- С. 23-24; кольор.укл.; 3-я стор. обкл.

176 **Білокінь С. Смерть Михайла Бойчука** // Вісті з України. – 1992. – № 7. – С. 12-13.

177 **Білокінь С. Між Сциллою і Харибдою** // Культура і життя. – 1992. – № 27, 28.

178 **Бойчук, Михаил (Михайло) Львович** // Художники народов СССР: Библиографический словарь в 6-ти тт.: Т.2 / Гл. сост. и библиогр. О. Э. Вольценбург. – Москва: Искусство, 1972. – С. 16.

179 **Бойчук і бойчукісти, бойчукізм: Каталог виставки** / Авт. ст. та упоряд. О. О. Ріпко. – Л.: РВВ обл. упр. по пресі, 1991. – 86 с.

180 **Бучацкий И. Бойчук возвратился. В памяти...** // Киев. телеграф. – 2007. – 7 дек. – С. 1,13.

181 **Владич Л. Пам'ятного дев'ятнадцятого** / Публ. І. Блюміної // Вітчизна. – 1988. – № 1. – С. 185-191.

182 **Волошин Л. Михайло Бойчук: Листи до митрополита Андрія Шептицького** // Образотворче мистецтво. – 1990. – № 6. – С. 18-20.

183 **Горбачов Д. Листи-спогади Ганни Печарковської про Бойчука і бойчукістів** // Київ. старовина. – 1999. – № 6. – С. 133-150.

184 **Горбачов Д. Послання у вічність:** [До 120-річчя з дня народження М. Бойчука] // Столич. новости. – 2002. – № 42. – С. 21.

185 **Городинець І. Трагедія «бойчукістів»** // Літ. Україна. – 1990. – 12 лип. – С. 8.

186 **Диченко І. Школа Михайла Бойчука** // Літ. Україна. – 1987. – 29 жовт.

187 **Дыченко И. Возвращение Михаила Бойчука** // Сов. культура. – 1978. – 31 окт. – С. 4.

188 **Диченко І. Нове про Михайла Бойчука:** [Огляд публікацій про М. Бойчука за 1987 р.] // Культура і життя. – 1988. – 3 січня.

189 **Диченко І. Криниця одвічного** // Вісті з України. – 1988. – № 6.

Михайло Бойчук

1882, с. Романівка нині Тернопільської області – 1937, Київ.

Художник і педагог, засновник самобутньої національної школи монументального живопису, що існувала в Україні в першій третині 20 століття. Вчився в художній студії у Львові та приватній рисувальній школі у Відні (1898 –1899), в Краківській академії мистецтв (1899 – 1905) у Флоріана Цинка, Юзефа Унежинського, Юзефа Вичулковського. Після закінчення академії продовжував навчання у Мюнхені (1905). З 1905 року брав участь у художніх виставках. В 1907 –1910 роках працював у Парижі, відвідував академію Поля Рансона, вчився у Поля Серюзьє. З1909 року заснував власну школу-майстерню, в якій навчалися Микола Касперович, Софія Налепінська, Софія Бодуен де Куртене, Хелена Шраим та інші. В Осінньому салоні (1909) та Салоні Незалежних (1910) експонував власні твори та твори учнів майстерні. 1911 року повернувся до Львова, де працював як реставратор та монументаліст. З 1917 року жив у Києві. Був одним з професорів-засновників Української державної академії мистецтв (1917). Один з організаторів АРМУ (1925).
Найбільш значними творами, виконаними разом з учнями, т.зв. "бойчукистами", були розписи на сучасну тематику Червоноармійських Луцьких казарм у Києві (1919), Селянського санаторію на Хаджибеївському лимані в Одесі (1927–1928) та Червонозаводського театру в Харкові (1933–1935). Всі ансамблі монументального живопису не збереглися.

"Мистецтво шукає собі грунту в того народу, де може розвиватися, та лишень твір мистецтва виростає, він стає інтернаціональний. Це як вода – вона скрізь проходить і для всіх однакова".

"Бойчук все умів, але насамперед він хотів, щоб ти сам добивався, розвивав своє мислення й ініціативу... Микайло Львович учив, що мистецтво у своїй досконалій формі не є досягненням одної людини чи одного народу і що не може воно сягнути справжніх висот, коли воно ізольоване. Мистецтво – інтернаціональне. Тобто воно національне і водночас універсальне. Виростає воно на грунті національному, але якщо воно велике, воно стає всезагальним. " (Оксана Павленко.)

11. Молочниця. Поч. 1920 х рр. Полотно, темпера. 95х45 ЖС-189 НХМУ

Mykhailo (Mikhail) BOICHUK (brother of Tymofi)

1882, Romaniyka – 1937 executed

Graduated from the Krakow Academy of Fine Arts (1905), continuing his studies in Munich and Paris. Attended the Academie Ransom, studying with Paul Seruser (1907–1910). Opened studio in Paris; contributed to "Salon d'Automne" (1909) and "Salon des Independants" (1910). Interested in Byzantine art. Visited Italy with his wife, Sofia Nalepynska, and student Mykola Kasperovych (1911). Returned to Lviv. Moved to Kyiv (1917). Co-organized USAA and ARMU. Contributed to monumental propaganda and agit-art. With fellow boichukists painted murals for the Lutske Army Barracks in Kyiv (1919). Professor at KKhU (1924). Painted murals for the Resort Sanatorium in Odesa (1928) and for the Chervonozavodsk Theater in Kharkiv (1933–1935). Accused of being an agent of the Vatican (1937). With Nalepynska arrested and executed.

11. Dairy-maid. Early 1920-s. Tempera on canvas. 95x45. NAMU

11. Молочниця. Поч. 1920-х рр. Полотно, темпера. 95х45. НХМУ

Dairy-maid. Early 1920-s. Tempera on canvas. 95x45. NAMU

190 **Жежера В. Крізь моря часу:** [Про вечір в Респ. будинку художника, присвяч. 105-й річниці з дня народження М. Бойчука] // Мол. гвардія. – 1987. – 18 груд.

191 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – Т. 4. – Кн. 2. – К., 1970. – С. 12; Т. 5. – К., 1967. – С. 12, 17-19, 24, 30, 43, 51, 58, 110-113, 115, 117, 120, 131, 156, 259, 286-288, 290, 401.

192 **Касіян В. Автопортрет.** – К.: Веселка, 2004. – 672 с.
Спогади про М. Бойчука і його школу – с. 304-307, 322, 338, 347, 401-402.

193 **Клейменова О. История одной утопии** // Киев. ведомости. – 2007. – 21 июня. – С. 13.

194 **Коваленко Л. Новому інституту – ім'я Михайла Бойчука** // Уряд. кур'єр. – 2000. – 27 трав. – С. 16.

195 **Ковальська Л. Тиміш Бойчук, молодший брат:** [Про молодшого брата М. Бойчука] // Art Line. – 1998. – № 1. – С. 44-45.

196 **Ковальська Л. Михайло Бойчук – учитель і митець** // Український модернізм 1910-1930. – Хмельницький, 2006. – С. 46-57.

197 **Ковальчук О. Геній українського образотворення** // Образотворче мистецтво. – 2002. – № 4. – С. 7-9.

198 **Корниенко Н. Лесь Курбас и художники : Из твор. наследия** // Советские художники театра и кино : Сб. / Сост. В. Кулешова. – М.: 1983. – Вып. 5. – С. 332-354.
Про творчу співдружність М. Бойчука і Л. Курбаса – с. 339-340.
Див. також: **Корнієнко Н. Репетиція майбутнього.** – К.: Факт, 1998; К.: Либідь, 2007.

199 **Кравченко Я. Творчість «бойчукіста» Охріма Кравченка** // Образотворче мистецтво. – 2003. – № 4. – С. 16-19.

200 **Красильникова О. Михайло Бойчук – театральний художник** // Образотворче мистецтво. – 1995. – № 1. – С. 10-13.

201 **Красильникова О. М. Бойчук і театр:** [Про творчу співпрацю М. Бойчука і Л. Курбаса] // Мистецтвознавство України. – К.: Кий, 2001. – Вип. 2. – С. 164-169.

202 **Кушнерик Г. Трагічна доля великого художника** // Уряд. кур'єр. – 2002. – 2 лист. – С. 8-9.

203 **Лагутенко О. Ідеї сакралізації життя у творчості Михайла Бойчука** // Хроніка-2000. – 2002. – № 51-52. – С. 503-517.

204 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл.
Про творчість М. Бойчука – с. 102-104, 109-113.

205 **Литовченко І. Бойчук і сучасність** // Образотворче мистецтво. – 1994. – № 2. – С. 6-8.

206 **Майстер**: [М. Бойчук] // Укр. культура. – 1992. – № 10-11. – 1 стор.вкл.

207 **Мартыненко А. Тревожит судьба произведений:** [Про картини учня М. Бойчука Григорія Синиці] // Веч. Киев. – 1989. – 2 янв.

208 **Мельник О. «Біля яблуні»:** [Про інтерпретацію сучасними художниками теми Михайла Бойчука] // Образотворче мистецтво. – 1993. – № 3-4. – С. 4-6.

209 **Михаил Бойчук** // Украинская советская энциклопедия. Том 1 / Под ред. М. П. Бажана. – Киев: Глав. ред. УСЭ, 1978. – С. 509.

210 **Михайло Бойчук** // Словник художників України / Під ред. М. Бажана. – Київ: Голов. ред. УРЕ, 1973. – С. 31-31.

211 **Міщенко Г. Іще раз – бойчукісти і наш час:** Проблеми теорії та аналізу мистецтва // Образотворче мистецтво. – 1997. – № 1. – С. 42-45.

212 **М. Л. Бойчук (1882-1939): 100 лет со дня рождения** // Сто памятных дат: Художеств. календарь: 1982: Ежегодн. илл. изд. / Сост. А. Д. Сарабьянов. – Москва: Сов.художник, 1981. – С. 290-293.

213 **Мусієнко П. Повертаючись у далекі 20-30-і роки** // Образотворче мистецтво. – 1992. – № 6. – С. 18-20.

214 **Мушинка М. Нове про художника Михайла Бойчука** // Дзвін. – 1992. – № 11-12. – С. 113-115.

215 **Павлюк М. Він любив народні пісні** // Літ. Україна. – 1987. – 29 жовт.

215а **Парамонов А., Титарь В. Материалы к истории Харьковского театра.** – Х.: Харьковский частный музей городской усадьбы, 2007. – 280 с.
Репродукції фресок М. Бойчука у Червонозаводському театрі Харкова – с. 227-229.

216 **Поміж цвіту інтелігенції** // Столиця. – 2000. – № 102. – С. 10.

217 **Присталенко Н. З архіву Михайла Бойчука** // Укр. мистецтвознавство. – К.: Наук. думка, 1993. – Вип. 1. – С. 127-134.

218 **Присталенко Н. Доля школи Михайла Бойчука – нашої гордості, слави, скорботи** // Укр. культура. – 1997. – № 7. – С. 15-19.

219 **Репко Е. «Сад» Михаила Бойчука** // Творчество. – 1990. – № 10. – С. 27-31.

220 **Ріпко О. Подих вічності** // Культура і життя. – 1990. – 4 лист. – С. 6.

221 **Рубан-Кравченко В. Кричевські і українська художня культура XX століття. Василь Кричевський.** – К.: Криниця, 2004. – 702 с.: іл.
Про М. Бойчука: с. 12, 161, 173, 177, 180, 201, 225-227, 231-235, 249, 250, 253, 265, 268, 273, 274, 277, 278, 280, 282, 283, 348, 373, 559, 584, 585, 598, 602.

222 **Семенко В. Дебют «бойчукістів» – як розвій українського мистецтва** // Літ. Україна. – 2004. – № 17. – С. 4.

223 **Скиба М. Вирубаний сад** // День. – 2002. – 29 жовт. – С. 6.

224 **Соколюк Л. Бойчукізм і проблема стилю в українському мистецтві першої третини XX століття.** – К.: НМК ВО, 1992. – С. 6-14.

225 **Соколюк Л. Михайло Бойчук і Дієго Рівера** // Родовід. – 1995. – № 12. – С. 43-47.

226 **Соколюк Л. Бойчукізм у світлі проблеми взаємовідношення академічного й народного мистецтва** // Українська народна творчість у поняттях міжнародної термінології: Примітив, фольклор, аматорство, наїв, кітч... / Колективне дослідження за матеріалами Других Гончарівських читань. – К.: Родовід, 1996. – С. 248.

227 **Соколюк Л. Школа Михайла Бойчука та українське народне мистецтво першої третини XX ст.** // Народ. творчість та етнографія. – 1997. – № 6. – С. 84-91.

228 **Соколюк Л. Проблема синтезу мистецтв та її значення в системі сучасної мистецької освіти в Україні** // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. – Х., 1998. – Вип. 1. – С. 47-48.

229 **Соколюк Л. Занепад бойчукізму як вияв регресу народного мистецтва в Україні в 1930-ті роки** // Регрес і регенерація в народному мистецтві: Колективне дослідження за матеріалами Третіх Гончарівських читань. – К.: Музей Івана Гончара: Родовід, 1998. – С. 301-308.

230 **Соколюк Л. Бойчукізм і кубофутуризм** // Традиції і новації у вищій архітектурно-художній освіті. – Х., 1998. – Вип. 2. – С. 109-110.

231 **Соколюк Л. Бойчукізм у контексті світового художнього процесу першої третини XX ст.** // Мистецтвознавство України: Зб. наукових праць. – К.: Спалах, 2000. – Вип 1. – С. 110-126.

232 **Соколюк Л. Феномен бойчукізму і вища мистецька освіта в Україні** // Діалог культур: Україна у світовому контексті: Художня освіта. – Львів: Світ, 2000. – Вип. 5. – С. 229.

Славетні

МИХАЙЛО БОЙЧУК — ТЕАТРАЛЬНИЙ ХУДОЖНИК

ОЛЬГА КРАСИЛЬНИКОВА, кандидат мистецтвознавства

М. І. Жук. Портрет М. Л. Бойчука.1932.

Творчість Михайла Бойчука як театрального художника не висвітлена й досі.

Причинами цього є: відсутність ескізів (саме декорації і костюми до вистав початку сторіччя годі й сподіватися, щоб збереглися) та обмежена кількість фотознімків, на яких робота майстра була б чітко виявлена (традиційно увагу фотографів привертали акторські постаті й групи), не кажучи вже про відомі факти багаторічного замовчування діяльності репресованого мистця, як і його побратима-земляка Леся Курбаса, у співдружності з якими на молодотеатрівській сцені було реалізовано три вистави.

Про ці три вистави: «Чорну Пантеру і Білого Ведмедя» В.Винниченка (прем'єра 24 вересня 1917 р.), «Молодість» М.Гальбе (прем'єра 15 жовтня 1917 р.), «Йоло» Є.Жулавського (прем'єра 12 квітня 1918 р.) лишилися свідчення сучасників. У найсуттєвіших із них, які належать перу С.К. Бондарчука, П.М.Самійленко, В.С.Василька, П.М.Нятко, В.М.Чистякової, Г.П.Юри, — ім'я М.Л.Бойчука практично лише згадується. Це легко пояснити тим, що їхні спогади мали переважно автобіографічний характер, де фігура оповідача виходила на перший план (треба ще знати акторську психологію, для якої єдино можлива позиція: я — в режисурі, я — на тій декорації), або з'являлися у зв'язку з публікацією матеріалів про життя і творчість Леся Курбаса, тобто вже мали свій «кут зору», заздалегідь запрограмований аспект дослідження.

Не можна не враховувати і того, що вистави, оформлені М.Бойчуком, належать до найперших у театрі, народжених у час матеріальної скрути, коли питання стаціонарності (у приміщенні колишнього театру Бергоньє) було вирішене лише наполовину, а це не могло не позначитися на реалізації задумів художника, а значить, і на характері спогадів про оформлення. І, нарешті, традиційне для покоління діячів сцени, яке входило в український театр на початку сторіччя, — ставлення до фігури мистця не як до першорядної у виставі (на відміну від актора і режисера).

Я спиратимусь на свідчення театральної художниці — сучасника і глядача вистав, оформлених М.Бойчуком. Ім'я Милиці (по сцені — Майї) Миколаївни Симашкевич на сьогодні призабуте (остання друкована згадка про неї з'явилася на сторінках «Образотворчого мистецтва», 1975, N 6), відоме лише історикам українського театру. Тож спочатку короткі біографічні дані. Ровесниця сторіччя, Милиця Миколаївна народилася в Києві в інтелігентній родині. Захоплюючись малярством, вступила все ж на історичний факультет університету. Від аудиторних занять відволікало мистецьке життя: виставки і спектаклі. У Молодому театрі бувала особливо часто, оскільки студентську молодь туди пускали за контрамарками, безкоштовно, — тож вистави, оформлені М.Бойчуком, бачила не один раз. Під впливом мистецьких вражень вже третьокурсницею залишає університет і 1920 р. вступає у щойно утворену Академію мистецтв спочатку в майстерню М.Вурачека, а коли відкрився декораційний факультет, то, реалізуючи свою залюбленість у малярство і театр водночас, — переходить у майстерню В.Г.Меллера. З тієї пори починається її шлях як театрального художника, оскільки меллерівські учні були «підмайстрами» у реалізації всіх творчих задумів свого вчителя: у Першому театрі УРСР ім.Т.Г. Шевченка, у Театрі ім. Гната Михайличенка (тут Милиця Миколаївна «підробляла» ще й як актриса — матеріальна скрута примушувала). У «Березолі», куди В.Меллер був запрошений на посаду головного художника, його учні, у тому числі й М.Симашкевич, були вже не «підмайстрами», а — майстрами. Разом зі своїм чоловіком В.М.Шкляєвим М.Симашкевич оформила тут такі відомі постановки, як «Комуна в степах» М.Кузіна (1925, реж. П.Береза-Кудрицький), «Пошились у дурні» за М.Кропивницьким (1924, реж. Ф.Лопатинський), «Жакерія» П.Меріме (1925, реж.Б.Тягно), «Сава Чалий» І.Карпенка-Карого (1927, реж.Ф.Лопатинський). Паралельно із роботою в «Березолі», яка зробила її ім'я відомим у мистецьких колах, Милиця Миколаївна почала працювати на Одеській кіностудії, а після розгрому «Березоля» стала її штатним художником: бере участь у створенні таких кінофільмів, як «Колізшина» (разом з І.Кавалерідзе), «Вершники» (з І.Савченком), «Кармелюк», «Наталка Полтавка», виконує костюми і декорації до першої кольорової стрічки цієї кіностудії «Майська ніч». Після війни Милиця Миколаївна працює головним художником Івано-Франківського (Станіславського) обкомуздрамтеатру. Отже, враження молодих років, — а на пам'ять Милиця Миколаївна не скаржилася, — були ще й пропущені крізь призму фахового досвіду.

П. М. Самійленко — виконавиця ролі Ритм

10

9. Михайло Бойчук. Обкладинка до книги Альфонса Доде «Пригоди Тартарена з Тараскону».1913

10. Михайло Бойчук. Зворот обкладинки до книжки Альфонса Доде «Пригоди Тартарена з Тараскону».1913

233 **Соколюк Л. Бойчукізм і культурологічні дискусії в Україні 1920-х – початку 30-х років** // Діалог культур: Україна у світовому контексті: Мистецтво і освіта. – Л.: Світ, 2001. – С. 19-20.

234 **Соколюк Л. Михайло Бойчук як художник-реставратор** // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Харків, 2001. – Вип. 5. – С. 38-39.

235 **Соколюк Л. Графіка бойчукістів: Монографія.** – Харків: Березіль; Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць, 2002. – 223 с.: іл.

236 **Соколюк Л. Михайло Бойчук як графік** // Соколюк Л. Графіка бойчукістів. – Харків; Нью-Йорк, 2002. – С. 13-14.

237 **Соколюк Л. Черты экспрессионизма в творчестве представителей школы Михаила Бойчука** // Русский авангард 1910-1930-х годов и проблема экспрессионизма. – М., 2003. – С. 326-339.

238 **Соколюк Л. Школа «українського монументалізму» Михайла Бойчука** // Українська Академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. – К., 2007. – Вип. 14. – С. 140-146.

239 **Стебельський Б. Українське авангардне мистецтво: монументалізм Михайла Бойчука і школи «бойчукістів»** // Образотворче мистецтво. – 2003. – № 4. – С. 3-7.

240 **Ті, що знали Михайла Бойчука: З листів Оксани Павленко до Охріма Кравченка** / Підгот. публ. Я. Кравченка // Образотворче мистецтво. – 2003. – № 4. – С. 20-22.

241 **Утопія для пензля** // Голос України. – 2003. – 29 жовт. – С. 5.

242 **Федорук О. Штрихи до портрета майстра** // Українське мистецтвознавство. – К.: Наук. думка, 1993. – Вип. 1. – С. 134-141.

243 **Феномен бойчукізму:** [Вийшла в світ книга Л. Д. Соколюк «Графіка бойчукістів» – Харків-Нью-Йорк, 2002] // Березіль. – 2004. – № 10. – С. 186-189.

244 **Ходоровський М., Павлова О. Обличчям до народу** // Культура і життя. – 1988. – 17 квіт.

245 **Художник-монументаліст Михайло Львович Бойчук (1882-1937)** // Укр. культура. – 2000. – № 4. – С. 26.

246 **Чайка Т. Ілюзії, які повертаються:** [Про М. Бойчука та документ. фільм про нього «На цвинтарі розстріляних ілюзій». Авт. сценарію О. Мельниченко, реж. О. Михайлова] // Веч. Київ. – 1990. – 21 черв.

247 **Шимчук Є. Настінні розписи Михайла Бойчука у Словіті** // Образотворче мистецтво. – 2007. – № 2. – С. 98-99.

248 **Шифрін Н. Справжня, хороша :** [Про школу М. Бойчука] // Літ. Україна. – 1987. – 29 жовт.

249 **Шкандрій М. Модернізм, авангард і естетика Михайла Бойчука** // Сучасність. – 1995. – № 9. – С. 137-147.

250 **Юрчишин О. Михайло Бойчук та Михайло Грушевський** // Сучасність. – 1994. – № 7-8. – С. 140-148.

251 **Яковлев М. Час віддати належне:** [Зокрема про викладацьку діяльність М. Бойчука] // Українська Академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. – К., 2007. – Вип. 14. – С. 147-153.

ДАВИД БУРЛЮК

1882 – 1967

х. Семиротовщина Харківської губернії
Лонг Айленд (США)

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

Живописець, графік, художник театру, критик, поет. Один із засновників українського та загальноросійського футуризму. В 1898-1910 роках навчався в Казанському, а згодом в Одеському художніх училищах, в Королівській академії в Мюнхені, студії Ф. Кормона в Парижі, 1910-1914 – в Московському училищі живопису, скульптури і архітектури. З 1906 по 1915 роки – учасник та активний організатор виставок Товариства харківських художників, Південно-руських художників (Одеса), «Спілки молоді» (С.-Петербург), «Синього вершника» (Мюнхен), «Бубнового валета». Організатор видавництва «Гілея» у Херсоні (1910-1913). У 1918-1920 роках разом з Віктором Пальмовим через Сибір поїхав на Далекий Схід і влаштував виставку їхніх творів у Японії. З 1922 року жив у США. В 1930-1966 роках видавав журнал «Колір і Рима».

I

252 **Бурлюк Д. Галдящіе «Бенуа» и новое русское національное искусство.** – СПб.: Книгопечатня Шмидтъ, 1913. – 22 с.

252а **Бурлюк Д. Зі спогадів футуриста** // Хроніка-2000. – 1994. – № 3-4. – С. 237-245.

253 **Бурлюк Д. Предки мої** // Український авангард 1910-1930 років. – К., 1996. – 5-6 с. додатку.

254 **Бурлюк Д. Фрагменти зі спогадів футуриста (за 40 років, 1890-1930)** // Український авангард 1910-1930 років. – К., 1996.- 6 с. додатку.

255 **Бурлюк Д. Ошіма. Японський «Декамерон»** // Всесвіт. – 1997. – № 10. – С. 99-137.

256 **Бурлюк Д. Віктор Нікандрович Пальмов** // Український авангард 1910-1930 років. – К., 1996. – 8 с. додатку.
Див.також: **Хроніка-2000.**- 2007. – № 65-66. – С. 738-739.

257 **Бурлюк Д. Предки мои** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 267-270.

258 **Бурлюк Д. [Репродукції картин]** // Бобринская Е. Футуризм и кубофутуризм. – М., 2000. – С. 138-139.

259 **Бурлюк Д. Голос импрессиониста в защиту живописи** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 98-99.

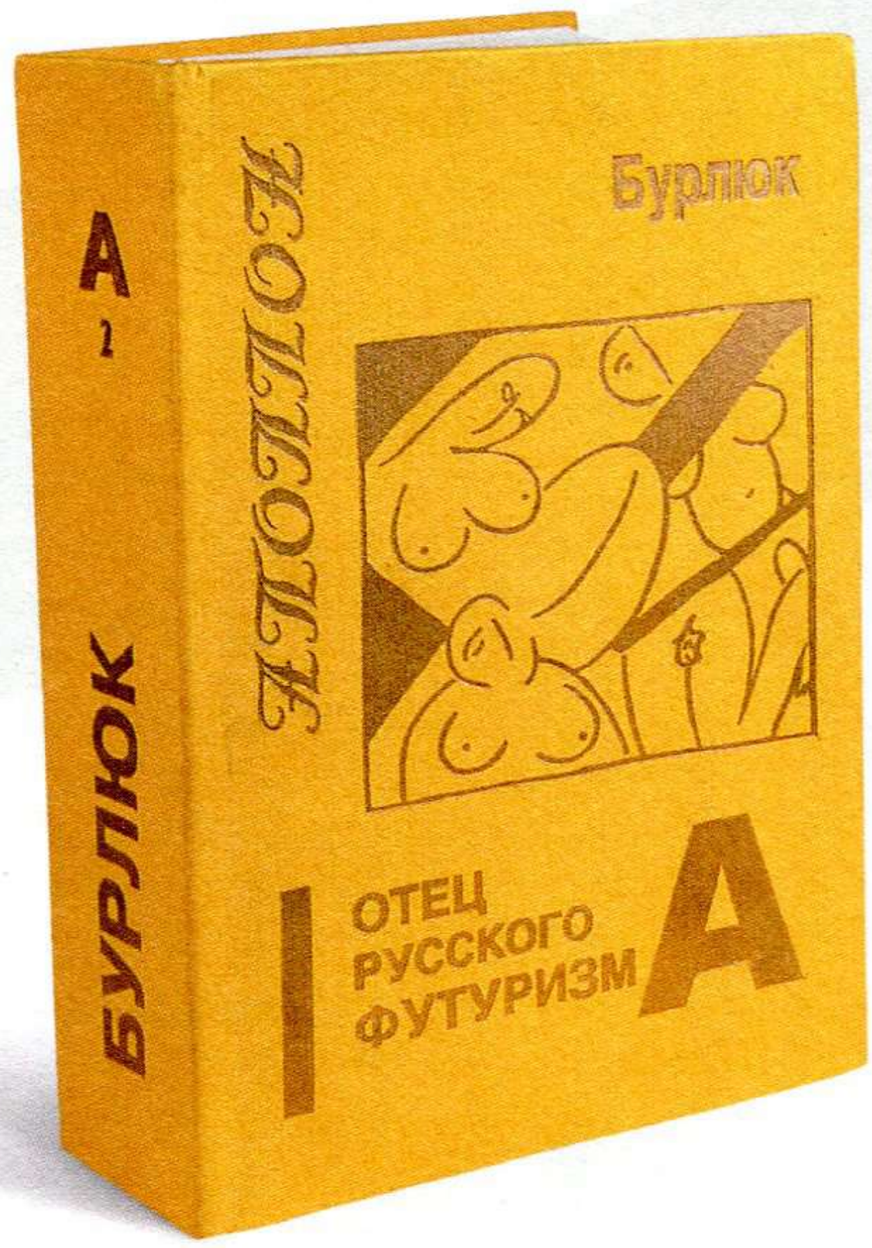

260 **Бурлюк Д. Интересные встречи** / Вступ. ст., сост. и коммент. Л. А. Селезнева. – М.: Русская деревня, 2005. – 128 с.: ил.

260а **Художник Давид Бурлюк в роли историка и художественного критика своей жизни и творчества (за сорок лет: 1890-1930): Художник сам о себе** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 99-113.

II

261 **Асеева Н. Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры: Конец XIX – нач. XX века.** – К.: Наук. думка, 1989. – 199 с.: ил.
Про Д. Бурлюка – с. 10, 49, 87, 88, 135, 157-164.

262 **Баснер Е. Феномен Бурлюка в русском авангардном движении** // Давид Бурлюк. 1882-1967. Каталог выставки произведений Государственного Русского музея, музеев и частных коллекций России, США и Германии. – СПб., 1995. – С. 11-34.

263 **Батько слов'янського футуризму** // Політика і культура. – 2003. – № 24. – С. 27-28.

264 **Болбат В. З поверненням в Україну, пане Бурлюк!** // Літ. Україна. – 1998. – 30 квіт. – С. 3.

265 **Боулт Д. Э. Бурлюк Давид Давидович** // Художники русского театра. 1880-1930. – М., 1994. – С. 100-101.

266 **Будетлянин Давид Бурлюк** // Уряд. кур'єр. – 2007. – 1 лист. – С. 17.

267 **Бурлюк – папа нашего футуризма** // Сегодня. – 2007. – 19 июля. – С. 38.

268 **Бурлюк М. Спогади про мого батька, Давида Давидовича Бурлюка, та мою матір, Марусю Єленевську, яка завжди була поруч з батьком** / Пер. з англ. // Хроніка-2000. – 1994. – № 3-4. – С. 246-255.

269 **Васильева Н. Бурлюк и книга** // Давид Бурлюк. 1882-1967.
Каталог выставки произведений Государственного Русского музея, музеев и частных коллекций России, США и Германии. – СПб., 1995. – С. 34-46.

270 **Вертіль О. Бубновий валет і Сумщина:** [Про літературно-мистецьку акцію в с. Семиротівка до 125-річчя Давида Бурлюка] // Уряд. кур'єр. – 2007. – 3 лип. – С. 11.

271 **В Русском музее открылась выставка «Русский футуризм. Давид Бурлюк»** // НОМИ. – 2000. – № 4. – С. 50-51.

272 **Горбачов Д. Наївність – цинізм цнотливості...** // Хроніка-2000. – 1994. – № 3-4. – С. 223-236.

Н. Н. ЕВРЕИНОВ
Рис. работы худ. Давида Бурлюка

ДАВИД БУРЛЮК

Давид Давидович Бурлюк мой большой друг, старый приятель и отчасти единомышленник, рисовал и писал меня не однажды. Первые два угольных наброска (фас и профиль) были им исполнены в 1910 г. в задней комнате выставки Импрессионистов, в которой автор этих строк тоже принял участие, вывесив на ней, по приглашению покойного Н. И. Кульбина и художников, примыкавших к группе «Треугольник», несколько сценических эскизов разноценного значения. Собственно говоря, с этого времени и можно считать начало нашей дружбы с Давидом Давидовичем, дружбы, в значительной степени обязанной сватовству то-же Н. И. Кульбина, в то время полагавшего меня за primus'a inter pares в искусстве театра, а Д. Бурлюка за primus'a inter pares в искусстве живописи. Другие портретные наброски были сделаны Бурлюком пять лет спустя в Куоккале, где Давид Давидович оказал мне честь и доставил много радости своим гощением у меня. Эти портретные наброски, повидимому, раздразнили аппетит ко мне главы нашего футуристического движения, и он убедил меня позировать ему для большого полотна.

Этот портрет (масло) автор его, не успев докончить («он только начат» — подлинные слова Давида Бурлюка), просил решительно никому не показывать. Верный всегда в исполнении просьбы друзей, я, однако, по отъезде Бурлюка, «спасовал» на сей раз самым позорным образом, так как Илья Ефимович Репин, также начавший в то время портрет с меня, узнав, что и Бурлюк с меня пишет, во что-бы то ни стало захотел познакомиться с его работой. Мне трудно, каюсь, было отказать в таком естественном желании маститого художника, хоть я и прекрасно сознавал, что тем самым выдаю, что называется «головой» футуриста передвижнику. Но делать было нечего: —

273 **Горбачев Д. Украинский отец русского футуризма** // Зеркало недели. – 2001. – № 49. – С. 16.

274 **Горбачов Д. Український батько російського футуризму** // Українознавство: Календар-щорічник: 2002. – С. 202-203.

275 **Григорьева А. Футуристы на пароходе современности** // Рус. мысль. – 2000. – № 4325. – С. 17.

276 **Давид Бурлюк. 1882-1967. Каталог выставки произведений Государственного Русского музея, музеев и частных коллекций России, США и Германии.** – СПб.: Государственный Русский музей, 1995. – 128 с.

277 **Давид Бурлюк** // Русские художники от «А» до «Я». – М., 1996. – С. 33.

278 **Давид Давидович Бурлюк: Каталог виставки творів з музейних і приватних зібрань України** / Упоряд. І. Горбачова; Автор ст. С. Побожій. – К.: Тріумф, 1998. – 32 с.: іл.

279 **Деготь Е. Пьеро и Арлекин. Художники Алексей Явленский (1864-1941) и Давид Бурлюк (1882-1967)** // Столич. новости. – 2000. – № 30. – С. 19.

280 **Джалагония В. Глаз Давида Бурлюка** // Эхо планеты. – 2007. – № 28. – С. 34-35.

280а **Джеджула А. Картина Давида Бурлюка продана с аукциона «Сотбис» за рекордную для произведений украинской живописи цену в 650 тысяч долларов:** [Картина «В церкви» 1924-1925 рр.] // Факты. – 2007. – 6 дек. – С. 3.

281 **Евдаев Н. Давид Бурлюк в Америке: Материалы к биографии.** – М.: Наука, 2002. – 340 с.

282 **Евреинов Н. Давид Бурлюк** // Евреинов Н. Н. Оригинал о портретистах. – М., 1922. – С. 72-77.

283 **Єфремов В. Земляки вшанували митця:** [Про мистецьке свято в с. Семиротівка до 125-річчя від дня народження Д. Бурлюка] // Сільські вісті. – 2007. – 3 серп.

284 **Жмурков В. У країні не залишилося жодної картини художника Давида Бурлюка** // Голос України. – 2007. – 14 груд. – С. 5.

285 **Калаушин Б. Бурлюк. Цвет и рифма:** Кн. 1. Отец русского футуризма. – С.- Петербург: Аполлон, 1994. – 800 с.: ил.

286 **Капітоненко О. Давид Бурлюк і Україна** // Укр. культура. – 2006. – № 3-4. – С. 35.

287 **Капітоненко О. Наш Давид Бурлюк.** – Суми, 2007. – 54 с.

288 **Кириченко Е. Давид Бурлюк домой пока не вернулся** // Киев. ведомости. – 1998. – 1 апр. – С. 3.

289 **Кончин Е. Здравствуйте, мистер Бурлюк!** // Культура. – 2001. – № 13. – С. 7.

290 **Кудрявцев Л. Універсальний футурист** // Укр. культура. – 1997. – № 11. – С. 32-33.

291 **Кудрявцев Л. Вранішня горілка та обшарпані штани Давида Бурлюка** // Україна мол. – 1999. – 10 лип. – С. 6.

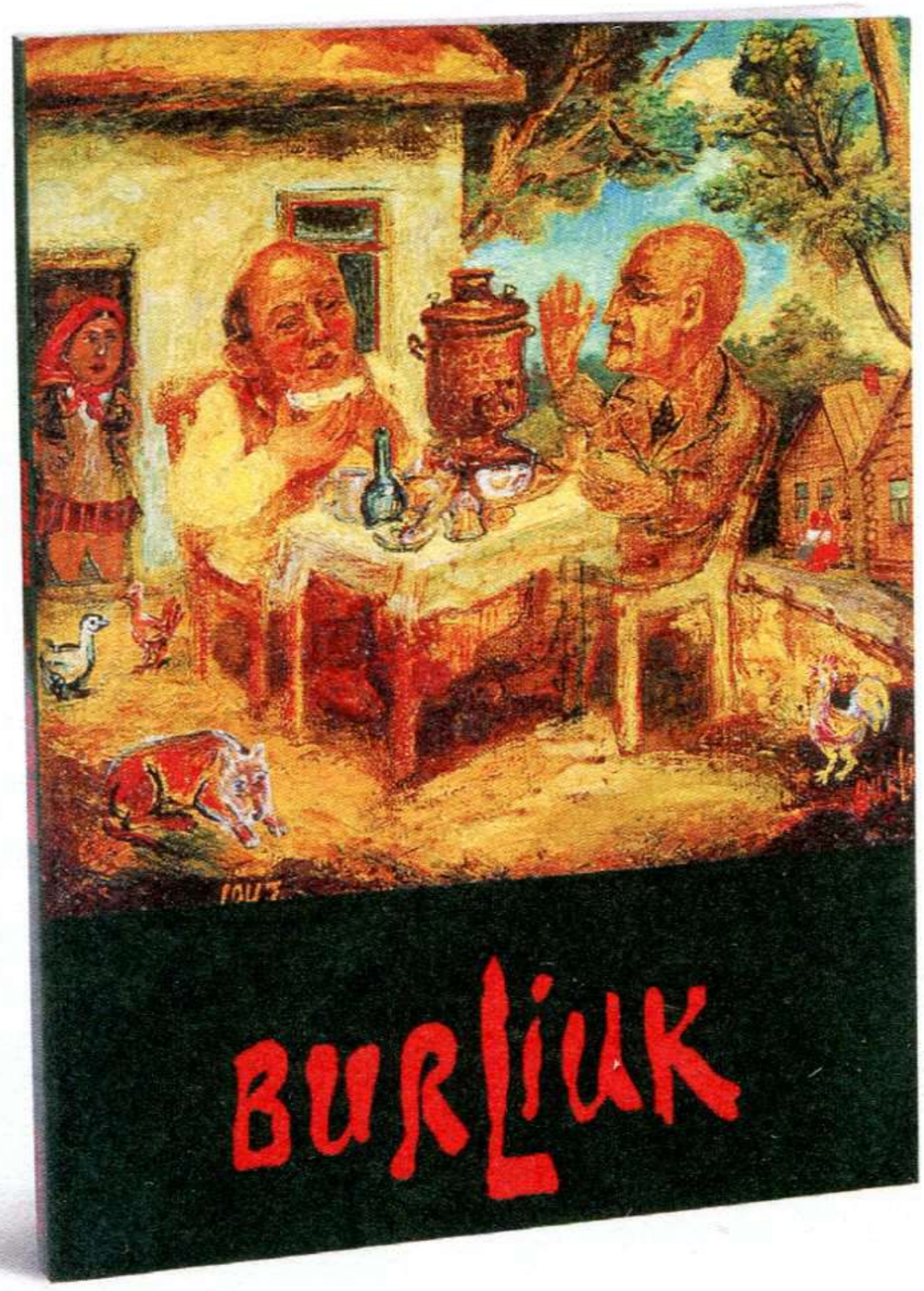

292 **Кудрявцев Л. Харьковчанин Давид Бурлюк, отец футуризма** // Независимость. – 1999. – 11 нояб. – С. 15.

293 **Кудрявцев Л. Харків'янин Давид Бурлюк – батько футуризму** // Молодь України. – 2007. – 12 лип. – С. 18.

294 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл.
Про Д. Бурлюка – с. 90.

295 **Лившиц Б. Полутораглазый стрелец.** Гл.1. Гилея : [Про Д. Бурлюка] // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 300-319.
Див. також: Б. Лифшиц. Полутораглазый стрелец. – Сов. писатель, 1989. – С. 310-347.

296 **Лой В. «Татарсько-Запорізький футурист»** // Календар знамен. і пам'ят. дат. – 2007. – III кв. – С. 21-25.

296а **Марков В. История русского футуризма.** – СПб.: Алетейя, 2000. – 414 с.: ил.:
Про Д. Бурлюка – с. 14-16, 27-29, 33-40, 44-48, 50-56, 109-111, 117-122, 141-145, 149-158, 167-169, 237-241, 243-246, 252-255, 269-277, 280-282.

296б **Нога О. Давид Бурлюк і мистецтво всесвітнього авангарду.** – Львів: Основа, 1993. – 112 с.

297 **Парніс О. Повернення несамовитого Давида Бурлюка** // Заруб. література. – 2005. – № 41. – С. 20-21.

297а **Побожій С. Будетлянин Давид Бурлюк** // Образотворче мистецтво. – 2008. – № 1. – С. 94-95.

298 **Попович В. Художник Давид Бурлюк (1882-1967)** // Хроніка-2000. – 2000. – № 35-36. – С. 507-515.

299 **Рибак К. Найденная картина едет к нам в гости:** [Про портрет Тараса Шевченко, намальований Д. Бурлюком] // Киев. ведомости. – 2001. – 6 дек. – С. 10.

300 **Рубан-Кравченко В. Кричевські і українська художня культура XX століття. Василь Кричевський.** – К.: Криниця, 2004. – 702 с.: іл.
Про Д. Бурлюка – с. 142.

301 **Русские писатели. 1800-1917:** Биографический словарь. – Т. 1: А – В. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1992. – 672 с.: ил.
Про Д. Бурлюка (автор статті М. Богомолов)– с. 367-369.

302 **Сидор-Гібелінда О. Козак Мамай зі скляним оком** // День. – 1998. – 20 трав. – С. 7.

303 **100 произведений из собрания К. И. Григоришина.** – Альбом. – К., 2004. – 217 с.: ил.
Роботи Д. Бурлюка в колекції К. І. Григоришина – с. 62-65.

304 **Сухолит Н. Возвращение Давида Бурлюка** // Зеркало недели. – 1998. – 11 апр. – С. 16.

305 **Федорина А. Тіні забутих предків по-лебединськи** // Україна мол. – 2007. – 5 лип. – С. 8.

306 **Федорина А. Повернення з Америки:** [Д. Бурлюку відкрито мемор. дошку в Сумах] // Україна мол. – 2007. – 20 жовт. – С. 3.

306а **Федорук О. Бурлюк прилетів з Нью-Йорка** // Образотворче мистецтво. – 2008. – № 1. – С. 96-99.

307 **Фертич Н. К истории аллогизма: Волдемар Матвей (Владимир Марков) и Давид Бурлюк** // Волдемар Матвей и «Союз молодежи». – М.: Наука, 2005. – С. 96-102.

308 **Футуристы. Первый журнал русских футуристов** / Издатель: Давид Бурлюк. – М., 1914. – № 1-2. – 160 с.
Див. статтю Д. Бурлюка «Позорный столб русский критики» – с. 104-133, малюнки Д. Бурлюка – с. 35, 57.

309 **Цибенко О. Через 30 років після смерті Давида Бурлюка привітали з поверненням на Батьківщину** // Веч. Київ. – 1998. – 18 квіт. – С. 6.

ОЛЕКСАНДРА ЕКСТЕР

1882 – 1949 Білосток – Париж

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

Живописець, сценограф, лідер українського авангарду. Вчилася в Київському художньому училищі, пізніше – в академії Гран-Шомьєр у Карло Дельваля в Парижі (1908). Була знайома з кубістами – Пабло Пікассо і Жоржем Браком, італійськими футуристами Ф. Маринетті та А. Соффичі. Брала участь на виставках футуристів та була членом художніх груп «Спілка молоді», «Бубновий валет» (1910). Разом з Олександром Богомазовим заснувала в Києві групу «Кільце», що об'єднала українських авангардистів (1914). В 1915 році експонувала свої твори на виставках «Трамвай В» в С.-Петербурзі. Заснувала київську школу кубо-футуристичної та конструктивістської сценографії. Була головним художником театру Олександра Таїрова в Москві (1916-1921). Працювала над оформленням балетних постановок київської студії Броніслави Ніжинської. Створила майстерню декоративного мистецтва за участі Анатоля Петрицького та Вадима Меллера. З 1924 року жила в Парижі.

I

310 **Экстер А. В конструктивистской одежде** // Ателье. – 1923. – № 1. – С. 4-5.
Див. також: **Українські авангардисти як теоретики і публіцисти.** – К., 2005. – С. 256-257.

310а **Экстер А. Простота и практичность в одежде** // Красная нива. – 1923. – № 21. – С. 31.

310б **Экстер А. Город. Начало XX в. Холст, темпера, масло.** 88,5x70,56 [Кольор. репродукція] // Сов. музей. – 1988. – № 2. – С. 53.

311 **Экстер А. Эскиз костюма вакханки к драме «Фамира Кифаред» И. Ф. Анненского.** Пост. А. Я. Таирова. Камерный театр, Москва, 1916: [Кольор. репродукція] // Театр. – 1988. – № 11. – С. 80; цв. вкл.

311а **Экстер А. Композиция. Масло. 1920-е годы:** [Кольор. репродукція] // Искусство. – 1989. – № 3. – С. 38.

312 **Экстер А. Эскиз костюма Фамиры Кифаред к пост. одноимен. пьесы И. Анненского:** [Кольор. репродукція] // Огонек. – 1991. – № 10. – С. 24, цв. вкл.

313 **Екстер О. Доповідь на відкритті у Києві 31 березня 1918 р. виставки декоративних робіт Є. Прибильської та художниці-селянки Г. Собачко** // Український авангард 1910-1930 років. – К., 1996. – 3 с. додатку.

313а **Александра Экстер / Ескізи костюмів і декорацій до вистав** // Театр. – 1998. – № 6. – С. 96: ил.

314 **Экстер А.** [Репродукції картин] // Бобринская Е. Футуризм и кубофутуризм. – М., 2000. – С. 144-145.

315 **Экстер А. Доклад на открытии выставки Прибыльской и Собачко** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 250-251.

315а **Экстер А. Новое во французской живописи:** (Кубизм. Из статьи Роже Аллара) // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 251-255. Першодрук: Искусство. – К., 1912. – № 1-2.

315б **Экстер А. В поисках новой одежды** // Всесоюзная художественно-промышленная выставка. – 1923. – № 2.

315в **Екстер О. Про утворення лабораторії сценічних постановок : Доповідь на Всеукр. з'їзді представників худож. організацій. 27.06.1918. Київ**: [Стислий виклад] // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 259.

II

316 **Александра Экстер. Эскизы декораций и костюмов.** Из собрания ГЦТМ им. А. А. Бахрушина. Каталог. М., 1986.

317 **Александра Экстер. От импрессионизма к конструктивизму.** Каталог выставки. Автор-составитель М. М. Колесников. М., 1988.

318 **Александра Экстер и Камерный театръ:** [Під ред. М. Колесникова]. – Milano: Elekta, 1991. – 192 с.

319 **Асеева Н. Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры:** Конец XIX – нач. XX века. – К.: Наук. думка, 1989. – 199 с.: ил.
Про О. Екстер – с.9, 87, 102-105, 107, 161, 194, 196.

320 **Боулт Д. Э. «Динамическое использование неподвижной формы»: Искусство Александры Экстер** // Боулт Д. Э. Художники русского театра. – М., 1990. – С. 46-48, ил. № 134-146.

321 **Боулт Д. Э. Экстер Александра Александровна** // Художники русского театра. 1880-1930. – М., 1994. – С. 297-303, ил. № 108-113.

322 **Боулт Д. «Александра Экстер», книга Г. Коваленко** / Пер.с англ. // Моск. наблюдатель. – 1996. – № 3-4. – С. 22.

323 **Во Франции создано общество «Александра Экстер» : Беседа с председателем общества Андреем Наковым** // Рус. мысль. – 2000. – № 4344. – С. 18.

324 **Горбачов Д. Вчителька багатьох** // Україна. – 1984. – № 45. – С. 13.

325 **Горбачов Д. Олександра Екстер у Києві** // Всесвіт. – 1988. – № 10. – С. 168-176.

326 **Горбачов Д. Олександра Екстер у Києві і в Парижі** // Хроніка-2000. – 2000. – № 35-36. – С. 499-506.

327 **Державин К. Книга о Камерном театре.** – Л.: Худ. литература, 1934. – 240 с.
Про вистави О. Екстер у Камерному театрі.

328 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – Т. 4. – Кн. 2. – К., 1970. – С. 13, 382; Т. 5. – К., 1967. – С. 59.

329 **Кальницкий М. Художница, поразившая Европу** // Киев. ведомости. – 2007. – 1 нояб. – С. 12.

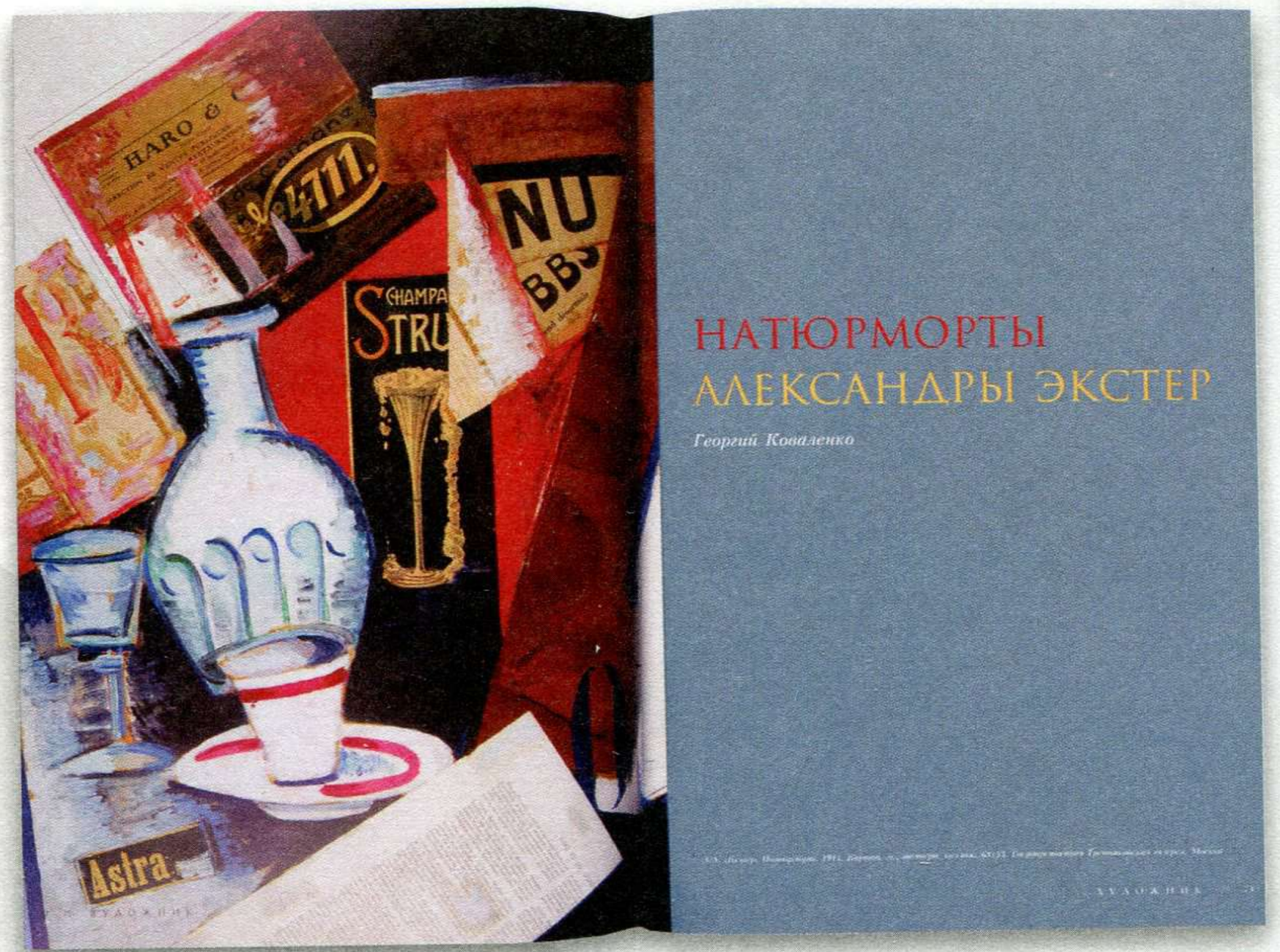

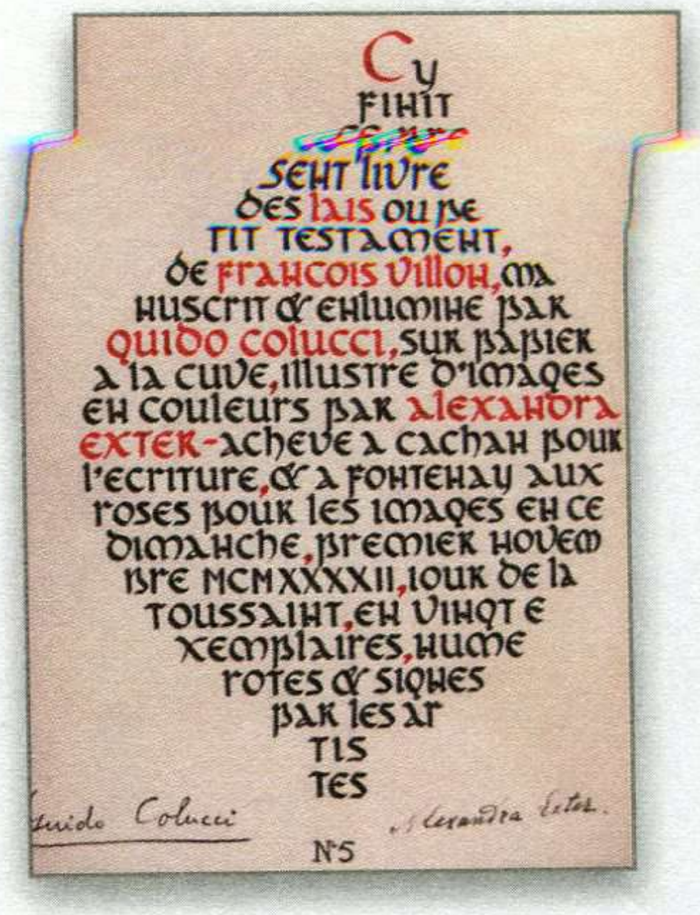

330 **Коваленко Г. Александра Экстер** // Творчество. – 1987. – № 10. – С. 30-32.

331 **Коваленко Г. Театр і живопис Олександри Екстер** // Укр. театр. – 1988. – № 4. – С. 25-27.

332 **Коваленко Г. Экстер в Париже** // Театр. жизнь. – 1990. – № 17. – С. 20-23.

333 **Коваленко Г. «Ступени театрального конструктивизма»:** [Сценографія 20-х – 30-х рр.] // Укр. театр. – 1992. – № 3. – С. 14-21.

334 **Коваленко Г. Александра Экстер в Париже** // Театр. – 1992. – № 2. – С. 103-122; цв. репр.

335 **Коваленко Г. Від кубизму до безпредметного живопису** // Всесвіт. – 1993. – № 2. – С. 171-175.

336 **Коваленко Г. Александра Экстер: Путь художника. Художник и время.** – М.: Галарт, 1993. – 288 с.

337 **Коваленко Г. «Цветовые динамики» Александры Экстер** // Моск. наблюдатель. – 1993. – № 5-6. – С. 45-48.

338 **Коваленко Г. Искусство Александры Экстер в контексте французского авангарда 10-20-х годов** // Русский авангард в кругу европейской культуры: Междунар. конф. – М., 1993. – С. 47-48.

339 **Коваленко Г. Цветовая динамика Александры Экстер (Из бывшего собрания Карла Бенедиктова)** // Памятники культуры. Новые открытия /Под ред. Г. К. Вагнера и др. – М.: Наука, 1996. – С. 356-365.

340 **Коваленко Г. Любовь длиною в жизнь** // Столич. новости. – 1999. – № 10. – С. 18.

341 **Коваленко Г. Александра Экстер** // Амазонки авангарда: Каталог / Под ред. Джона Э. Боулта и Мэтью Дратта. – М.: Галарт, 2000. – С. 131-153, 298-307.

342 **Коваленко Г. Александра Экстер. Цветовые ритмы** / Государственный Русский музей. – СПб, 2001.

343 **Коваленко Г. Александра Экстер: «Цветовые ритмы»** // Амазонки авангарда. – М.: Наука, 2004. – С. 158-216.

344 **Коваленко Г. Александра Экстер и Александр Явленский** // Рус. искусство. – 2005. – № 3. – С. 82-89.

345 **Коваленко Г. Александра Экстер: «Ода к Вакху» Горация :** [Про рукопис з ілюстраціями художниці] // Рус. искусство. – 2006. – № 1. – С. 34-43.

346 **Коваленко Г. Натюрморты Александры Экстер** // Рус. искусство. – 2006. – № 4. – С. 72-81.

АЛЕКСАНДРА ЭКСТЕР: «ОДА К ВАКХУ» ГОРАЦИЯ

Георгий Коваленко

В НАЧАЛЕ 1930-Х ГОДОВ АЛЕКСАНДРА ЭКСТЕР – ЖИВОПИСЕЦ, СЦЕНОГРАФ, ДЕКОРАТОР, МОДЕЛЬЕР – ОТКРЫВАЕТ ДЛЯ СЕБЯ ЕЩЕ ОДНУ СФЕРУ ТВОРЧЕСТВА – LES LIVRES MANUSCRITS, СФЕРУ УНИКАЛЬНЫХ, НЕ ТИПОГРАФСКИХ, А ВЫПОЛНЕННЫХ ОТ РУКИ КНИГ, ГДЕ КАЖДАЯ СТРАНИЦА ПОДПИСЫВАЕТСЯ АВТОРОМ, ЧТО УДОСТОВЕРЯЕТ ПОДЛИННОСТЬ ОРИГИНАЛА ХУДОЖНИКА. ТАКИЕ КНИГИ ЭКСТЕР ДЕЛАЛА, КАК ПРАВИЛО, В ОДНОМ, ИНОГДА – В ТРЕХ-ПЯТИ ЭКЗЕМПЛЯРАХ.

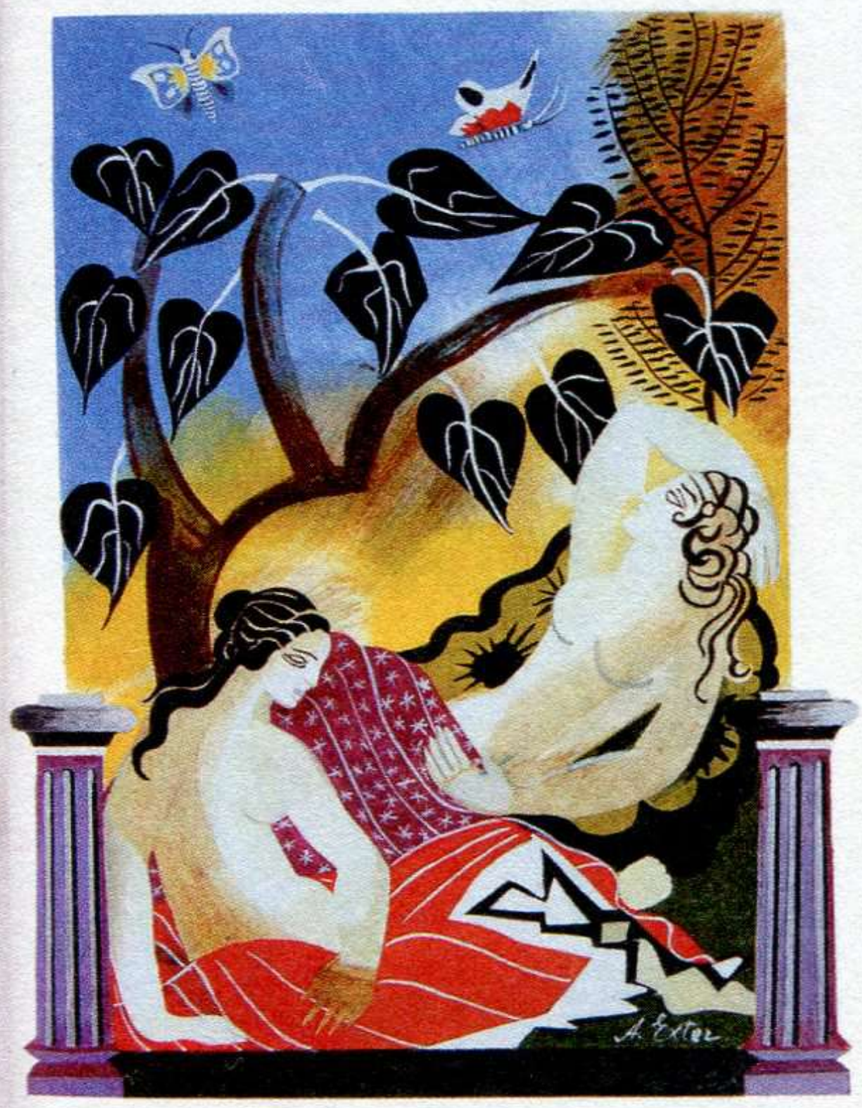

А.А. Экстер. Страница книги «Ода к Вакху» Горация. 1932. К., гуашь. 32x25,5. Частное собрание. Стокгольм. Публикуется впервые

347 **Коваленко Г. Олександра Екстер та її студія (Київ, 1918)** // Український модернізм 1910-1930. – Хмельницький, 2006. – С. 58-62.

348 **Коваленко Г. Александра Экстер в собраниях США** // Пинакотека. – 2006. – № 1-2. – С. 288-231.

349 **Коваленко Г. Александра Экстер: «Катрены Омара Хайяма»** // Рус. искусство. – 2007. – № 1. – С. 64-73.

350 **Коваленко Г. Александра Экстер: «Лэ, или Малое завещание Франсуа Вийона»** // Рус. искусство. – 2007. – № 4. – С. 66-75.

351 **Коваленко Г. Вспоминая «Аэлиту»:** [Про роботу О. Екстер над ескізами костюмів Аеліти до однойменного фільму Я. Протазанова] // Інтервали. Космізм в українському мистецтві XX століття. Ч. І. Книга-каталог / Національний художній музей України. – К.: Вид-во Раєвського, 2000. – С. 80.

352 **Колесников М. Александра Экстер – для балета будущего** // Сов. балет. – 1987. – № 6.

353 **Колесников М. Самый современный сценограф Александра Экстер: художник и театр** // ДИ СССР. – 1988. – № 1. – С. 24-28.

354 **Колесников М. Возвращение** // Огонек. – 1988. – № 4. – С. 8.

355 **Колесников М. Александра Экстер и Вера Мухина** // Панорама искусств. – М.: Сов. художник, 1989. – Вып. 2. – С. 89-111.

356 **Коломієць Р. Георгій Коваленко про Олександру Екстер** // Укр. театр. – 2000. – № 5-6. – С. 25.

357 **Конечна Г. Неизвестная Александра Экстер** // Моск. новости. – 1994. – 20 февр. – С. 54.

358 **Коонен А. Страницы жизни.** – М., 1985. – 447 с. Про вистави О. Екстер у Камерному театрі.

359 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл. Про О. Екстер – с. 90-91.

360 **Липківська Г. Слово про Олександру Екстер** // Вісті з України. – 1994. – 7 квіт. – С. 10.

361 **Лобанов-Ростовский Н. По следам художницы:** [Про виставку О. Екстер в музеї ім. Бахрушина в Москві] // Огонек. – 1988. – № 1. – С. 8; цв. вкл., ил.; № 4. – С. 8, вкл.

362 **Лупандина А. Художники Камерного театра** // Творчество. – 1980. – № 9. – С. 14-18.

363 **Маркаде В. Українське мистецтво XX століття і Західна Європа** // Всесвіт. – 1990. – № 7. – С. 169 – 180.

364 **Наков А. Она была единственной, кого Малевич допускал в свою мастерскую** // Культура. – 2005. – № 44. – С. 10.

365 **Настюк Е. Королева кубизма с Фундуклеевской:** [До 125-річчя від дня народження О. Екстер] // Киев. телеграф. – 2007. – № 4. – С. 18.

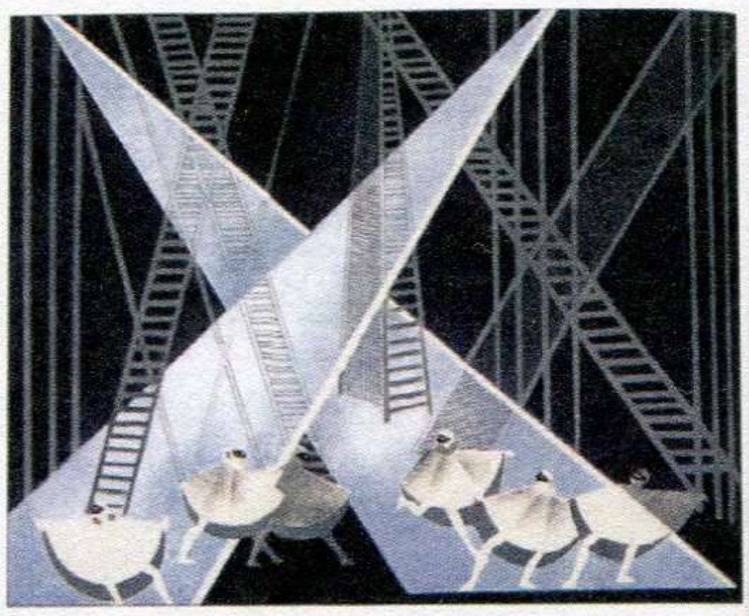

Бенедикт Лившиц не случайно называл эту многосторонне одаренную художницу «амазонкой и скифской наездницей»: творческой энергии Александры Экстер можно позавидовать. Она сыграла заметную роль в становлении украинского, российского и французского авангарда, утвердила абсолютно новаторскую трактовку сценического пространства. Более того, она – так же, как в свое время Жан Кокто и Сальвадор Дали, – успешно работала в области дизайна моды

Амазонка и скифская наездница

Елена ШАПИРО,
искусствовед

Александра Александровна Экстер, в девичестве – Григорович, родилась в 1882 году в надсянском польском городке Белостоке. Ее образование началось в Киевском художественном училище у известного украинского живописца Николая Пимоненко в период с 1901-го по 1905 год, а затем, после небольшого промежутка было проведено в 1906 году. Финансовое благополучие семьи Экстер позволило молодой художнице продолжить свое образование и во Франции. С 1908 года она посещает знаменитую парижскую Академию Гранд-Шомьер, а также берет частные уроки в художественных мастерских. Возможно, именно такой разносторонний подход к процессу обучения сформировал космополитический уклон ее творческого мышления.

Увлечение кубизмом пришло к Экстер во время знакомства в Парижах с великим Пабло Пикассо и художниками Монмартра. Стоит упомянуть, что парижская богема к тому времени уже была знакома с Владимиром Татлиным, украинскими художниками Михаилом Бойчуком, Александром Архипенко, Сонией Делоне (Терк). Активно участвовать в парижской культурной жизни Александра Экстер стала в 1920-х годах, параллельно с Натаном Альтманом и Борисовым-Россине организовывалась выставки, значительно расширился круг знакомств.

Широчайший спектр интересов Александры Экстер не позволял ей замкнуться только на художниках. Еще в Киеве она познакомилась с Сергеем Николаевичем Ястребцовым, которого в Париже все знали как Сера Фера. Он привел Александру Экстер в дом баронессы Эльен Эттингер, у которой, как писал М. Гершман, «бывало несколько салонов: Роза Грой для романов, Асоньер Пьё для стихов, Франсуа Анжиру для картин». В этом гостеприимном светском доме бывали известные литераторы: Макс Жакоб, Сальмон, а также поэт Гийом Аполлинер, в сотрудничестве с которым баронесса в 1913 году издавала журнал «Парижские вечера» (Les Soirees). Атмосфера этого дома оказалась весьма притягательна и для живописцев, известно, что у баронессы был роман с итальянским художником Арденго Софици, жившим в знаменитом «Улье». Именно благодаря покровительству Арденго в салоне баронессы можно было встретить Архипенко, Гончарову, Шагала, Цадкина. В творческой среде Парижа не менее широко были известны и «вечера» Аристарха Лентулова по четвергам, которые особенно активно проходили летом 1911-го и 1912 года. Здесь встречались и дискутировали Бомонтов, Архипенко, Крученых, Алексей Толстой.

Парижская богема была интернациональной: знаменитые литераторы и художники – французы, итальянцы, русские, евреи, украинцы – обогащали свое творчество благодаря взаимному влиянию. Та среда, в которой жила и творила Александра Экстер, имела не узко французские, а скорее космополитические корни, и это давало ей блестящую почву для формирования собственного стиля. Понимание экспериментальных исканий художника, ее смелость и открытость к новаторству берут начало в европейских корнях самовыражения Экстер. Это позволило ей интересоваться всем и в то же время иметь собственно свое. Автор знаменитого исследования об истоках и развитии парижской школы начала XX века, искусствовед Миллиа Герман писал: «Александра Экстер была одним из немногих живописцев, которые воспринимали современную французскую живопись глубоко и серьезно, но без раболепия, равно как и без скованности. Кубизм она понимала как способ видения, логического осмысления пространства, но не прочтения мира и не построения умозрительных конструкций».

В парижский период художница пишет много станковых вещей, особенно пейзажей. Поклонникам ее творчества хорошо известен кубистический пейзаж «Мосты Парижа» (1912 г.). Это развернутая инвариация в жемчужно-серых тонах, с видом на остров Сен-Луи и собор Нотр-Дам. Анализируя это произведение в свете экспериментальных интересов Экстер, М. Герман констатирует: «это Париж, «кубированных волюмов», с пронизывающимся на первом плане, вне всякой логики выстроенного пространства, легкими буквами, афишной тумбой, это Париж воспоминаний, представлений, смешанный с традиционным

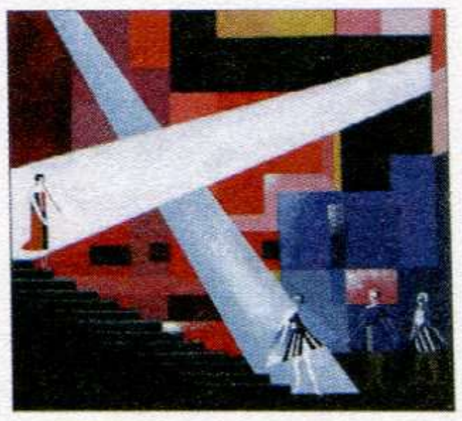

Проект оформления спектакля «Фауст» 1927 г.

366 **Павлова Т. Хроніки «Землі»: Фрагмент з книги «Борис Косарєв : 1920-ті роки»** // Кіно-Коло. – 2007. – № 36. – С. 114-127.
В тексті згадка про О. Екстер, репродукції ескізів костюмів Аеліти до однойменного фільму Я. Протазанова.

367 **Памятники русского театрального авангарда. 1910-1930: Каталог** / Сост. Ю. Лоев, М. Молчанова. – М.: Галерея «Элизиум», 2006. – 102 с.: ил.
Про О. Екстер – с. 100, іл. № 33, 105.

368 **Ракитин В. Марсиане А. Экстер** // ДИ СССР. – 1977. – № 4. – С. 29-30.

369 **Рубан-Кравченко В. Кричевські і українська художня культура XX століття. Василь Кричевський.** – К.: Криниця, 2004. – 702 с.: іл.
Про О. Екстер – с. 142.

370 **Рудницкий К. Художники театра Таирова :** [До 100-річчя від дня народження О. Екстер] // ДИ СССР. – 1985. – № 10. – С. 30-35.

371 **Русский театр. Иллюстрированная хроника российской театральной жизни.** – В 2 кн. – М. : Интеррос, 2004.
Про О. Екстер – т. 1: с. 79, іл. № 80-85.

372 **100 произведений из собрания К. И. Григоришина.** – Альбом. – К., 2004. – 217 с.: ил.
Роботи О. Екстер в колекції К. І. Григоришина – с. 176-177.

373 **Стриженова Т. Автор костюма – Александра Экстер** // ДИ СССР. – 1967. – № 1.

374 **Тугендхольд Я. Александра Экстер как живописец и художник сцены.** Берлин, 1922.

375 **Утевська П., Горбачов Д. Сюжети з українського кубофутуризму** // Вітчизна. – 1988. – № 9. – С. 200-208.

376 **Футуристы. Первый журнал русских футуристов** / Издатель: Давид Бурлюк. – М., 1914. – № 1-2. – 160 с.
Див. однокольорові малюнки О. Екстер на окремих аркушах між с. 80-81, 96-97.

377 **Хан-Магомедов С. Пионеры советского дизайна.** – М.: Галарт, 1995. – 424 с.
Про творчість О. Екстер – с. 137-139.

378 **Хан-Магомедов С. Супрематизм и архитектура (проблемы формообразования).** – М.: Архитектура-С, 2007. – 520 с.
Про творчість О. Екстер – с. 160-163, 192-195.

379 **Хидекель Р. О трех художниках Камерного театра** // Искусство. – 1971. – № 5. – С. 37-43.

380 **Художник в театре: (Из беседы Филиппа Гозиансона с Александрой Экстер)** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 257-259.

381 **Черничко І. Веселковий театр із барв:** [До 115-річчя від дня народження О. Екстер] // Хрещатик. – 1997. – 22 січн. – С. 7.

382 **Шапиро Е. Амазонка и скифская наездница** // Антиквар. – 2007. – № 9. – С. 34-39.

383 **Эфрос А. Художники Камерного театра за XX лет (1914-1934).** – М.: ВТО. – 47 с., 212 с. ил.
Про вистави О. Екстер у Камерному театрі; репродукції ескізів костюмів і макетів декорацій до вистав «Фаміра Кіфаред» І. Анненського – с. 21-25; «Соломея» О. Уайльда – с. 27-32; «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра – с. 64-72.

ВАСИЛЬ ЄРМИЛОВ

1894 Харків
1967 Харків

Живописець, монументаліст, дизайнер. Вчився у Художньо-ремісничій учбовій майстерні у Харкові (1905-1909), Харківській школі рисування і живопису та в приватних майстернях (1910-1911). В 1912 році вступив до Московського училища живопису, скульптури і архітектури, навчався живопису в майстернях Іллі Машкова та Петра Кончаловського, офорту – у Г. Гамана. В 1913-1914 роках – член об'єднань «Блакитна лінія», «Будяк». З 1913 року брав участь у виставках. Був членом харківської групи футуристів «Спілка семи» (1918). В 1920 році очолив художній відділ УкрРОСТА, керував святковим оформленням Харкова до революційних свят, розписував Харківський червоноармійський клуб. На початку 1920-х років керував Центральною майстернею творчості і художньої пропаганди, автор оформлення агітпоїзда «Червона Україна», вистави за драмою Г. Кайзера «Газ-І». Був членом об'єднання «7+3» та АРМУ. Оформлював український розділ Всесвітньої виставки преси у Кельні (1928). Працював у галузі конструювання книги, оформлення журналів «Нове мистецтво», «Авангард», «Культура і пропаганда». Викладав у Харківському художньому технікумі (1921-1922), в 1922-1935 та 1963-1967 – в Харківському художньому інституті.

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

Літературний рапорт XII і XVII з'їздам партії. – ДВОУ України. – 1934. – Художнє оформлення В. Єрмилова.

384 **Єрмилов В. Замість спогадів** // За Ленінським планом. – К., 1969. – С. 95.

385 **Ермилов В. Письма искусствоведу Дмитрию Горбачеву (фрагменты)** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 280-284.

386 **Ермилов В. Письма художнику Виктору Платонову** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 284-300.

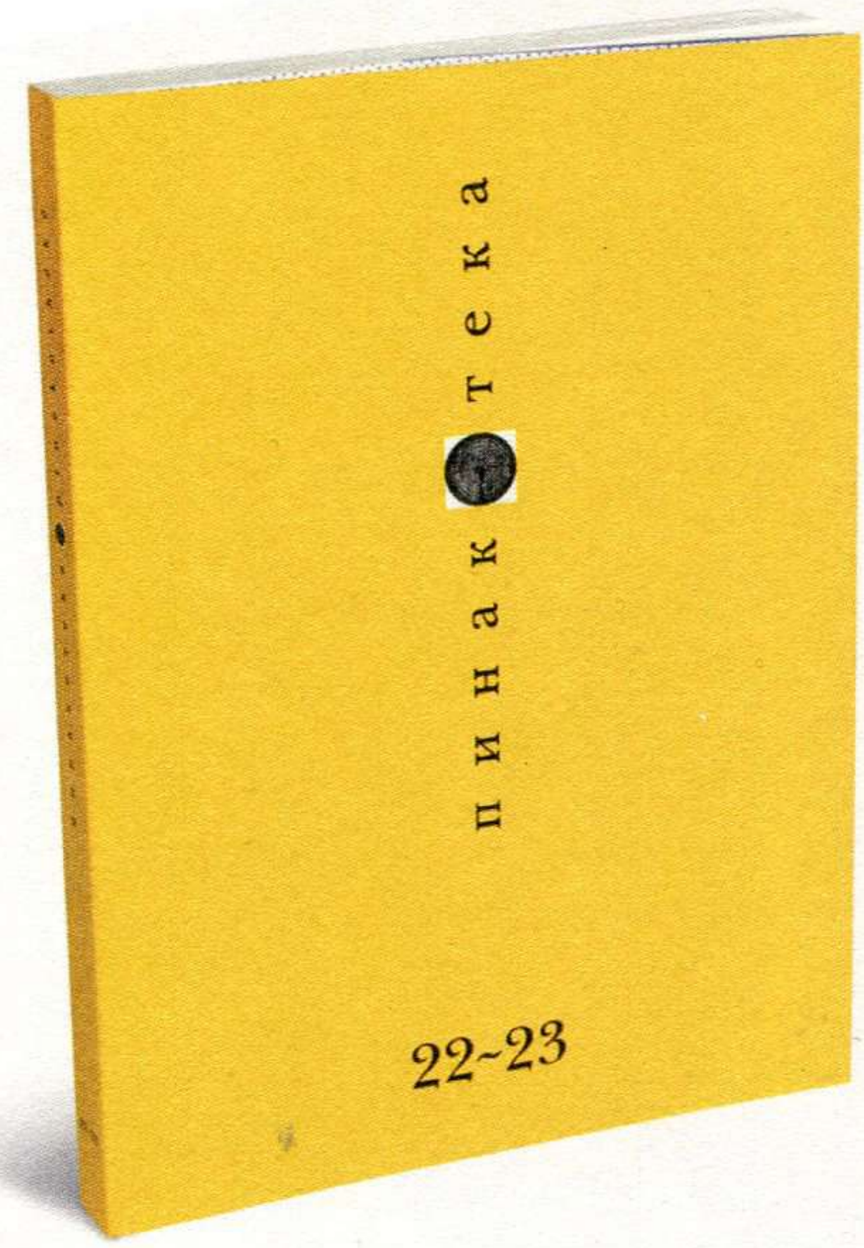

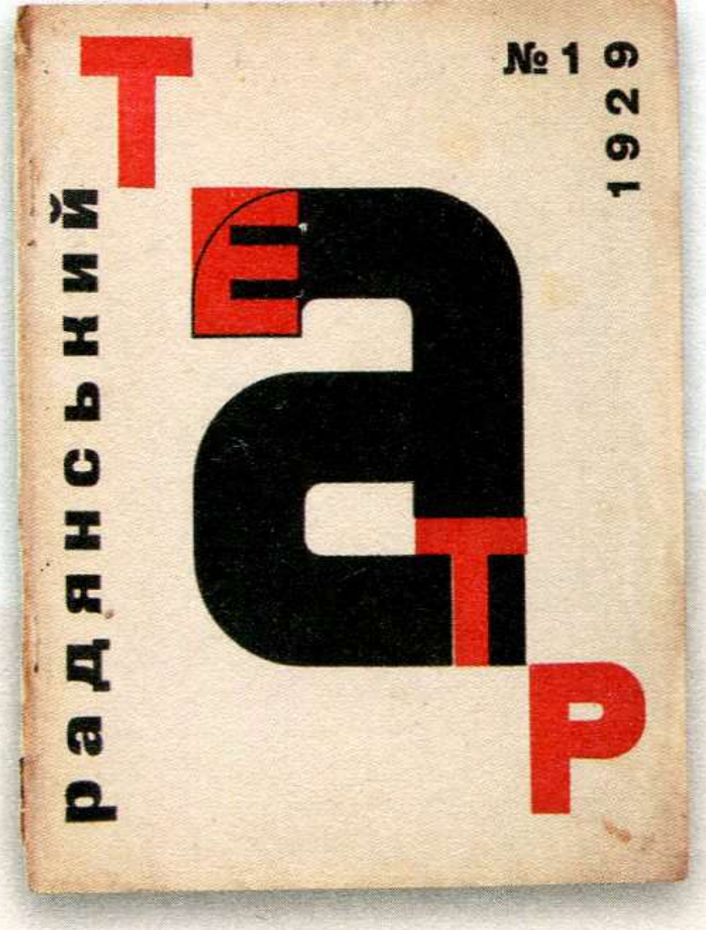

«Радянський театр. – 1929. – № 1 – Художник В. Єрмилов»

II

387 **Бондар-Терещенко І. Криваве колесо долі** // Україна. – 2008. – № 1. – С. 70-72.

388 **Горбачев Д. Работы Василия Ермилова и Александра Богомазова в нью-йоркском собрании** // Пинакотека. – 2006. – № 1-2. – С. 170-171.

388а **Денисенко О., Скульский М. Василий Ермилов: известный и неизвестный.** – Харьков: ХГАДИ, 2005. – 82 с.

389 **Жадова Л. Проекты В. Ермилова** // ДИ СССР. – 1972. – № 9. – С. 30.

390 **Історія українського мистецтва** : В 6 т. – Т. 4. – Кн. 2. – К., 1970. – С. 382; Т. 5. – К., 1967. – С. 17, 46, 48, 53, 54, 57, 58, 64, 139, 191, 212, 215, 217, 218, 248, 381, 392; Т. 6. – К., 1968. – С. 378, 379, 384.

391 **Кратко Б. Ермилов оформлює новий побут** // Авангард. – Харків, 1929. – № 3. – С. 158.

392 **Лагутенко О. Символизм в творчестве Василия Ермилова** // Символизм в авангарде. – М.: Наука, 2003. – С. 281-294.

393 **Лагутенко О. Василий Ермилов и «малые голландцы»** // Русский авангард 1910-1930-х годов. Проблема коллажа. – М.: Наука, 2005. – С. 128-141.

394 **Лагутенко О. Василь Єрмилов і конструктивізм** // Український модернізм 1910-1930. – Хмельницький, 2006. – С. 39-45.

395 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл.
Про творчість В. Єрмилова – с. 126-128.

396 **Лобановський Б. Художник Василий Ермилов** // ДИ СССР. – 1964. – № 12. – С. 16.

397 **Поліщук В. Васілій Ермілов.** – Харків: Рух, 1931. – 57 с.

398 **Седляр В. Майстер Василь Ермілов** // Авангард. – Харків, 1929. – № 3. – С. 156.

399 **100 произведений из собрания К. И. Григоришина.** – Альбом. – К., 2004. – 217с.: ил.
Роботи В. Єрмилова в колекції К.І. Григоришина – с. 82-87.

400 **Фогель З., Лобановський Б. Технічна естетика** // Історія українського мистецтва. Т. 6. – К., 1968. – С. 376.

401 **Фогель З. Василий Ермилов.** – М.: Сов. художник, 1975. – 134 с.: ил.

МИХАЙЛО ЖУК

1883 Каховка
1964 Одеса

Графік та живописець, письменник. Вчився у Київській рисувальній школі (з 1896), Московському училищі живопису, скульптури та архітектури у К. О. Коровіна, В. А. Сєрова та Краківській академії мистецтв у С. Виспянського, Ю. Мехоффера, закінчив у 1904 р. з срібною медаллю. Жив у Чернігові (1905-1917, 1919-1925), Києві (1917-1919) та Одесі (з 1925). Брав участь на виставках з 1903 року. З 1905 року писав нариси та оповідання, рисував для журналу «Літературно-науковий вісник». Серед його ранніх робіт – портрети М. Ф. Біляшівського, М. М. Коцюбинского, М. Шрага, В. Модзалевського, панно «Біле та чорне» та «Казка». Один з професорів-фундаторів Української державної академії мистецтв у Києві (1917). Був членом АРМУ і Одеського філіалу АХЧУ (1920-ті роки). Автор портретів діячів української культури – П. Тичини, В. Сосюри, Н. Ужвій, І. Франка. В 1937-1939 роках для порцелянових заводів (Дульовського та інш.) виконував ескізи декоративних тарілок. Викладав в Духовній семінарії Чернігова (з 1905), Українській академії мистецтв у Києві (1917-1919, Одеському художньому інституті (1925-1934) та Художньому училищі (1935-1953).

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

I

402 **Жук М. Крила. Ніч осіння: Поезії** // Музагет. – К.: Сяйво, 1919. – № 1-3. – С. 16-21.

403 **Жук М. Етюд. Смуток: Оповідання** // Музагет. – К.: Сяйво, 1919. – № 1-3. – С. 47-50.

404 **Жук М. Портрети, рисунки і заставки** // Музагет. – К.: Сяйво, 1919. – № 1-3. – 172 с.

405 **Жук М. Портрет Павла Тичини** // Музагет. – К., 1919. – № 1-3. – С. 33.

406 **Жук М. Кінцівка** // Музагет. – К., 1919. – № 1-3. – С. 62.

407 **Жук М. Портрет Дмитра Загула** // Музагет. – К., 1919. – № 1-3. – С. 89.

408 **Жук М. Портрет Юри Меженка (Іванова)** // Музагет. – 1919. – № 1-3. – С. 129.

409 **Жук М. Заставка до хроніки** // Музагет. – К., 1919. – № 1-3. – С. 163.

410 **Жук М. Рисунок** // Музагет. – К., 1919. – № 1-3. – С. 169.

411 **Жук М. [Рецензія на першу книжку поезій Володимира Ярошенка «Світотінь»]** // Музагет. – К.: Сяйво, 1919. – № 1-3. – С. 151-153.

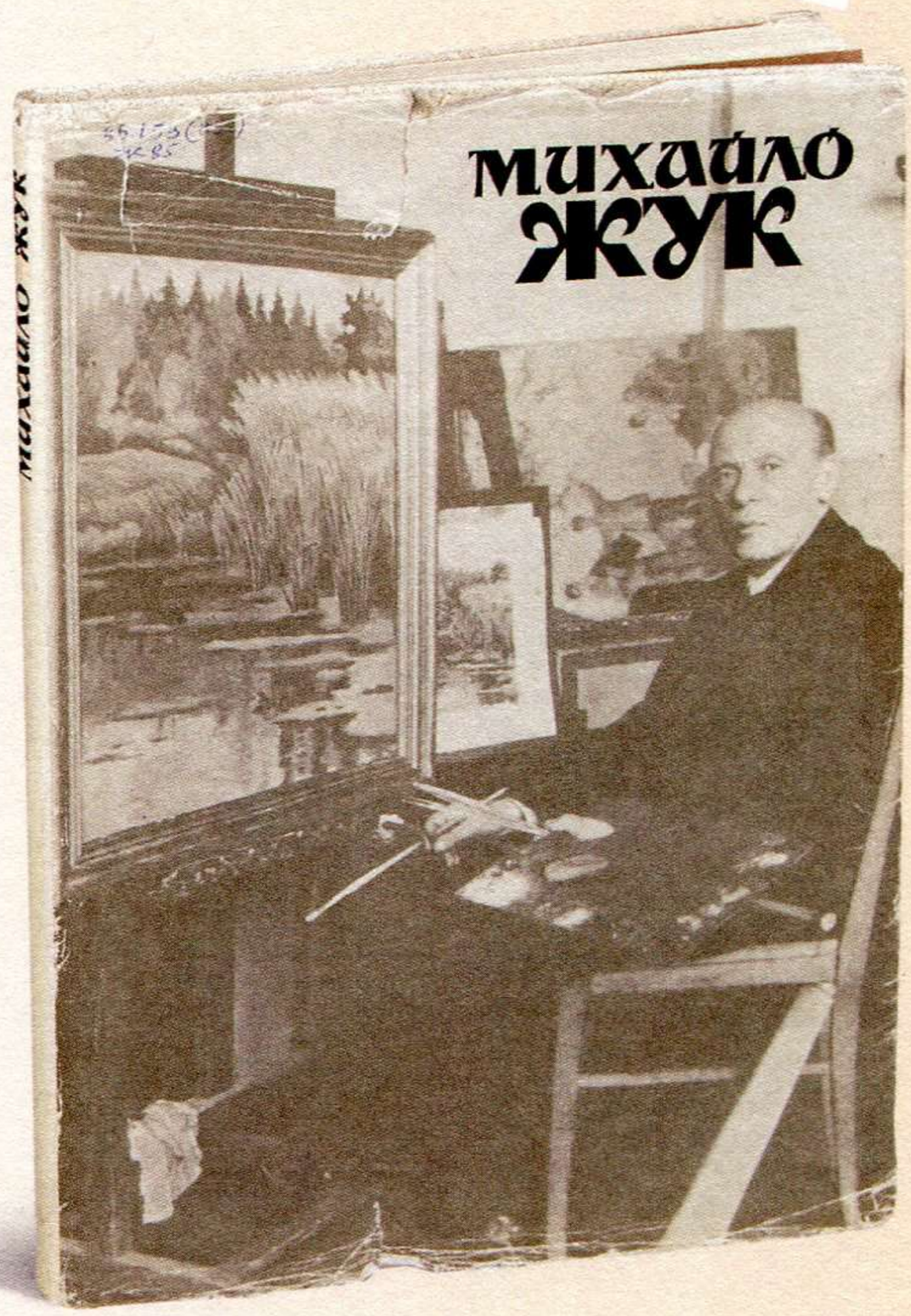

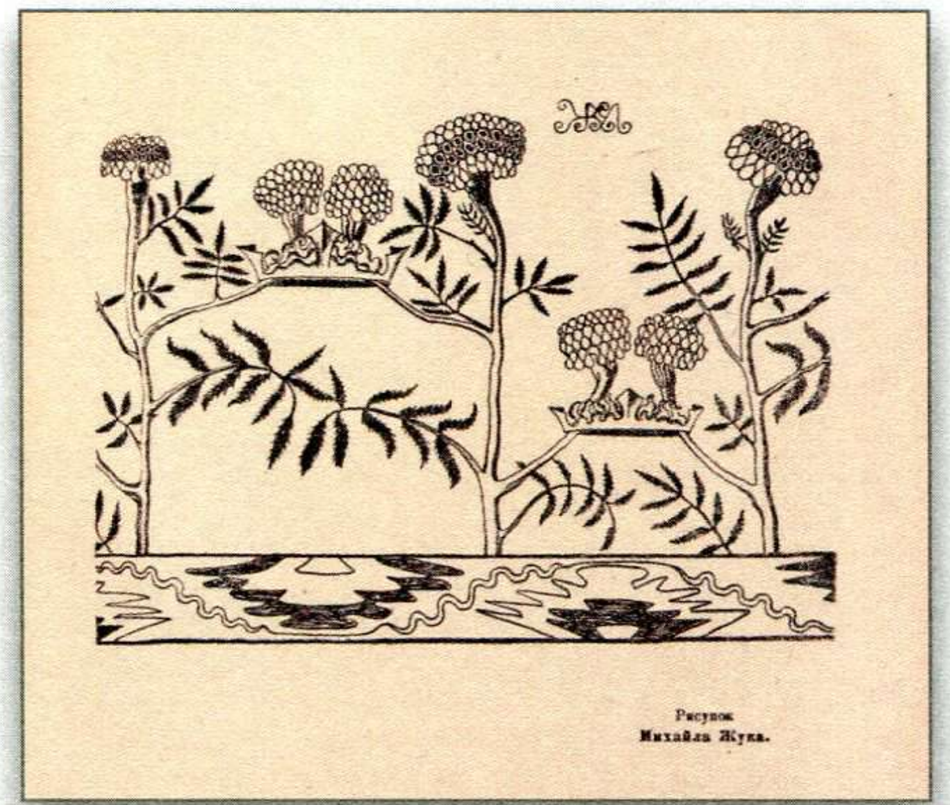

Рисунок
Михайла Жука.

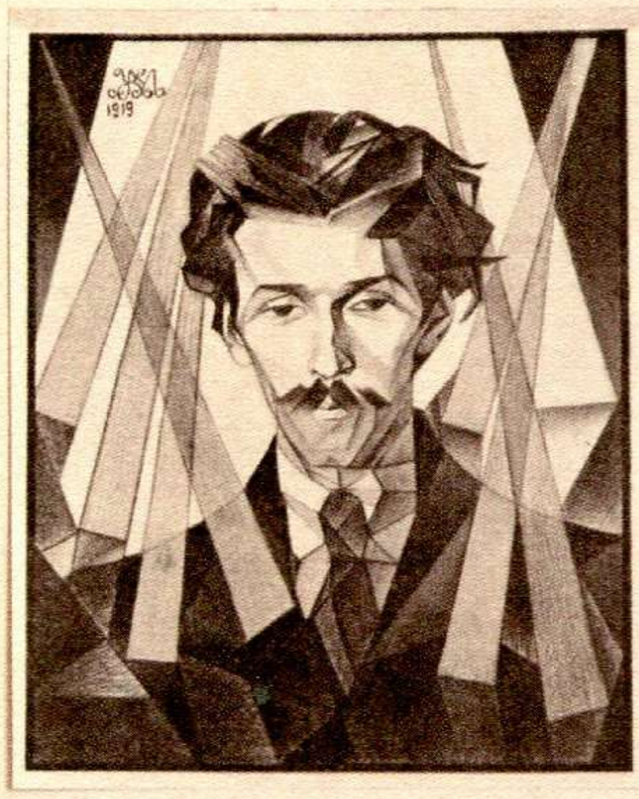

ПАВЛО ТИЧИНА

Зі збірки
Пав. Коменданта.

Рисунок
Михайла Жука.

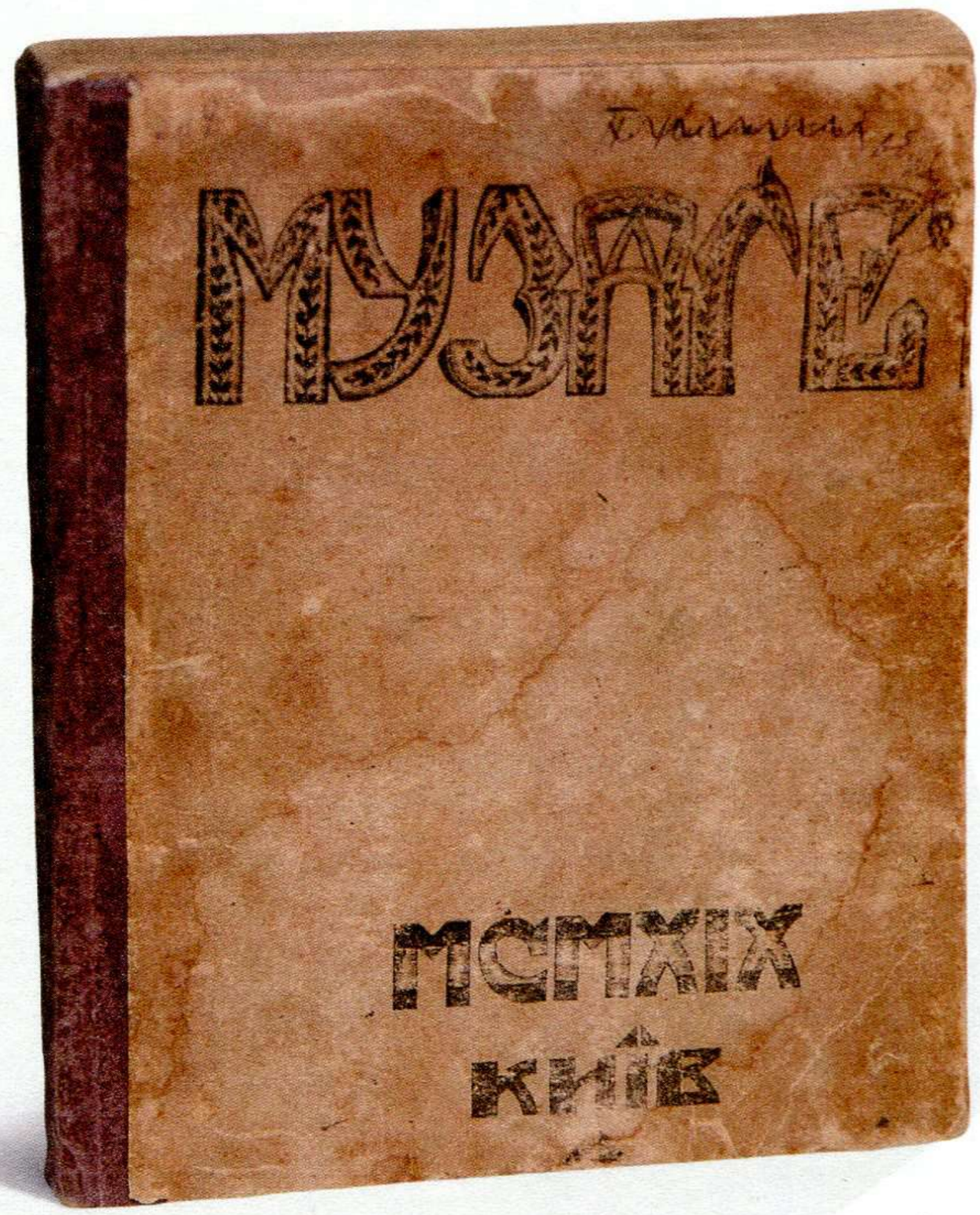

II

412 **Асеева Н. Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры: Конец XIX – нач. XX века.** – К.: Наук. думка, 1989. – 199 с.: ил.
Про М. Жука – с. 168, 181-189, 196.

413 **Бурачек М. Мистецтво у Києві: Думки і факти** // Музагет. – Місяшник літератури і мистецтва. – К.: Сяйво, 1919. – № 1-3. – С. 112: Про творчість М. Жука.

414 **Бушак С. Видатний майстер психологічного портрета** // Уряд. кур'єр. – 2003. – 15 лист. – С. 8-9.

415 **Бушак С. Утверджуючи свої етнокорені : До 120-річчя від дня народження художника** // Образотворче мистецтво. – 2004. – № 2. – С. 20-24.

416 **Величко В. Біло-чорний світ Михайла Жука** // Мистецтвознавство України. – К.: Кий, 2001. – Вип. 2. – С. 329-334.

417 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – Т. 4. – Кн. 2. – К., 1970. – С. 158, 160, 202, 378; Т. 5. – К., 1967. – С. 12, 29, 48, 55, 66, 148, 150, 168, 169, 212, 214, 392, 402.

418 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл.
Про творчість М. Жука – с. 53-54, 122-124.

419 **Михайлів Ю. М. Жук. Українське малярство.** – Харків: РУХ, (1930-1931). – 31 с.

420 **Михайло Жук : Альбом** / Автори-упоряд.: І. І. Козирод, С. С. Шевельов. – К.: Мистецтво, 1987. – 119 с.: іл.

421 **Пархоменко І. Служитель двох муз** // Вітчизна. – 1983. – № 9. – С. 174-179.

422 **Стешенкова Т. Виставка однієї картини** : [Картина М. Жука «Біле і чорне»] // Літ. Україна. – 1996. – 25 січн. – С. 1.

ВАСИЛЬ КРИЧЕВСЬКИЙ

1872 – 1935

с. Ворожба Сумської обл.
Каракас, Венесуела

Василь Григорович Кричевський – видатний архітектор, художник, вчений і педагог. Він дуже багато зробив для розвитку сучасного українського мистецтва і культури взагалі, працюючи в найрізноманітніших ділянках. Цією різносторонністю свого таланту він нагадував мистців Ренесансу. Кричевський був архітектор; він створив, на основі народного мистецтва, модерний український стиль будівництва. Він був блискучий і дуже плодовитий маляр краєвидів; він дав почин новітньому мистецтву оформлення української книги. Він був видатним театральним мистцем, він українізував кінематографію на Україні і оформив славетний фільм Довженка «Звенигора». Кричевський був також вченим і досліджував українське народне мистецтво й будівництво, вивчав етнографію та археологію України. Він був педагогом – професором Української Державної Академії мистецтв та різних мистецьких інститутів. Він працював у прикладному мистецтві: за його проектами виробляли килими, вибійки, меблі, вишивки, посуд – все це він творив, черпаючи своє надхнення з мистецької творчості українського народу.

Павловський В. Василь Григорович Кричевський : Життя і творчість : Монографія. – Нью-Йорк: Вид-во Укр. Вільн. Акад. Наук у США, 1974. – 222 с.; 185 іл.

I

423 **Кричевський В. Про роботу над фільмом «Тарас Шевченко»** // Живі традиції. – К., 1985. – С. 40-47.

424 **Кричевський В. Розуміння українського стилю** : [Републікація з журналу «Сяйво». – 1914. – № 3.] // Хроніка-2000. – 1994. – № 1-2. – С. 161-165. Див. також: Образотворче мистецтво. – 2000. – № 3-4. – С. 29-30.

425 **Кричевський В. Автобіографія** // Рубан-Кравченко В. Кричевські і українська художня культура XX століття. Василь Кричевський. – К., 2004. – С. 613-614.

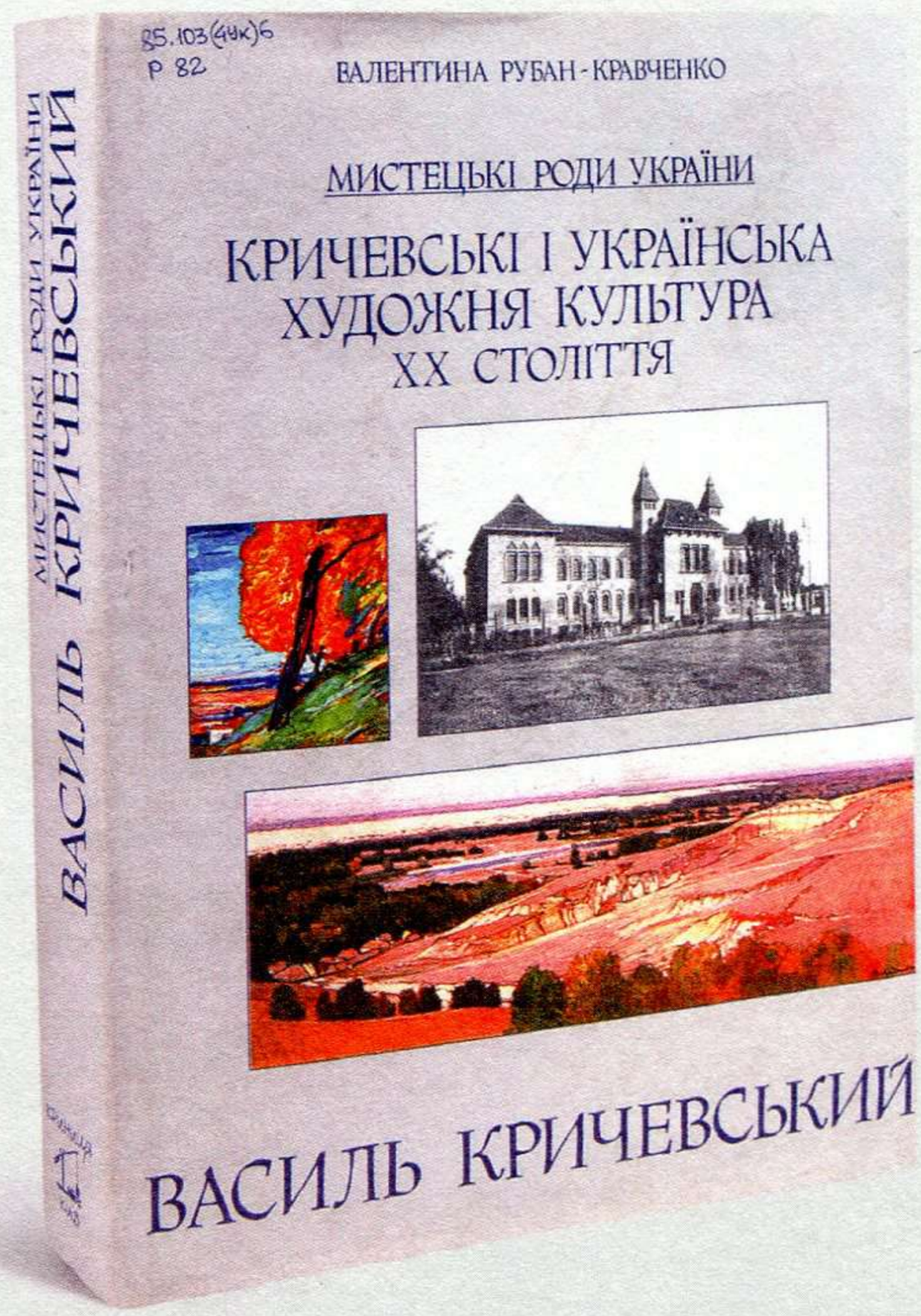

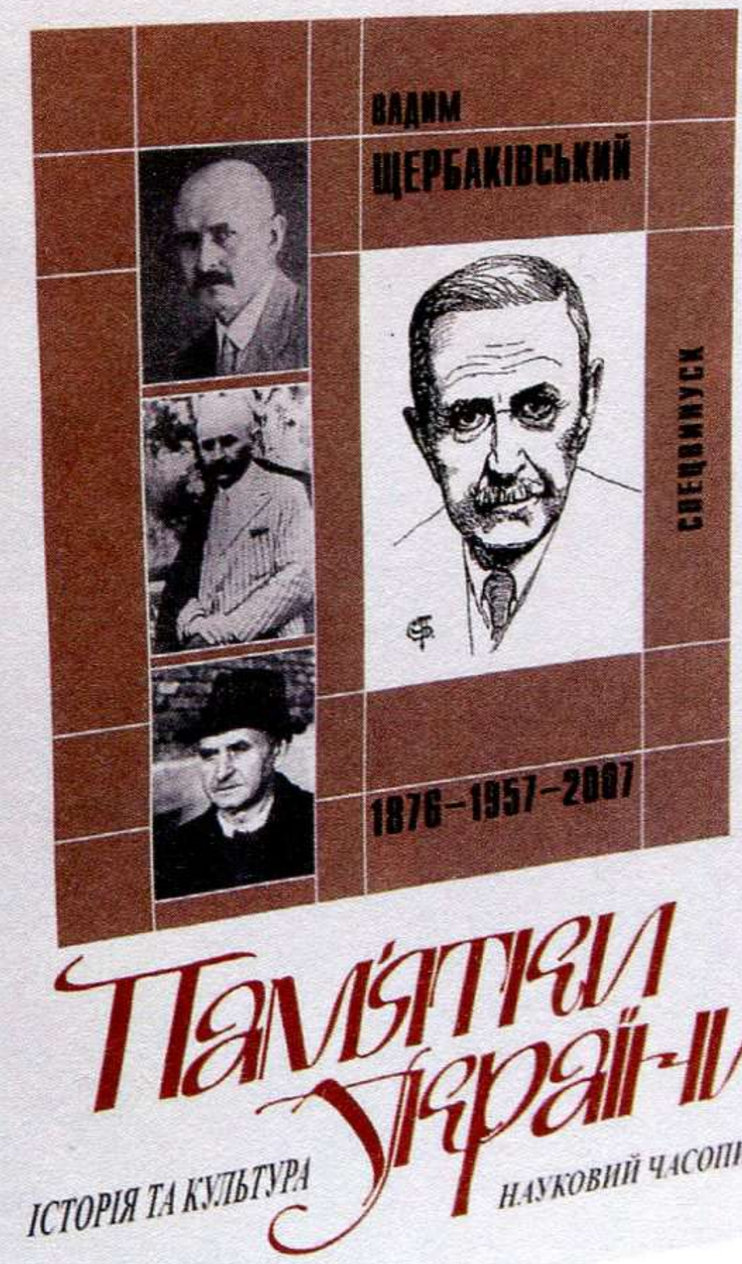

ПАМ'ЯТІ ВАСИЛЯ ГРИГОРОВИЧА КРИЧЕВСЬКОГО

Я задумую написати біографію наших визначніших людей у формі чистих споминів, без особливих претензій, і не думаю бути занадто об'єктивним. Не буду намагатися бути об'єктивним через те, що уважаю, що бути об'єктивним взагалі дуже тяжко, отже буду писати так, як дає мені це моя пам'ять. Але дуже можливо, що початковий ентузіазм, який був у мене тому сорок років, уже пройшов, і через це фізіономії тих людей, про яких я хочу писати, вийдуть, мабуть, не так яскраво, як вони стояли колись у моїй пам'яті перед моїми очима в молодих літах.

Головним чином хочу дати поняття про постаті наших мистців, композиторів, співаків, учених, малярів і архітектів. Оце мають бути більш-менш такі особи: Лисенко, Кошиць, Мишуга, Кричевський і деякі інші, які заслуговують на те, щоб пам'ять про них залишилась надовго в народі.

Зразу хочу представити постать одного з найбільших наших архітектів і малярів – власне, постать Василя Григоровича Кричевського.

Це був один з наших великих мистців, а заразом – і архітект, і маляр. С. Гординський, що написав його некролог у газеті „Свобода" (недільне видання, ч. 40, 1952 р.), схарактеризував його дуже вдало такими словами: „Якщо уявити собі мистецтво якогось народу, як храм, що спирається на колони, то, власне, однією з таких колон українського мистецтва був покійний Василь Григорович Кричевський".

Життя і творчість Василя Григоровича Кричевського припали на одну з найтяжчих діб, на ту добу, яку передбачав Т. Шевченко, схарактеризувавши її такими словами: „Та не однаково мені, як Україну злії люде присплять, лукаві, і в огні її, окраденую, збудять". Народився він при кінці 1872 р. на границі з 1873 р. у селі Ворожбі, біля міста Лебедина на Слобожанщині. Народився в краю, про який писав російський поет і письменник Олексій Толстой так: „Я знаю край, где все обильем дышет, где реки льются чище серебра..."

Батько його був фельдшером у земстві. Маючи тринадцять років, після сільської школи і домашньої науки, молодий Василь вступив до залізничної школи в Харкові. Через три роки науки в цій школі його шкільні креслярські праці побачив архітект Харківської міської управи і взяв до себе помічником до креслення будівельних планів. Трохи згодом, ще зовсім молодий, Василь Григорович став помічником архітекта Загоскіна, людини незвичайно культурної і дуже любившої мистецтво. У цього архітекта, що належав до відомого роду, з якого теж походив відомий письменник середини XIX віку Загоскін, Василь Григорович пройшов дуже добру школу архітектурного креслення і техніки будування. Загоскін мав у себе велику й гарно підібрану мистецьку бібліотеку, якою міг свобідно користатися і Кричевський. Загоскін дуже любив Кричевського і брав його з собою у Крим, де Кричевський придивлявся до екзотичної для українця природи і малював різні кримські види та архітектурні об'єкти. Вже тоді він виявився як дуже здібний колорист. Правда, коли він під час відпустки приїздив додому, то не марнував часу, а ходив по селу і змальовував хати, їх деталі та цікаві інтер'єри. Робив він це не в самій лише Ворожбі, де він вродився, але й по сусідніх селах. А треба сказати, що Лебединський повіт, до якого належала Ворожба, був дуже цікавою частиною Слобожанщини ще й у XVIII віці. На Лебединщину колись мав великий вплив культурний осередок, який у XVIII віці процвітав на Чернігівщині. Там були сильні козацькі традиції. Звідтіль не так далекий був і Ніжин з своєю багатою грецькою колонією у XVIII віці, а далі – Стародуб, Конотоп, Батурин і інші міста. Там було дуже багато і зберігалося дуже багато козацьких традицій. Про архітектуру XVIII віку на Слобожанщині, навіть про її красоту, можна знайти у Шафонського („Черниговского наместничества топографическое описание"), який дуже хвалить українське будівництво.

Отже, Кричевський у зовсім молодих, можна сказати, дитячих ще роках зумів всмоктати в себе істоту української естетики і просякнувся красою українського мистецтва. І тут, власне, відсутність чужої школи, відсутність московського інституту якраз і помогла йому знайти свою українську дорогу. Всякі т. зв. Інститут гражданських інженерів у Петербурзі, Строгановська школа в Москві та інші московські школи так впливали на українських учнів, що вони, приїхавши на Україну і ставши інструкторами земських інституцій, на все українське дивилися московськими або на московське переробленими очима, так що все українське було в їх очах не тільки якесь примітивне, нешляхетне, а навіть і просто огидне, в той час

II

426 **Асеева Н. Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры: Конец XIX – нач. XX века.** – К.: Наук. думка, 1989. – 199 с.: ил.
Про В. Кричевського – с.47, 48, 54, 59, 191.

427 **Блакитний Є. Кричевські. II. Василь Кричевський** // Образотворче мистецтво. – 1999. – № 3-4. – С. 23-26.

428 **Блюміна І. Родове дерево Кричевських** // Вітчизна. – 1992. – № 11. – С. 158-160.

429 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – Т. 4. – Кн. 2. – К., 1970. – С. 12, 36, 38-40, 45, 142, 189, 193, 194, 236, 238, 246, 247, 278, 280, 296; Т. 5. – К., 1968. – С. 12, 19, 21, 80, 81, 110, 113, 150, 152, 165, 185, 189, 190, 191, 228, 250, 253, 290, 291, 301, 381-384, 392; Т. 6. – К., 1968. – С. 377-379.

430 **Карамаш С. Цей незалежний Кричевський: До 120-річчя від дня народження** // Київ. вісник. – 1993. – 3 лют.

431 **Кіндрась Е. Венесуельське сонце українського генія** // Дзеркало тижня. – 2007. – 14 квіт. – С. 18.

432 **Ковальчук О. Митець, народознавець і педагог Василь Кричевський** // Нар. творчість та етнографія. – 2003. – № 1-2. – С. 42-46.

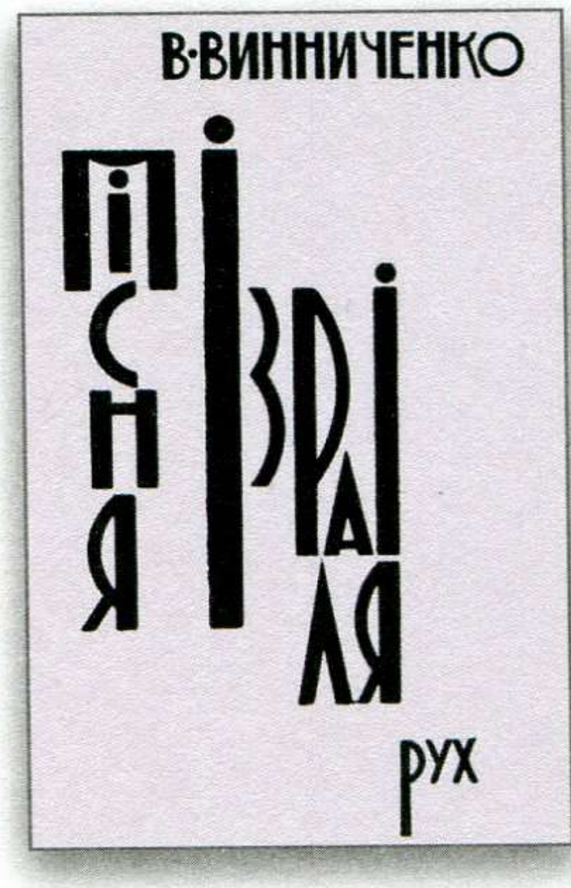

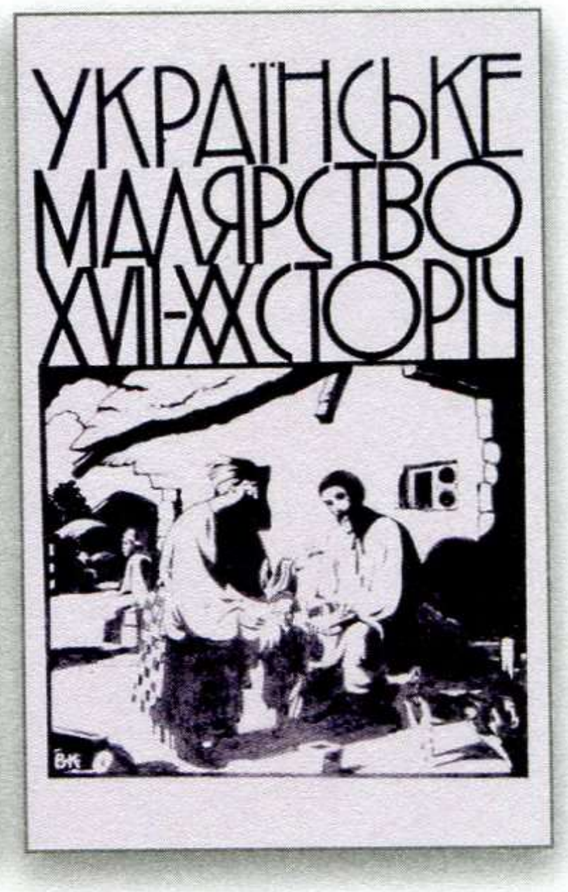

433 **Лагутенко О. Щаслива місія Василя Кричевського** // Київ. – 1992. – № 5. – С. 153-156.

434 **Лагутенко О. Від модерну до конструктивізму: Книжкова графіка Василя Кричевського** // Родовід. – 1995. – № 3 (12). – С. 62-71.

435 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл.
Про В. Кричевського – с. 55-56, 169-170.

436 **Ларкін Ю., Лебедєв Г. Увічнення пам'яті В. Г. Кричевського** // Нар. творчість та етнографія. – 1998. – № 5-6. – С. 144-146.

437 **Лебедєв Г. Визначний діяч українського мистецтва Василь Кричевський** // Образотворче мистецтво. – 1993. – № 2. – С. 26-28.

438 **Лебедєв Г. Витоки творчості Василя Кричевського** // Нар. творчість та етнографія. – 1994. – № 2-3. – С. 35-41.

439 **Лебедєв Г. Народність живопису Василя Кричевського** // Нар. творчість та етнографія. – 1995. – № 1. – С. 36-41.

440 **Лебедєв Г. Повернення в Україну спадщини художників Кричевських** // Київ. старовина. – 2000. – № 6. – С. 143-150.

441 **Лопата П. Василь Кричевський – молодший** // Образотворче мистецтво. – 2001. – № 3. – С. 56-57.

442 **Малаков Д. Художники Кричевські** : [Київські адреси мистецької династії] // Веч. Київ. – 1997. – 2 серп. – С. 4.

443 **Малаков Д. Твори Кричевських у Музеї культурної спадщини** // Пам'ятки України. – 2003. – № 3. – С. 66-69.

444 **Малаков Д. Возвращение из мрака небытия** : [Презентація книги В. Рубан-Кравченко «Кричевські і українська художня культура XX століття. Василь Кричевський»] // Зеркало недели. – 2004. – № 40-41. – С. 27.

445 **Павловський В. Василь Григорович Кричевський : Життя і творчість : Монографія.** – Нью-Йорк: Вид-во Укр. Вільн. Акад. Наук у США, 1974. – 222 с.; 185 іл.

446 **Пархоменко І. Час повернути ім'я** // Культура і життя. – 1990. – 4 листоп. – С. 6.

447 **Рубан-Кравченко В. Кричевські і українська художня культура XX століття. Василь Кричевський.** – К.: Криниця, 2004. – 702 с.: іл. – (Мистецькі роди України).

448 **Саєнко Н. Талант потужний, багатогранний** // Українська Академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. – К., 1997. – Вип. 4. – С. 149-152.

449 **Томашевський В. Багатогранний самородок** // Українська Академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. – К., 1995. – Вип. 2. – С. 87-94.

450 **Томашевський В. Він був батьком української архітектури:** [Спогади про В. Кричевського] // Вісті з України. – 1994. – 20 жовт. – С. 9.

451 **Ханко В. М. Василь Кричевський** // Нар. творчість та етнографія. – 1973. – № 1. – С. 74-77.

452 **Ханко В. Знаменита пам'ятка Полтави:** [Про проект Полтавської земської управи, розроблений В. Кричевським у 1903 р.] // Наука і культура: Україна: Щорічник АН УРСР. – К., 1990. – Вип. 24. – С. 370-376.

453 **Ходак И. Волшебник из ворожбы** // Зеркало недели. – 2003. – № 43. – С. 14.

454 **Ходак І. Людський заробіток (пам'ятне слово про Галину Кричевську-Лінд)** : [Фрагм. спогадів дочки Василя Кричевського про батька] // Українська Академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. – К., 2007. – Вип. 14. – С. 406-418.

455 **Щербаківський В. Пам'яті Василя Григоровича Кричевського** // Пам'ятки України. – 2007. – № 4. – С. 248-274.

456 **Ясієвич В. Василь Кричевський – співець українського народного стилю** // Українське мистецтвознавство. – К., 1993. – Вип. 1. – С. 117-126.

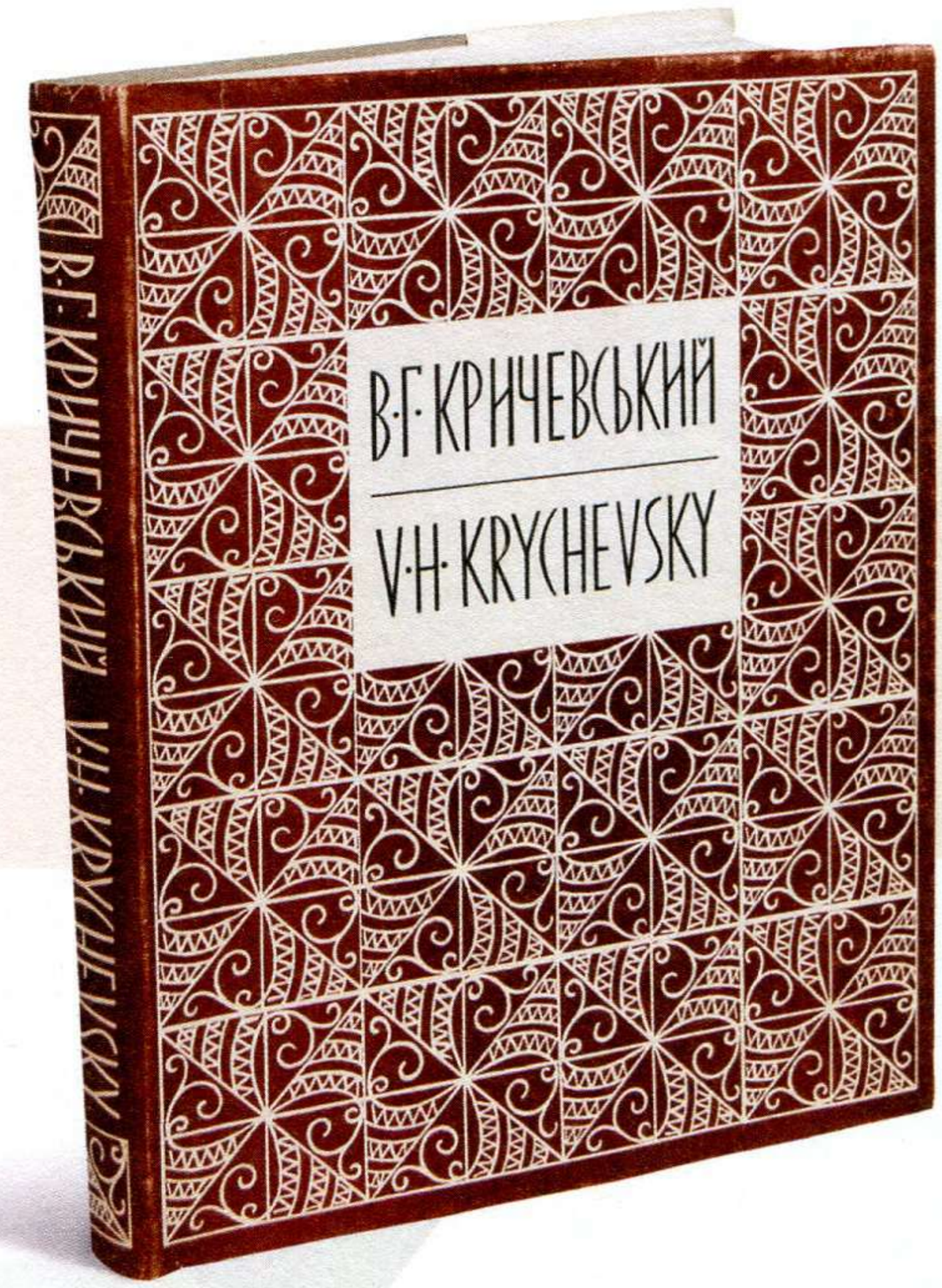

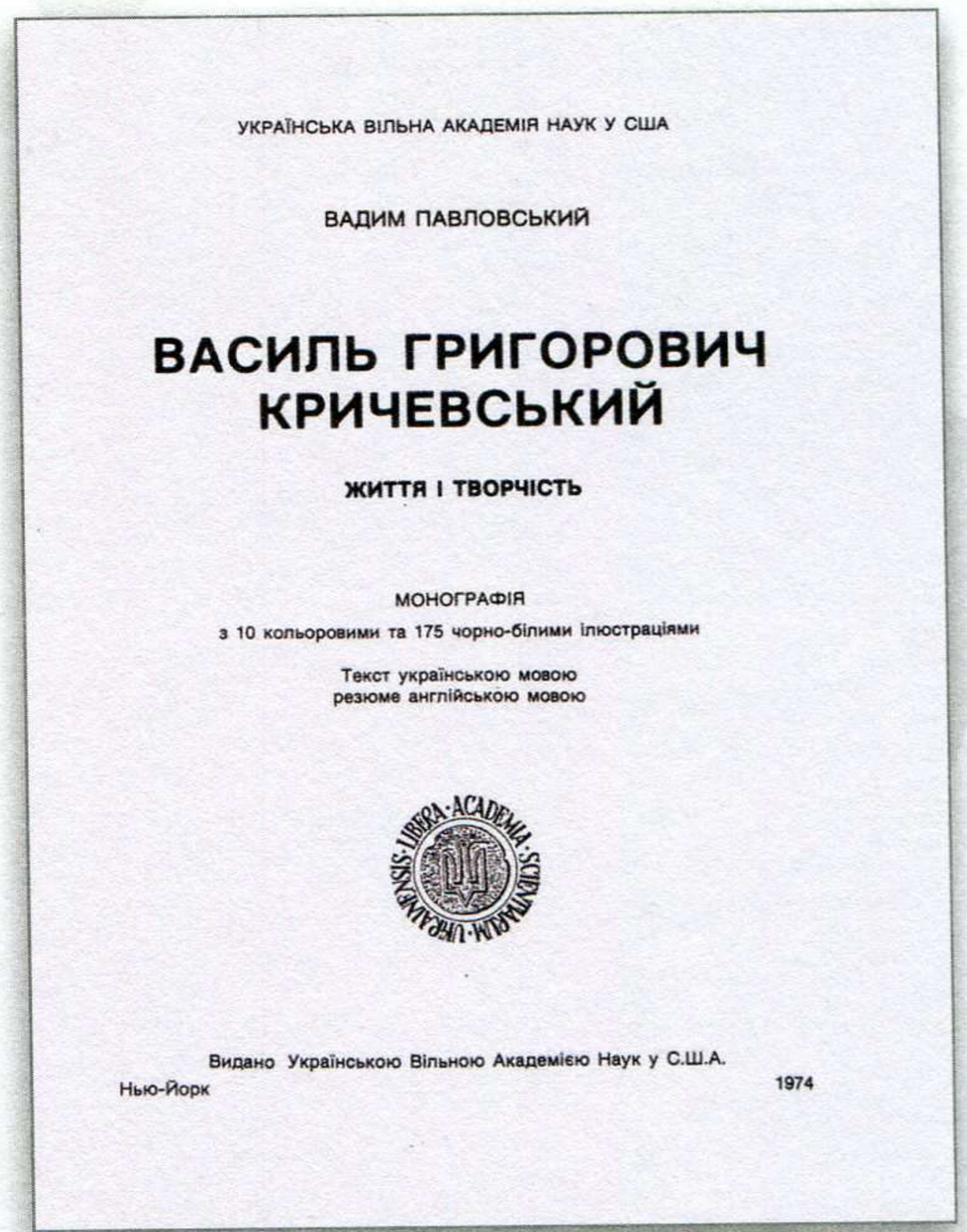
УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК У США

ВАДИМ ПАВЛОВСЬКИЙ

ВАСИЛЬ ГРИГОРОВИЧ КРИЧЕВСЬКИЙ

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ

МОНОГРАФІЯ

з 10 кольоровими та 175 чорно-білими ілюстраціями

Текст українською мовою
резюме англійською мовою

Видано Українською Вільною Академією Наук у С.Ш.А.

Нью-Йорк 1974

КАЗИМИР МАЛЕВИЧ

1879 – 1935

Київ
Ленінград
(нині С.-Петербург)

Один з найвидатніших представників новітніх напрямків мистецтва XX століття: кубо-футуризму, неопримітивізму, основоположник супрематизму. Навчався в Художній школі в Києві (1895-1896), в Московському училищі живопису, скульптури і архітектури (1904) та в студії Федора Рерберга (1906). В 1915-1916 роках співпрацював з народними майстрами села Вербівка в Україні. З початку 1928 по 1930 рік був професором Київського художнього інституту. Друкував теоретичні статті з проблем сучасного мистецтва в журналі «Нова Генерація» (Харків) та альманасі «Авангард» (Київ). Співпрацював як дизайнер з українськими видавництвами.

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

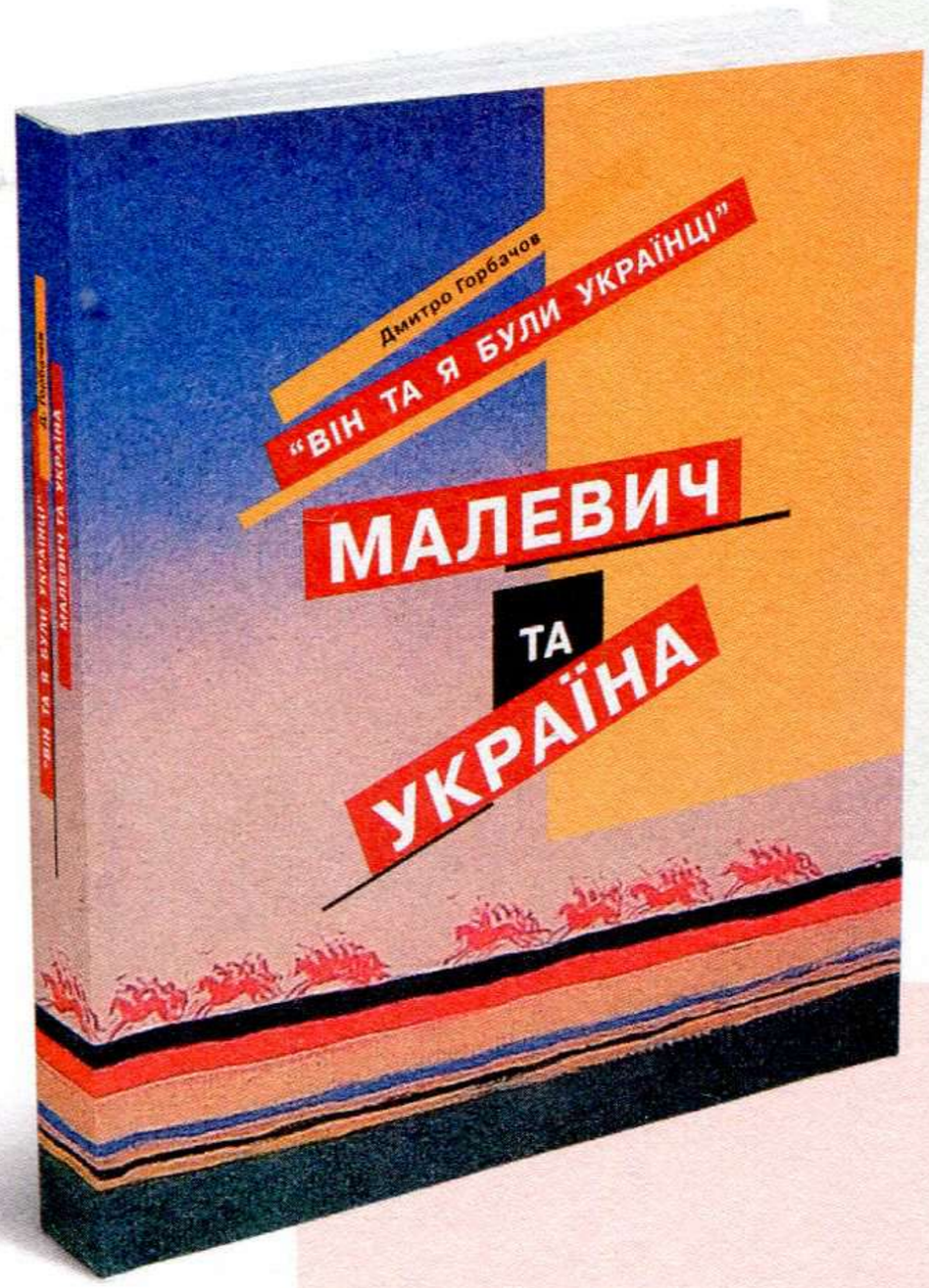

I

457 **Малевич К. Супрематизм в контуре. Спортсмены. Масло. 1929** : [Репродукція] // Искусство. – 1988. – № 2. – С. 4.

458 **Казимир Малевич: «Згадували Україну. Він та я були українці»**: [З автобіографії] // Україна. – 1988. – № 29. – С. 12-13, вкл. 1-4. Див. також: **Український авангард 1910-1930 років.** – К., 1996. – 3-5 с. додатку.

459 **«Де ж він милий, чорнобривий?..»: [З листів К. Малевича до київських художників Льва Крамаренка й Ірини Жданко]** // Україна. – 1988. – № 29. – С. 13-14.

460 **Малевич К. Про Пікассо і Леже** // Культура і життя. – 1988. – 2 жовт. – С. 3.

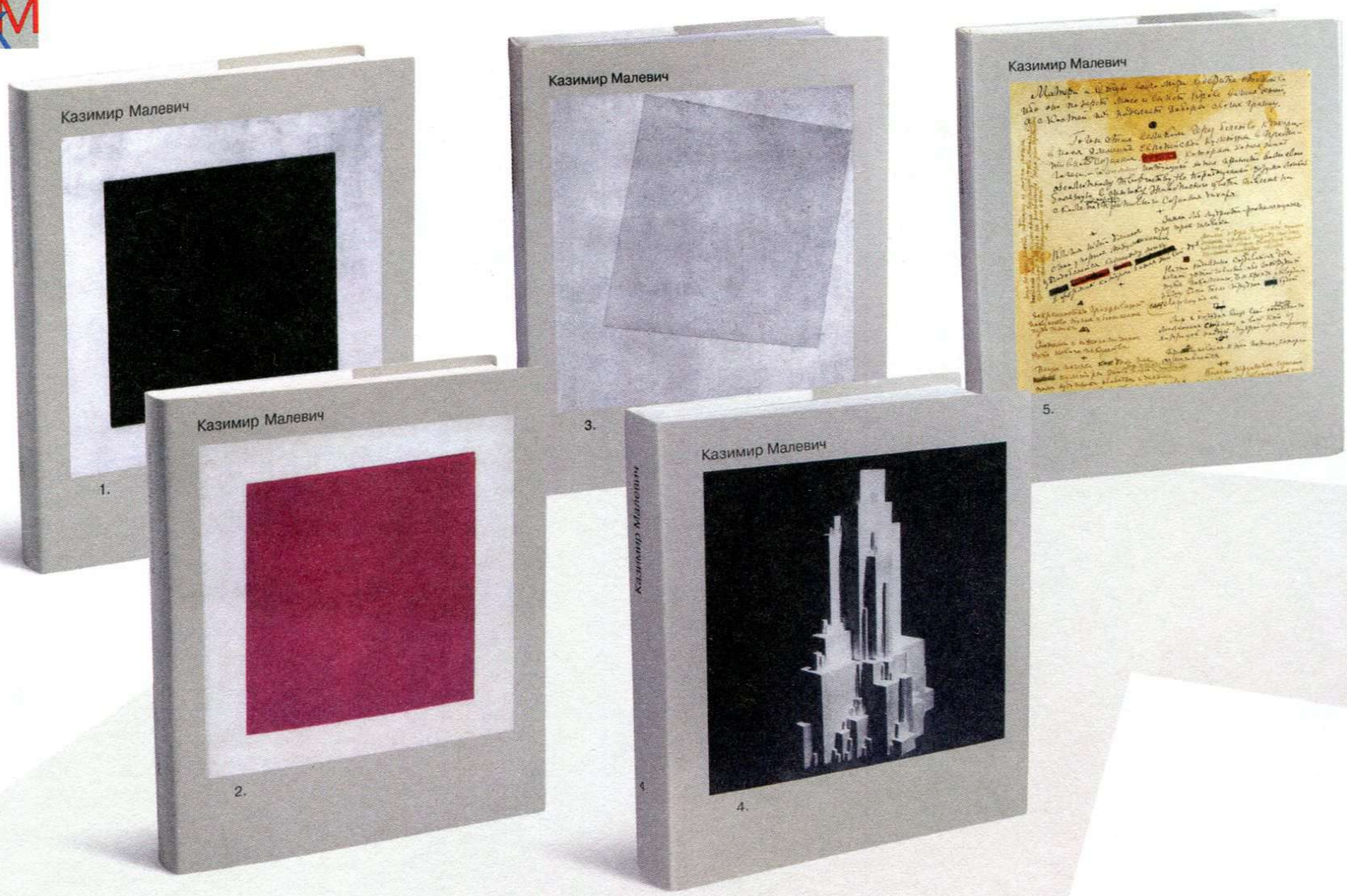

461 **Малевич К. Портрет жены. Масло. 1933** : [Кольор. репродукція] // Искусство. – 1988. – № 11. – 1 с. обл.

462 **Малевич К. Протокол межотдельского собрания Государственного института художественной культуры по критике и обсуждению работ всех отделов от 16 июня 1926 г.** : [Стеногр. запис доповіді] // ДИ СССР. – 1988. – № 11. – С. 37-40.

463 **Малевич К. Письмо В. Э. Мейерхольду** // Сов. культура. – 1989. – 11 февр. – С. 6.

464 **Малевич К. В. Хлебников** // Творчество. – 1991. – № 7. – С. 4-5.

465 **Малевич К. Портрет М. В. Матюшина. 1913. Масло:** [Кольор. репродукція] // Творчество. – 1991. – № 7. – С. 20.

466 **Малевич К.** [З теоретичних праць] // Наков А. Русский авангард. – М., 1991. – С. 157-165.

467 **Малевич К. «Через чистую абстракцию к новой форме»**: [Про зв'язок кіно з іншими видами мистецтва] // Искусство кино. – 1992. – № 1. – С. 124-131.

468 **Малевич К. Голова селянина. 1929**: [Кольор. репродукція] // Нова Генерація. – 1992. – Серп. – С. 13. – /Спец. випуск/.

469 **Малевич К. Спортсмени. 1928-1930:** [Кольор. репродукція] // Кур'єр ЮНЕСКО. – 1992. – Верес.-жовт. – С. 48.

470 **Малевич К. Листи до художників Л. Ю. Крамаренка та І. О. Жданко** // Хроніка-2000. – 1993. – № 3-4 (5-6). – С. 232-240. Див.також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 161-174.

471 **Малевич К. Розділи з автобіографії художника** // Хроніка-2000. – 1993. – № 3-4 (5-6). – С. 232-240. Див. також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 14-26.

472 **Малевич К. Собрание сочинений** : В 5 т. – М.: Гилея, 1995. – 2004. – Т. 1-5.

473 **Малевич К. Публикации 1928-1930 годов. Украина** // Малевич К. Собр. соч.: В 5 т. – Т. 2. – М., 1998. – С. 128-280.

474 **Малевич К.** [Репродукції картин] // Бобринская Е. Футуризм и кубофутуризм. – М., 2000. – С. 154-164.

475 **Малевич К. Поэзия** / Сост. Шатских А. – М.: Эпифания, 2000. – 204 с.

476 **Малевич К.** [Репродукції картин] // Крючкова Е. Кубизм. Орфизм. Пуризм. – М., 2000. – С. 160-163.

477 **Малевич К. Малярство в проблемі архітектури** // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 569-579. Див.також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 28-39; **Українські авангардисти як теоретики і публіцисти.** – К., 2005. – С. 120-127.

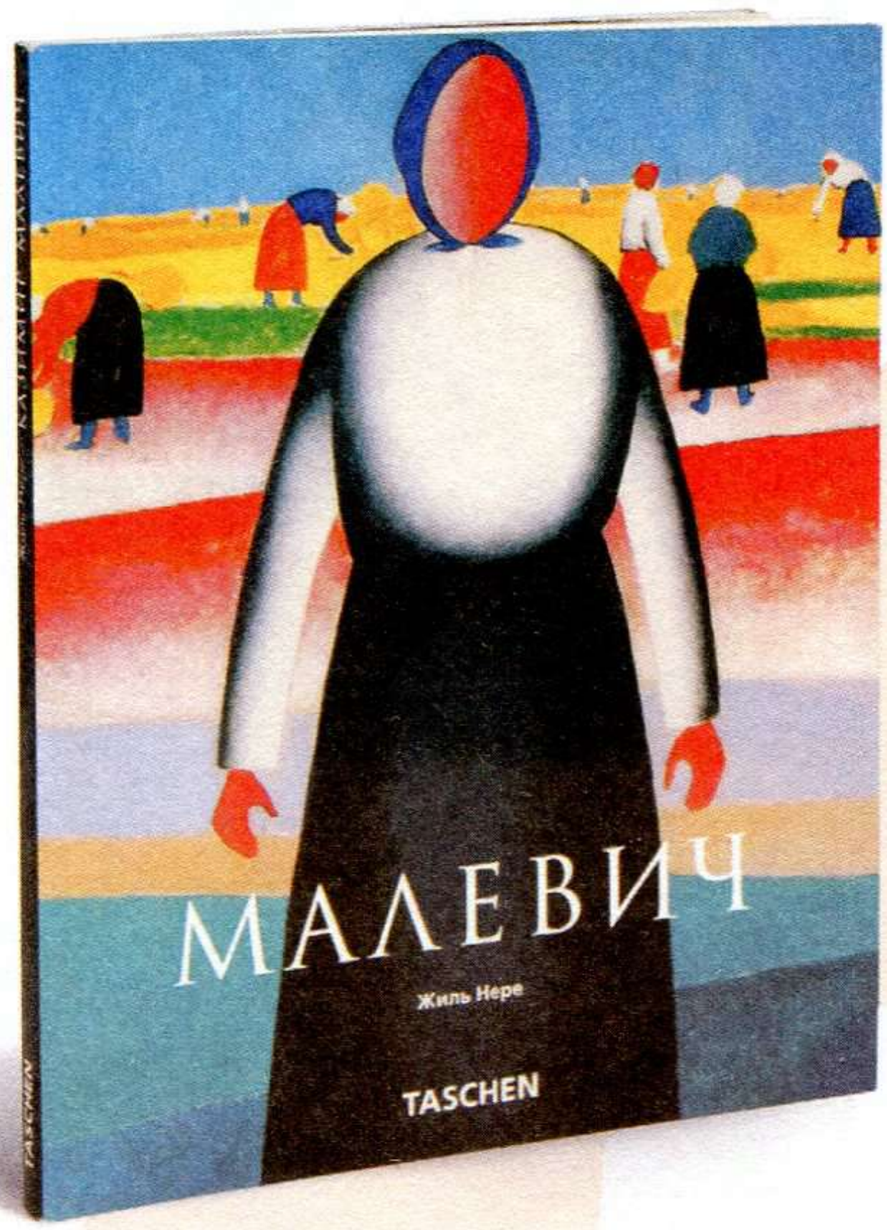

478 **Малевич К. Аналіз нового та образотворчого мистецтва** : [Поль Сезанн] // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 579-590.
Див. також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 40-49;
Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 127-134.

479 **Малевич К. Нове мистецтво й мистецтво образотворче** : [П. Пікассо, Ж. Брак, Ж. Метценже] // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 590-611.
Див.також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 50-61;
Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 135-149.

480 **Малевич К. Просторовий кубізм** : [Пабло Пікассо] // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 612-617.
Див.також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 70-75;
Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 150-153.

481 **Малевич К. Леже, Грі, Гербін, Метцінгер** // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 617-627.
Див.також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 76-89;
Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 154-161.

482 **Малевич К. Конструктивне малярство російських малярів і конструктивізм** : [В. Татлін, Л. Бруні, П. Мітурич та ін.] // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 627-633.
Див.також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 90-97;
Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 162-166.

483 **Малевич К. Російські конструктивісти і конструктивізм** // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 634-637.
Див.також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 98-105;
Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 167-170.

484 **Малевич К. Кубо-футуризм** // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 637-646.
Див.також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 106-115;
Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 170 – 176.

485 **Малевич К. Футуризм динамічний і кінетичний** // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 646-656.
Див.також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 116-127;
Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 177-184.

486 **Малевич К. Естетика (Спроба визначити художню і нехудожню сторону творів)** // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 657-672.
Див.також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 128-140;
Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 184-195.

487 **Малевич К. Спроба визначення залежності між кольором та формою в малярстві** // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 673-693.
Див.також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 141-154;
Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 195-201.

488 **Малевич К. Архітектура, станкове малярство та скульптура** // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 693-700.
Див.також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 155-160;
Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 201-206.

156

малевич глазами американских современников

александра шатских

Free Lectures
on
MODERN ART IN THE GALLERY
explaining the modern pictures on view
on SATURDAY AFTERNOONS, at 3:30
n the Brooklyn Museum
DECEMBER 11th — David Burliuk
DECEMBER — Louis Lozow
ve Station, Brooklyn Museum, Eastern Parkway
lectures in connection with International Exhibition
eum, 1926.

1. Казимир Малевич в Институте художественной культуры. Фотография около 1924 ГРМ
2. Эль Лисицкий. Обложка журнала «Бруно». Февраль, 1923

1.

В выходящем недавно солидном двухтомнике «Малевич о себе. Современники о Малевиче»[1] собраны многочисленные воспоминания людей, близко знавших великого художника или встречавшихся с ним. Составители сосредоточили свое внимание преимущественно на мемуарах соотечественников русского авангардиста и иностранцев, встречавшихся с ним во время зарубежной поездки 1927 года в Варшаву и Берлин. Меж тем немалый интерес представляют свидетельства американцев, посетивших СССР в первой половине 1920-х годов.

Большое место Казимиру Малевичу отводится в книге Луи Лозовика «Выживший в смертоносную эпоху». Американский график-урбанист работал над мемуарами начиная с 1945 года; множество материалов в текстов, оставленных им, были сформированы в книгу, увидевшую свет в 1998 году[2].

В энциклопедиях и справочниках Луи Лозовик (1892–1973) наряду с Давидом Бурлюком характеризуется как русско-американский художник, хотя в отличие от «отца российского футуризма», приехавшего в Новый Свет зрелым человеком, Лозовик эмигрировал в США 14-летним подростком, вместе с родственниками в 1906 году.

В Америке Лозовик, два года обучавшийся в Киевской рисовальной школе, закончил колледж и после службы в армии, в 1920-м, отправился с ознакомительными целями в Европу. Здесь он провел четыре года, побывал в столицах разных стран, а самое длительное время провел в Берлине.

Интерес к художественным процессам в России у Лозовика существовал издавна; тесные дружеские отношения связали его с Эль Лисицким, прибывшим осенней осенью 1921 года по командировке Наркомпроса в Берлин. В феврале 1922 года Лозовик опубликовал статью «Заметки о новой русской живописи» в журнале «Бруно», с которым тесно сотрудничали и он, и Эль Лисицкий. В своей статье Лозовик отвел много места «живой» поэзии в редакции Алексея Крученых; здесь же он остановился на поэтических теориях и собственно живописи Малевича[3].

Во время подготовки знаменитой Первой русской художественной выставки, открывшейся осенью 1922 года в Берлине, русскоязычный американец свел близкое знакомство со многими ее участниками. Они и приглашали его посетить СССР.

Несмотря на увещевания европейских коллег, описывавших всевозможные, надо сказать, ужасы советской жизни (голод, опасность смертельно заболеть, возможность ареста и т. д.), Лозовик решился совершить поездку на родину, где и побывал в сентябре 1922 года.

Описание встреч с художниками и литераторами в Москве начинается в его мемуарах с Казимира Малевича: «Одним из первых художников, к которому меня повели, был Казимир Малевич. Я уже знал несколько его полотен и читал некоторые его сочинения (они казались в то время еще более странными, нежели его картины). И что бы ни думали о его живописи или текстах, он был, безусловно, необыкновенным человеком. Однако, встречаясь с ним, я не нашел в нем ничего необыкновенного. Одет он был очень просто, в потертый серый костюм, говорил со спокойными интонациями. На улице я бы принял его за заурядного чиновника. Кипящиеся вокруг него молодые люди испытывали, видимо, к нему благоговейное уважение. Малевич, несомненно, обладал скрытой харизмой – для ее постижения требовалось время. Мы кратко поговорили об искусстве Европы, Советского Союза и Америки. Когда я упомянул, что хотел бы изучать современное русское искусство от предреволюционных лет до настоящих дней, он дал мне несколько брошюр, включая свою книжку «От Сезанна до супрематизма» и редкое издание «Победы над Солнцем», футуристической оперы, поставленной в его декорациях» (с. 222).

Во время поездки Луи Лозовика уделил большое внимание не только живописи, литература и поэзия вместе с общественной мыслью также оказались в центре его интересов.

По следам своего российского путешествия американец в 1923 году опубликовал большую статью «Заметки о современном русском искусстве» в февральском выпуске журнала «Бруно», обложку для которого исполнил Эль Лисицкий.

Американский график продолжал внимательно следить за процессами в советской художественной жизни. Последний опубликованный манифест Малевича, «Супрематическое зеркало» (май 1925), декларировавший равенство «Всё = 0», полностью приведен в его мемуарах в сокращенном следующем образом: «Это, безусловно, метафизика, которая мстит и начисто отрицает философию марксизма, господствующую в Советском Союзе» (с. 224). Неслучайность манифеста автор увидел в прежних текстах супрематиста: «Другой авторитетной работой Малевича, связанной с данной декларацией в статьей «О поэзии», была книжка "Бог не сбывает. Искусство, церковь, фабрика"» (там же).

Размах, оригинальность мысли Малевича заставили Лозовика, приверженца марксистской идеологии, завершить абзац риторическим вопросом: «Читал ли Малевич Ленина или Бергсона?» (с. 224).

После возвращения в Америку в 1924 году Луи Лозовик, социалист по убеждениям, стал активным

157

2.

председателем советского общества в его поддержке, авангардной эпохе. Дружеские отношения с председателем Общества экономики Катрин Драйер способствовали его просветительской деятельности. Лекция «Супрематизм на России», прочитанная Лозовиком 19 февраля 1924 года в Обществе экономики, варьировала положения его статьи в «Бруно», она легла в основу, выпущенной им в 1925 году книги «Современное русское искусство».

В собственном творчестве американский график-урбанист, занимающий одно почетное место в истории американского искусства XX века, не каком опирался на формальные открытия русского авангарда, оставаясь в то же время сторонником фигуративной школы и советской тематики, хотя выражением социальных поисков тоже.

Задолго до окончания Луи Лозовиком ответа на письмо датского историка искусства Брегхольса Андерсена, собирающего сведения

II

489 **Азизян И. Кубофутуризм** : [Про картину «Жница» К. Малевича] // ДИ. – 2006. – № 2. – С. 26-27.

490 **Андриасова Т. Малевич из Самары?** : [Про картину К. Малевича «Музыкант»] // Моск. новости. – 1997. – № 29. – С. 23.

491 **Анненков Ю. Дневник моих встреч** // Театр. – 1990. – № 9. – С. 127-132.

492 **Бабич А. Пикассо и Брак глазами Казимира Малевича** // См. в книге: Русский авангард 1910-1920-х годов в европейском контексте. – М.: Наука, 2000. – 310 с.

493 **Барр А. Від «Збудження» до «Відчування»: Еволюція світогляду, «Нова Генерація» й останні твори: Доповідь на конференції «Переосмислюючи Малевича»** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 337-346.

494 **Баснер Е. Малевич и Маяковский: путь к изобретению творчества** // Русский авангард в кругу европейской культуры: Междунар. конф. – М., 1993. – С. 38-40.

495 **Белеля Н. «Плач и смех нашего сна...»** : [Дочка К. Малевича – про батька] // Art Line. – 1998. – № 10-11. – С. 48-51.

496 **Березкин В. «Победа над солнцем» Казимира Малевича** : [Про художнє вирішення опери В. Хлєбнікова, О. Кручоних і М. Матюшина] // Березкин В. Театр художника. Россия. Германия. – М.: Аграф, 2007. – С. 18-22.

497 **Боулт Д. Э. «Победа над Солнцем»:** [Про декорації К. Малевича до опери М. Матюшина, В. Хлєбнікова і О. Кручоних «Победа над Солнцем»] // Боулт Д. Э. Художники русского театра. – М., 1990. – С. 43-46, ил. № 59-72.

498 **Боулт Д. Э. Малевич Казимир Северинович** // Художники русского театра. 1880-1930. – М., 1994. – С. 192-196, ил. № 38-51.

499 **Бычков С. Из отряда солнцеловов**: [До 110-річчя К. Малевича] // Юность. – 1998. – № 7. – С. 32, вкл.

500 **Вайль П. Портрет Нью-Йорка** : [Про К. Малевича] // Огонек. – 1992. – № 4. – С. 25-26.

501 **Вакар И. «...Наша голова должна касаться звезд»** // Юный художник. – 1988. – № 7. – С. 32-35.

502 **Вакар И. Манифест Казимира Малевича** // Сов. культура. – 1989. – 11 февр. – С. 6.

503 **Варнінг В. Селянські корені сучасності. Музей Вілла Штук: «Авангард та Україна»** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 304-305.

504 **Васильев Е. Мир Казимира Малевича** // Сов. культура. – 1989. – 12 янв.

505 **Вежбовська Л. Таємниця «Чорного квадрата** : [До 125-річчя Казимира Малевича] // Україна мол. – 2003. – 4 берез. – С. 13.

506 **Велигоцкая Н. Дорогами Малевича: остановка Конотоп** // Киев. телеграф. – 2005. – № 10. – С. 18, 23.

Олександр НАЙДЕН
Дмитро ГОРБАЧОВ

МАЛЕВИЧ МУЖИЦЬКИЙ

Чим є Малевичів знаменитий чорний квадрат? У чому його розгадка? Маніфест, кредо, формула? Вияв індивідуальної свободи, самоутвердження? І це також. А в результаті — чорний квадрат є чорний квадрат. І нічого більше. Але в контексті — інша справа. Трапляється, фраза, вилучена з повісті, мерзне, позбавлена теплого повітря контексту. Так і чорний квадрат. Надто незатишно-холодно було поруч нього. Та варто було лише увести його до певної системи, що її назвемо системою архетипів, поставити поряд з колом і хрестом — і одразу виникає відчуття таїни, зникають недовіра до себе і сумніви щодо своєї спроможності розуміти і сягати. У темній тісняві грунту проростають зерна, дихає теплом чорне нутрище білої натопленої печі.

Квадрат, коло і хрест — найдавніші архетипи за Юнгом—Аверинцевим[1]. У чорно-білій і біло-чорній подачах Малевича це щось схоже на дискурсивний ряд «синтагм» родової легенди, модифікований ряд посторнаментальних форм. Квадрат, коло і хрест Малевича — фігури, розакцентовані відносно вертикально-горизонтальних векторів, що споріднює його мистецтво із всеохопним простором легенди. Мистецтво Малевича замішане на фольклорній творчості, модернізм Малевичів запліднений і піднесений його пієтетом перед народним мистецтвом. Етнографічні риси, а також елементи іконопису (площинно-барвистий іконний супрематизм) найвиразніше проступають у творах зрілого періоду, коли чорні й білі космологічні знаки митця (квадрат, коло, хрест) вибухнули справжнім багатоцвіттям.

Народне мистецтво — одне з найважливіших джерел супрематизму. Така наша гіпотеза. Але одразу застережемо себе від абсолютизації цієї думки. Малевич одержував енергію й інформацію головним чином з середовища світового авангардизму. Тому народне мистецтво не є єдиним, чи навіть вирішальним чинником його творчості. Але річ у тім, що модернізм і народне мистецтво десь-таки перетинаються, більше того, зливаються, чи то у темних глибинах, чи то на осяйних височинах духовно-творчих процесів. І модернізм Малевича, і народне традиційне мистецтво — надбудені, космологічні і святково-буттєві у своїх засадах. У супрематичних композиціях незаймана чистота і енергія в чистих, суворо геометричних формах вивищується над прозою повсякдення.

У пізніх фігуративних (посткубістичних) працях художника (починаючи з 1928 р., коли Казимир Северинович опинився в Києві) ми бачимо постаті в умовному небесно-земному просторі. Кубізм

вдало поєднується тут з мальовничо-графічною поетикою українського рядна і настінних селянських розписів. Відчувається, що митець народився і ріс на Україні, що його дитинство пройшло десь далеко від великих міст, у селах Поділля, Сіверщини і Слобожанщини.

Обкладинка монографії Ж. Маркаде «Малевич». Париж. 1990.

Він народився 1878 року в Києві на вулиці Бульйонській у польсько-українській родині. Пам'ять про пишнозелений Київ спричинила пізніше чітку графічну упорядкованість супрематизму. Це був виклик художника «зеленому світу м'яса і кості». Як казав О. Богомазов, «на Україні така сила-силенна краси, що душа завмирає од захвату і слабшає у своїх поривах до творчості, хочеться більше мріяти, ніж працювати. Творча особистість в Україні мусить виробити в собі більшу стійкість, аби протистояти розважальному впливу динамічної потужності середовища»[2].

З автобіографії, написаної незадовго перед смертю, дізнаємося, що до 16 років Малевич мешкав у селах України, де батько працював на цукроварнях. Він добре знав і відчував середовище, в якому творилось селянське мистецтво, розумів світ живої української фольклорно-обрядової культури. І тут доречно сказати, що саме на ці часи, останні десятиріччя XIX ст., припадає нове піднесення української народної культури, розквіт гончарства, іграшки, настінного розпису, вишивки, витинанки. Особливою активністю відзначалися майстри Поділля і Слобожанщини, де тоді й жив Казимир. У селах Ямпільського повіту, де пройшло майже все його дитинство (до 12 років), дуже популярним був орнаментальний настінний розпис. Розмальовувались печі, внутрішні і зовнішні стіни хат, повітки. І не лише «мотивним» орнаментом, але й найархаїчнішими формами — кольоровими смугами, підведенням, крапками («горішок»). Вони «вживалися у зовнішнім пофарбуванні хати у вигляді карнизів, рам, колонок і цокольних поясів»[3]. Саме українська селянська хата, білостінна мазанка, з якою «спілкувався» Малевич на Поділлі (до 1890 р.) і на Харківщині (Пархомівка, Білопілля — до 1893), де також був поширений настінний розпис, відіграла помітну роль в його супрематичній і посткубістичній творчості. На Харківщині, скажімо, де художник прожив з 12 до 15

507 **Виставка художника К. Малевича: Документи** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 420-424.

508 **Вишневська І. Черговий перфоменс Федірка за рахунок Малевича** // Україна мол. – 2006. – 3 лют. – С. 3.

509 **Відеман К. Малевич був українець: Виставка «Авангард та Україна» (1910-1930) в музеї Вілла Штук, Мюнхен** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 305.

510 **Відомості про службу Северина та Болеслава Малевичів на цукрових заводах України** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 196-197.

511 **Владимирский Л. Тайна «Черного квадрата»** // Знание-сила. – 2007. – № 12. – С. 26-30.

512 **Ган О. Довідка про Казіміра Малєвича** // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 564-569.

513 **Гаснер Х. «Малевич жив...»** // НОМИ. – 2007. – № 4. – С. 17-18.

514 **Геврик Т. Чекають в Америці:** [Лист із США про К. Малевича] // Культура і життя. – 1989. – 12 берез. – С. 4.

515 **Генис А. Косметическая утопия** // Огонек. – 1992. – № 4. – С. 25.

516 **Герман М. Блеск и туман «Черного квадрата»** // Нева. – 2005. – № 4. – С. 201-205.

517 **Головина Л. Казимир Малевич** // Крестьянка. – 1999. – № 11. – С. 31-34.

518 **Горбачов Д. Всесвіт Малевича з центром у Києві** // Україна. – 1988. – № 29. – С. 11-12.

519 **Горбачов Д. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – Київ: СІМ студія, 2006. – 456 с.: іл.

520 **Горбачов Д. Київський трикутник Малевича (Пимоненко – Бойчук – Богомазов)** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці.» Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 210-217.

521 **Горбачов Д. Казимир Малевич і Україна** // Український модернізм 1910-1930. – Хмельницький, 2006. – С. 63-68.

522 **Горячева Т. Малевич и Мондриан** // Искусство. – 1992. – № 1. – С. 40-48.

523 **Горячева Т. Почти все о «Черном квадрате»** // Приключения «Черного квадрата». – Альманах. – Вып. 175. – СПб: Palace Editions, 2007. – С. 5-28.

524 **Грачева А. Всего одно десятилетие** // Новое время. – 1988. – № 27. – С. 46-47.

525 **Гребенникова О. Киевлянин изобрел «Черный квадрат»** // Сегодня. – 2008. – 21 февр. – С. 30.

526 **Гутіна Р. Складна палітра Казимира Малевича** // Образотворче мистецтво. – 1989. – № 4. – С. 24-25.

527 **Даревич Д. Малярські твори та посилання на голодомор в українському мистецтві :** Фрагм. статті // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 320-322.

528 **Демосфенова Г. Передмова до II тому** [зібрання творів К. Малевича в 5 т. М., 1998] : З передмови до книги // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 316-319.

529 **Диченко І. Сила думки, пристрасті і характеру** // Культура і життя. – 1988. – № 40. – С. 3. Див. також: **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 347-349.

530 **Диченко І. «Чорний квадрат» – колодязь у прапам'ять** // День. – 1998. – № 34. – С. 7.

531 **Дыченко И. Ладомир Малевич** // Столич. новости. – 2003. – № 7. – С. 18.

532 **Драчковская О. Это стоит 10 млн. евро:** [Знайдено невідому картину К. Малевича або учнів його школи] // Газ. по-киевски. – 2006. – 2 февр. – С. 2.

533 **Дуглас Ш. Лебеди иных миров: Казимир Малевич и истоки русского абстракционизма** // Сов. искусствознание. – М., 1991. – Вып. 27. – С. 390-422.

534 **Дуглас Ш. Живопись Малевича. Некоторые проблемы хронологии** // Искусство. – 1992. – № 1. – С. 35-39.

535 **Єфимович С. Виставка художника К. Малевича : Дві рецензії** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 432-437.

536 **Жданко І. Спогади** [про К. Малевича] // Горбачов Д.О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 410.

537 **Жданко І. Зустрічі в Києві і Москві** [з К. Малевичем] // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 411-416.

538 **Жихарева О. Логика иррациональности. К вопросу о позднем творчестве К. Малевича** // См. в книге: Русский авангард 1910-1920-х годов в европейском контексте. – М.: Наука, 2000. – 310 с.

539 **Зайцев Ю. Спогади Юрія Зайцева, небожа К. Малевича, про свого дядька : Інтерв'ю до фільму «Вперед, вперед синголи!»** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 417.

540 **Зайцева В. С. Спогади про брата** [меншої сестри К. Малевича] // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 398-409.

541 **[Записи в Метричній книзі Київської Римо-Католицької Приходської церкви про вінчання батьків К. Малевича та народження їх дітей : Юлії-Ванди, Болеслава та Казимира]** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 193-195.

542 **Заполянский Г. Казимир Малевич: философ, поэт и... художник?** // Культура. – 2005. – № 31. – С. 10.

543 **Згржебловський Ф. Дім Казимира Малевича в Києві** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 350-351.

544 **З непам'яті століть** : [До 110-річчя К. Малевича] // Культура і життя. – 1988. – № 40. – С. 3.

545 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – Т. 4. – Кн. 2. – К., 1970. – С. 13; Т. 5. – К., 1967. – С. 19, 30; Т. 6. – К., 1968. – С. 377.

546 **Казимир Малевич. Исследования и материалы.** – Вып. 1-8. – Витебск, 1995-2006.

547 **Казимир Малевич** // Серия «Великие художники». – Часть 101.

548 **Казимир Малевич** // 100 видатних українців. – К.: Арій, 2006. – С. 338-343.

549 **Каплон А. Многоликий «Черный квадрат»** // Искусство. – 1992. – № 1. – С. 32-35.

550 **Карасик И. «Круг Малевича» и проблема экспрессионизма** // Русский авангард 1910-1920-х годов и проблема экспрессионизма. – М., 2003. – С. 195-205.

551 **Карасик И. Приключения «Черного квадрата»:** [Про вплив картини К. Малевича на світове мистецтво XX ст.] // Приключения «Черного квадрата». – Альманах. – Вып. 175. – СПб: Palace Editions, 2007. – С. 29-40.

552 **Касіян В. Спогади про Малевича** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 418.

553 **Кацухіро Х. «Малевич. Міт про «Чорний квадрат»** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 309-315.

553а **Київ – Малевичу** : [Столиця вшанує автора «Чорного квадрата»] // Україна мол. – 2008. – 9 січн. – С. 2.

554 **Клейменова О. Жажда доминирования** // Киев. ведомости. – 2007. – 18 июля. – С. 6.

555 **Клименко В. «Добрий день, професоре К. Малевич», або Історія однієї знахідки на чернівецькому горищі:** [Бесіда з А. Федірко] // Україна мол. – 2006. – 31 берез. – С. 19.

556 **Ковтун Е. Казимир Северинович Малевич** // Огонек. – 1988. – № 33. – С. 8, вкл. 1-4.

557 **Ковтун Е. Малевич о теории прибавочного элемента в живописи** // ДИ СССР. – 1988. – № 11. – С. 33-36.

558 **Колдобская М. Казимир Малевич как зеркало русской революции** // Культура. – 2000. – № 46. – С. 7.

559 **Корогодский Р. Спогади про фільм, який не було знято** // Літ. Україна. – 1996. – 7 берез. – С. 6.

560 **Костаки М. Залы русского авангарда в ГМИИ им. А. С. Пушкина:** [Малевич та інш.] // Юный художник. – 1999. – № 8. – С. 12-15.

561 **Котович Е. В гостях у дочери художника** // Сов. культура. – 1989. – 7 сент. – С. 6.

562 **Котович Т. Посвящение Малевичу** // ДИ. – 2006. – № 4. – С. 52-57.

563 **Крючкова В. Кубистическое движение в других странах** // Крючкова В. Кубизм. Орфизм. Пуризм. – М., 2000. – С. 26-32. Про К. Малевича – с. 30, 31, 32.

564 **Лен С., Масленников Н. Супрематический крест на могиле прекрасного** // Независим. газ. – 1998. – № 24. – С. 9, 15.

565 **Липатов В. «Черный квадрат» без «белых пятен»:** [Про виставку К. Малевича в Москві] // Правда. – 1989. – 19 янв.

566 **Лихачов Д. Я ціную цього художника** // Культура і життя. – 1988. – 2 жовт. – С. 38.

567 **Люсый А. Безвесие нулей: Карандашные задачи Малевича в Московском центре искусств** // Новое время. – 2003. – № 38. – С. 42.

568 **Макаров А. «Я рос среди украинского сала и чеснока», – признавался знаменитый художник Казимир Малевич** // Факты. – 2007. – 10 окт. – С. 13-14.

569 **Малевич : Художник и теоретик** / Авт. ст. Е. П. Петрова и др./. – М.: Сов. художник, 1990. – 239 с.: ил. – (Авангард).

570 **Малевич Казимир** // Русские художники от «А» до «Я». – М., 1996. – С. 116.

571 **Малевич Казимир Северинович** // 100 знаменитых художников XIX-XX вв. – Харьков, 2002. – С. 238-245.

572 **Малевич о себе. Современники о Малевиче. Письма. Документы. Воспоминания. Критика**: В 2 т. / Авт.-сост. И. А. Вакар, Т. Н. Михиенко. – М.: RA, 2004.

573 **Малевич пылился на чердаке** // Веч. вести. – 2006. – 1 февр. – С. 9.

574 **Маркаде В. Достеменне порівняння українського авангарду з працями інших малярів авангардного мистецтва XX століття** // Слово. – 1993. – № 11. – С. 6.

575 **Маркаде В. Селянська тематика в творчості Казимира Севериновича Малевича** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 218-226.

576 **Маркаде Ж.-К. Малевич** : [Фрагм. статті] // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 233.

576а **Марков В. История русского футуризма.** – СПб.: Алетейя, 2000. – 414 с.: ил. Про книжки з малюнками К. Малевича – с. 173-175.

577 **Матвєєва Н. «Традиції Малевича»:** [Про виставку, організ. Музеєм історії Києва за участю «Малевич-центру»] // Веч. Київ. – 1993. – 23 берез.

578 **Медведев А. Константа Казимира Малевича:** [Виставка «Казимир Малевич в Русском музее»] // НОМИ. – 2000. – № 6. – С. 56.

579 **Моймир Г. Знакотворчество: Семиотика русского авангарда.** – СПб.: Академический проект, изд-во ДНК, 2007. – 519 с. Про творчість К. Малевича – с. 275-343.

580 **Молоко без бутылки: корни супрематизма К. С. Малевича** // Мир музея. – 2003. – № 3. – С. 18-20.

581 **Мудрак М. Малевич та його українські сучасники :** Доповідь на конференції «Переосмислюючи Малевича». Т-во Малевича, Нью-Йорк. 6-7 лют. 2004 р. // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 323-336.

582 **Надеин В. Третий передел:** О судьбе картины Казимира Малевича «Супрематическая композиция» // Лит. газ. – 2000. – № 6. – С. 4.

583 **Найден О., Горбачов Д. Малевич Мужицький** // Хроніка-2000. – 1993. – № 3-4 /5-6/. – С. 210-231. Див.також : **Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».** – К., 2006. – С. 199-209.

584 **Найден О. Ритмоорнаментальна філософія буття в теоретичних працях та живописних творах Казимира Малевича** : (Виступ на 2-й конференції «Ритмологія», Київ, 11.06.2004) // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 357-363.

585 **Найден О. Як наше покоління розуміє Малевича** // ФАЙNE ART. – 2008. – № 2. – С. 76-83.

586 **Невлер Л. Перед зеркалом...: Заметки с Всесоюзной конференции искусствоведов** // Знание – сила. – 1988. – № 8. – С. 21-30.

587 **Никитина Н. Выставка Казимира Малевича в Кельне** // Рус. мысль. – 1996. – № 4108. – С. 14.

588 **Нові факти біографії Малевича** // Образотворче мистецтво. – 2001. – № 4. – С. 15.

589 **Новикова Е. Кто вы, Казимир Малевич?:** [Бесіда з мистецтвознавцем, професором Д. О. Горбачовим про його книгу «Він та я були українці». Малевич та Україна»] // Зеркало недели. – 2005. – 9 июля. – С. 16.

589а **Овсянникова Е. Казимир Малевич о традициях и новаторстве** // Архитектура и строительство Москвы. – 1989. – № 6. – С. 16-17.

590 **Оленська-Петришин А. «Безпредметний світ» Казимира Малевича** // Образотворче мистецтво. – 1994. – № 2. – С. 14-15.

591 **Осминская Н. Герострат во храме: Кем был и кем не был Казимир Малевич** // Независим. газ. – 2004. – 10 июня. – С. 6.

592 **Папета О. Невідомий Малевич** // День. – 2004. – 20 лют. – С. 9.

593 **Парнис А. Хлебников и Малевич – художники-изобретатели: К истории взаимоотношений** // Творчество.– 1991. – № 7. – С. 1-3.

594 **Пасюта А. В юности Малевич разрисовывал хаты под Харьковом** // Комс. правда. – 2007. – 16 мая. – С. 8.

595 **Петрова О. «Напівобрази» Казимира Малевича** // Сучасність. – 1995. – № 6. – С. 166-168.

596 **Петровский Н. Малевич с двумя неизвестными** // Эхо планеты. – 1996. – № 6. – С. 27-29.

597 **Пивоварова Е. «Ей Казимир!»** // Новое время. – 1989. – № 5. – С. 46-47.

598 **Пистунова А. «Повесим ковер кумачевый...»:** [Про експозиції К. Малевича і рад. живопису 20-30-х рр. у Руському музеї в Москві] // Лит. Россия. – 1988. – № 49. – С. 19.

599 **Побожій С. Казимир Малевич як педагог** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 352-356. Див також: **Мистецтвознавство України.** – К.: Кий, 2001. – Вип. 2. – С. 311-319.

600 **Пушкарев В. Казимир Малевич. Новые открытия** // Мир музея. – 1999. – № 7. – С. 38-50.

601 **Радзишевский В. Косноязычное красноречие Казимира Малевича:** Впервые издан том стихотворений художника-авангардиста // Лит. газ. – 2000. – № 25. – С. 9.

602 **Ракитин В. Поминки по Малевичу. Об одной незамеченной выставке мастера** // См. в книге: Русский авангард 1910-1920-х годов в европейском контексте. – М.: Наука, 310 с.

603 **Родословна книга** [Малевичів] // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна».- К., 2006. – С. 177-181.

604 **Рожа Д. «Искусство и революция»:** Заметки о будапештской выставке русского и советского искусства периода 1910-1932 гг. // Интерпресс график. – 1988. – № 2. – С. 30-47.

605 **Рубан-Кравченко В. Кричевські і українська художня культура XX століття. Василь Кричевський.** – К.: Криниця, 2004. – 702 с.: іл. Про К. Малевича – с. 575.

606 **Самолетова М. Малевич – автор «Черного креста?** // Сегодня. – 2007. – 2 февр. – С. 3.

607 **Сарабьянов Д. К. Малевич и искусство первой трети XX века** // Искусство. – 1988. – № 11. – С. 34-38.

608 **Сарабьянов Д., Шатских А. Казимир Малевич : Живопись. Теория.** – М.: Искусство, 1993. – 414 с.: ил.

609 **Седик О. Стрибок у безпредметність: Нотатки з виставки К. Малевича** // Культура і життя. – 1989. – 12 берез. – С. 7.

610 **Славина О. Оккультные выходные** // НОМИ. – 2007. – № 4. – С. 20.

611 **Смольський С. На виставці Казимира Малевича** // Мол. гвардія. – 1988. – 17 груд.

612 **Соловій Ю. Епізод у народженні новітнього мистецтва: Супрематизм Малевича** // Хроніка-2000. – № 35-36. – С. 516-518.

613 **Справа дворянського роду** [Малевичів] // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 182-192.

614 **100 произведений из собрания К. И. Григоришина.** – Альбом. – К., 2004. – 217 с.: ил. Роботи К. Малевича в колекції К. І. Григоришина – с. 120-121.

615 **Твори К. Малевича на персональній виставці у Київській картинній галереї 1930 : Репродукції** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 425-431.

616 **Твори К. Малевича та його послідовників в українських художніх зібраннях:** [Репродукції] // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 439-455.

617 **Тряскін М. Про Малевича і Татліна** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 438.

618 **Туровскі А. «Малевич у Варшаві»: Фрагм. книги** // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 237-298.

619 **Українські мотиви у творчості Малевича :** [Репродукції] // Горбачов Д. О. «Він та я були українці». Малевич та Україна». – К., 2006. – С. 393-396.

619а **Фокин П., Князева С. Малевич Казимир Северинович** // Фокин П., Князева С. Серебряный век: Портретная галерея культурных героев рубежа XIX-XX веков. – С.-П.: Амфора, 2007. – Т. 2. – С. 227-231.

620 **Фоль, Клер Ле. Витебская художественная школа (1897-1923): Зарождение и расцвет в эпоху Ю. Пэна, М. Шагала и К. Малевича.** – Минск: Пропилеи, 2007. – 240 с.

621 **Халтурин Ю. О технике живописи К. С. Малевича: от примитивизма к супрематизму** // Русский авангард 1910-1920-х годов и проблема экспрессионизма. – М., 2003. – С. 369-386.

621а **Хан-Магомедов С. Пионеры советского дизайна.** – М.: Галарт, 1995. – 424 с. Про творчість К. Малевича – с. 42-46, 50-59, 66-69.

621б **Хан-Магомедов С. Супрематизм и архитектура (проблемы формообразования).** – М.: Архитектура-С, 2007. – 520 с. Творчість К. Малевича досліджується у контексті пошуків його видатних сучасників – творців авангардного мистецтва.

622 **Хвостенко Т. Живописцы на даче:** [Спогади про К. Малевича] // Независим. газ. – 1997. – 13 авг. – С. 8.

623 **Хорошилова Т. Черно-белая магия** // Комс. правда. – 1989. – 8 февр.

624 **Христокина А. Памятник Малевичу сделают в виде «Черного квадрата»:** [Про відкриття в Києві пам'ятного знака К. Малевичу] // Комс. правда. – 2008. – 30 янв. – С. 7.

625 **Цоффка В. Супрематист Казимир Малевич** // Моск. новости. – 1988. – № 9. – С. 16.

626 **Шатских А. К. Малевич в Витебске** // Искусство. – 1988. – № 11. – С. 38-43.

627 **Шатских А. Малевич и кино** // Русский авангард в кругу европейской культуры: Междунар. конф. – М., 1993. – С. 55-57.

628 **Шатских А. Малевич глазами американских современников** // Пинакотека. – 2006. – № 1-2. – С. 156-162.

629 **Шумов А. Юбилей художника:** [До 100-річчя від дня народження К. Малевича] // Театр. – 1989. – № 10. – С. 108-109.

630 **Шумов О. Куб під дубом:** [Про увічнення пам'яті К. Малевича] // Культура і життя. – 1988. – 2 жовт. – С. 3.

631 **Эпштейн М. Квадратура лица** // Экран и сцена. – 1991. – 31 окт.

ВАДИМ МЕЛЛЕР

1884 Петербург
1962 Київ

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

Художник театру. Відвідував Київське художнє училище (1903-1905). Закінчив юридичний факультет Київського університету (1908), Мюнхенську академію мистецтв (1912), був близький до групи «Голубий вершник», спілкувався з Василем Кандинським. Брав участь на виставках «Салону незалежних» (1913) та «Весняного салону» (1914), Париж. У Києві працював у Майстерні декоративного мистецтва Олександри Екстер (1918-1920). В 1922-1934 роках – головний художник театру «Березіль» в Києві та Харкові (режисер Лесь Курбас). Член АРМУ. В подальшому був виконуючим обов'язки директора Інституту Академії архітектури УРСР (1946-1948), головним художником Київського театру музичної комедії (1948-1953) та головним художником Київського академічного театру ім. Івана Франка (1953-1959). Працював також в галузі станкового і монументального живопису, книжкової графіки.

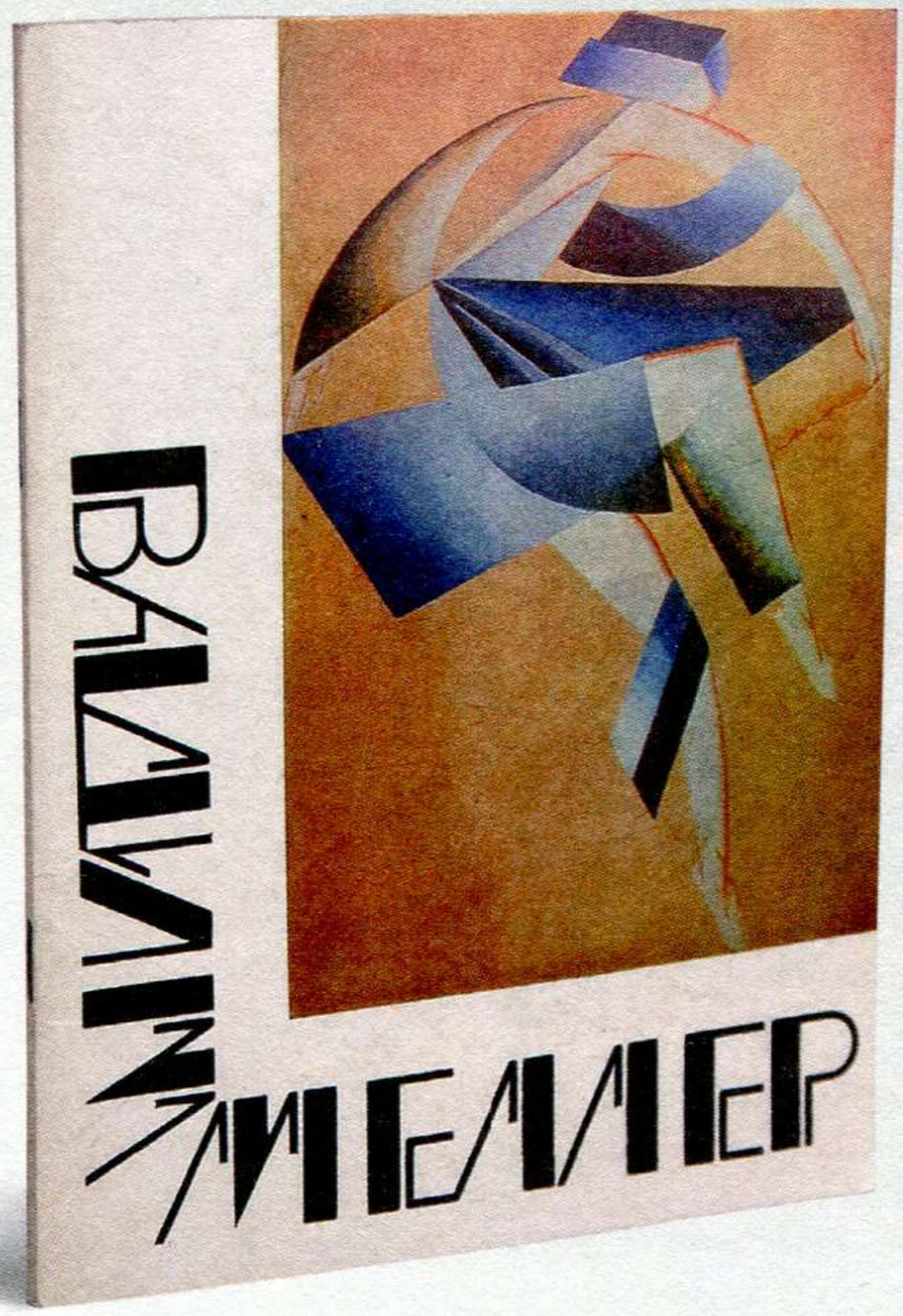

I

632 **Меллер В. Сучасність потребує майстра: Співпостановники** // Живі традиції. – К., 1985. – С. 95-99.

II

633 **Боровский Д. Убегающее пространство.** – М.: ЭКСМО, 2006. – 432 с.
Про В. Меллера – с. 230-231.

634 **Боулт Д. Э. Меллер Вадим Георгиевич** // Художники русского театра. 1880-1930. – М., 1994. – С. 198-199, ил. № 130.

635 **Вадим Меллер : Театрально-декораційне мистецтво : Живопис. Графіка: Каталог виставки творів** / Вступ. ст. З. Кучеренко. – К.: Вид. Спілки художників УРСР, 1984. – 56 с.

636 **Вериківська І. Становлення української радянської сценографії.** – К.: Наук. думка, 1981. – 204 с.

637 **Габелко В. Режисер фарб** // Україна. – 1974. – № 19. – С. 16-17.

638 **Диченко І. Той ніжний вихор барв** // Україна. – 1984. – № 13. – С. 16.

639 **Драк А. Майстер сценографії Вадим Меллер** // Образотворче мистецтво. – 1985. – № 3. – С. 23-24.

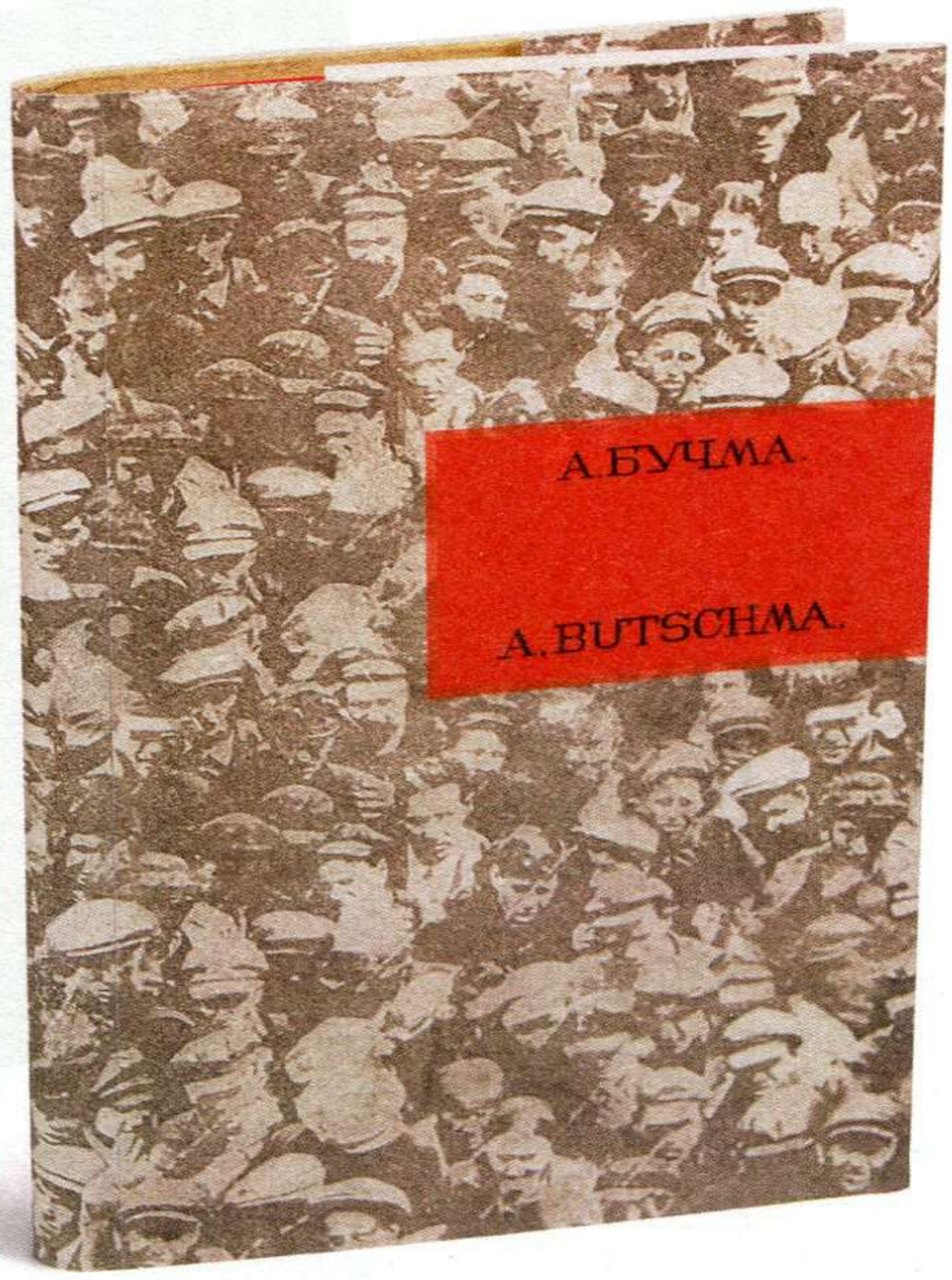

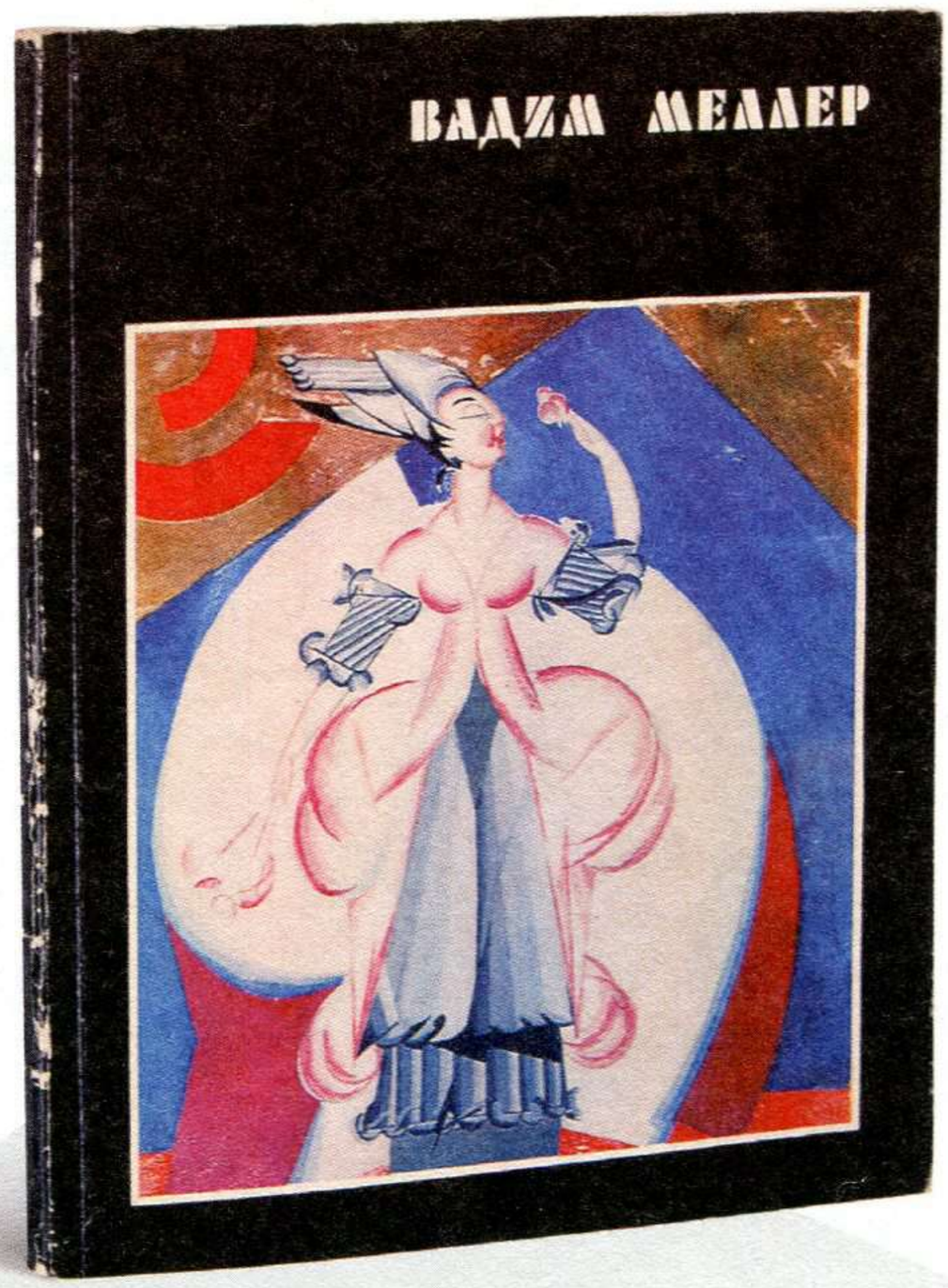

Кость Буревій. Амвросій Бучма. – Вид-во «Рух». – Художник книги В. Меллер.

640 **Єрмакова Н. Співпраця режисера та художника: уроки березільської школи** // Укр. театр. – 2007. – № 6. – С. 7-10.

640а **Єрмакова Н. Уроки «Диктатури» Івана Микитенка в «Березолі»** // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Т. CCLIV. – Праці Театрознавчої комісії. – Львів, 2007. – С. 308-330.
Про сценографію В. Меллера у виставі Л. Курбаса «Диктатура» – с. 320-324.

641 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – Т. 5. – К., 1967. – С. 14, 17, 21, 78, 79, 82, 158, 159, 164, 201, 228, 248, 292, 296, 301; Т. 6. – К., 1968. – С. 51, 204, 208, 209, 211, 215, 378.

642 **Історія українського мистецтва:** В 6 т. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1967. – Т. 5. – 479 с.
Про вистави Л. Курбаса і В. Меллера – с. 158-159.

643 **Коваленко Г. «Ступени театрального конструктивизма»** :[Укр. сценографія 20-х – 30-х рр.] // Укр. театр. – 1992. – № 3. – С. 14-21.

644 **Корниенко Н. Лесь Курбас и художники : Из твор. наследия** // Советские художники театра и кино : Сб. / Сост. В. Кулешова. – М.: 1983. – Вып. 5. – С. 332-354.
Про творчу співдружність В. Меллера і Л. Курбаса – с. 341-352.
Див. також: **Корнієнко Н. Репетиція майбутнього.** – К.: Факт, 1998; К.: Либідь, 2007.

645 **Кучеренко З. Вадим Меллер** – К.: Мистецтво, 1975. – 80 с.

646 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл.
Про творчість В. Меллера – с. 163-166.

647 **Островерх О. Експресивний реалізм у сценографічній практиці «Березоля» та культурна «контрреформація» кінця 1920-х – початку 1930-х років в Україні** // Курбасівські читання: Наук. вісн. – К.: Наук. центр театр. мистец. ім. Леся Курбаса, 2006. – № 2: До 120-річчя від дня народження Леся Курбаса: історія, теорія, критика. – 2007. – С. 108-117.
Лесь Курбас і Вадим Меллер.

648 **Памятники русского театрального авангарда. 1910-1930:** Каталог / Сост. Ю. Лоев, М. Молчанова. – М.: Галерея «Элизиум», 2006. – 102 с.: ил.
Про В. Меллера – с. 95, іл. № 26, 27.

649 **Русский театр. Иллюстрированная хроника российской театральной жизни.** – В 2 кн. – М.: Интеррос, 2004.
Про В. Меллера – с. 111, іл. № 112.

650 **Френкель М. Современная сценография.** – К.: Мистецтво, 1980. – 132 с.
Про сценографічні пошуки в театрі Л. Курбаса – с. 18-20.

651 **Художник, поразивший Европу** // Киев. ведомости. – 2005. – 7 июля. – С. 9.

ВМ ЮЛЛЕР ОЛОДИМИР

1887 Херсон
1978 Москва

Боровков А. Заметки о русском авангарде. – М., 2007.
Театральная энциклопедия. – Т. 3. – 1964. – С. 1026.

Художник театру і кіно, мистецтвознавець, викладач.
Народився 23 січня 1887 року у Херсоні.
У 1915 році закінчив Училище технічного малювання (училище Штігліца) у Петрограді. З 1918 по 1934 рік працював у Одесі художником у різних театрах (головний художник у театрі Массодрам, 1921-1924 рр.) і кінофабриках (у тому числі – знаменитій ВУФКУ), де оформив біля двадцяти кінострічок; знайомиться з Олександрою Екстер (1920). У ці ж роки викладає в Одеському художньому інституті і очолює театрально-декораційне відділення факультету живопису. У 1928 році отримує звання професора. 1934 року переїхав до Москви на запрошення МХАТу-2 на посаду завідуючого художньо-постановочною частиною театру. У 1978 році викладав у ГІТІСі. Автор книжок і статей.
У мистецтвознавчих колах сенсацією і відкриттям стали публікації А. Боровкова про Володимира Мюллера.

I

652 **Мюллер В. Театрализованная ширма:** [Ст.] // Материалы сценической экспериментальной лаборатории при МХАТ СССР им. М. Горького. – Вып. 1. – М.-Л., 1942.

653 **Мюллер В. Трансформирующиеся мужской и женский театральные костюмы.** – М., 1948.

654 **Мюллер В. Декорационное оформление спектакля.** – М., 1956.

655 **Мюллер В. Театральный художник:** [Ст.] // Как поставить спектакль. – М., 1962.

Экспериментальные работы с керамикой и полиной росписью В.Н. Мюллера во время учебы в школе барона Штиглица.

На стр. 106–107. В.Н. Мюллер. Декорации к драме великого князя Константина Романова (К.Р.) «Царь Иудейский». 5 действий. Гуашь, акварель на картоне. 37,0х65,0 см. 1918 г.

1. 1-е действие: «У стен Иерусалима». 2. 2-е действие: «У Пилата». 3. 3-е действие: «У Иосифа». 4. 4-е действие. 1-я картина: «Пир у Пилата». 5. 4-е действие. 2-я картина: «Воскресение».

также желание восстановить пробел в вышеупомянутой фундаментальной работе Дж. Боулта заставило меня написать эту статью, ограничившись лишь периодом до 1932 года, т.е. временем, когда и закончился официальный русский авангард. Большую помощь в написании этой статьи оказала Л.П. Поликарпова, бывшая студентка В. Мюллера, ставшая его женой. Именно она предоставила в мое распоряжение биографические и другие материалы, подготовленные самим художником, а также поделилась воспоминаниями художника, услышанными от него.

1

Владимир Николаевич Мюллер родился 23 января 1887 года (по старому стилю) в г. Херсон в семье провизора аптеки Николая Федоровича, немца по национальности, чьи предки во времена Екатерины II поселились в России, и его жены Марии Васильевны, урожденной Фенько, из г. Бориславля Херсонской губернии. Он был старшим из четырех сыновей. Умер В.Н. Мюллер 18 декабря 1978 года в Москве в возрасте 91-го года.

В 1907 году Мюллер окончил Ришельевскую (1-ю) гимназию в Одессе и поступил в Новороссийский Университет, где учился только год, решив посвятить себя деятельности художника. В 1908 году он поступает в Центральное училище технического рисования барона Штиглица в Петербурге на керамическое отделение, которое успешно заканчивает в 1916 году со званием художника по прикладному искусству. Керамические вазы студента Мюллера отличаются передовыми на то время приемами работы с кристаллическими глазурями, а также экспериментальными формами, придуманными самим художником. В № 52 от 15 февраля 1916 года знаменитого издания «Столица и усадьба», в статье «Отчетная выставка школы барона Штиглица» Владимир Мюллер упоминается как один из заслуживающих внимания выпускников этого заведения. Там же, на фотографии работ керамического отделения, видна работа Мюллера, сохранившаяся до сегодняшнего дня. В училище В. Мюллер увлекся театром и стал изучать работы театральных художников. После окончания училища он остался работать в училище помощником библиотекаря. С 1918 по 1934 годы Мюллер жил в Одессе, где работал художником в различных театрах (главный художник театра Массодрам с 1921 по 1924 гг.) и кинофабриках, активно

2

3

4

Просматривая каталог-резоне «Художники русского театра» составленный исследователем русского авангарда Джоном Э. Боултом по собранию Никиты и Нины Лобановых-Ростовских, я с удивлением обнаружил отсутствие в нем каких-либо упоминаний о замечательном театральном художнике Владимире Николаевиче Мюллере. Заинтересовавшись этим фактом, я стал изучать разнообразную справочную и исследовательскую литературу, посвященную художественной и театральной жизни первой половины XX века. В этой массе литературных публикаций Владимир Мюллер был в то время знаком лишь вскользь, как один из «левых» участников одесской группы художников и поэтов, собиравшихся в кафе под громким названием «ХЛАМ». На самом деле Мюллер играл значительную роль в художественной жизни Одессы, будучи хорошо знаком со многими поэтами и художниками, проживавшими в это время в городе. В этот круг входили такие имена, как Э. Багрицкий, Ю. Олеша, А. Чичерин, Г. Шенгели и другие. В Одессе осенью 1920 года Мюллер познакомился с Александрой Экстер, посетив снимаемую ее двухкомнатную квартиру на Большой Екатерининской улице. Там он встретил [illegible] их людей, помогавших Экстер в [illegible] над восстановлением по памяти [illegible] футуристических эскизов костю- [illegible] «Фамире Кифаред» Иннокентия [illegible] ского, поставленной в 1916 году [illegible] ровым в Московском камерном [illegible]. После отъезда А. Экстер в Москву [illegible] ники из художественного кружка [illegible] десским Народном доме перешли [illegible] рально-декорационную мастер- [illegible] возглавляемую Мюллером, и он с успехом продолжил их обучение. Хорошо знаком Владимир Мюллер был и со своим знаменитым тезкой Владимиром Татлиным, с которым познакомился и работал во МХАТЕ-2, где они зачастую дискутировали по вопросам развития современной живописи, особенно театральной. Характерным примером приверженности художника Мюллера к традициям русского авангарда может служить и тот факт, что в последний год своей жизни он вместе со своей бывшей женой актрисой Юлией Павловной Гельдер сделал перевод с немецкого издания 1927 года работы Казимира Малевича «Беспредметный мир», который, так и не удалось опубликовать. То, что на сегодняшний день нет практически никаких материалов о Владимире Мюллере – интереснейшем художнике, времен рассвета русского авангарда, а

Фотография В.Н. Мюллера в военной форме. Зима 1916 г.

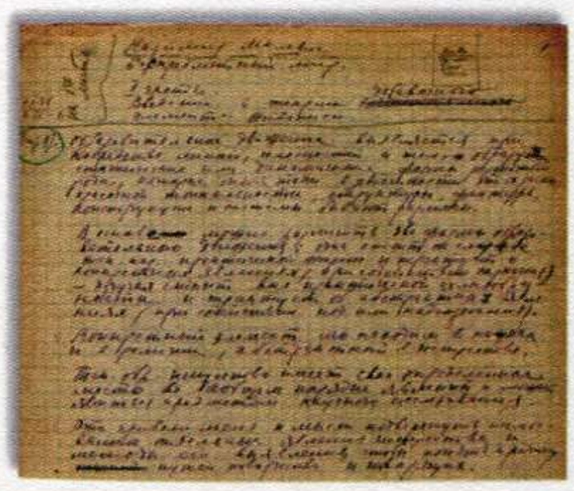

Перевод статьи К. Малевича (первая стр.). 1978 г.

Анатолий Иванович Боровков,
искусствовед

Владимир Николаевич Мюллер — художник авангарда

Просматривая каталог «Художники русского театра», составленный исследователем русского авангарда Джоном Э. Боултом по собранию Никиты и Нины Лобановых-Ростовских, я с удивлением обнаружил отсутствие в нем каких-либо упоминаний о замечательном театральном художнике Владимире Николаевиче Мюллере. Заинтересовавшись этим фактом, я стал изучать разнообразную справочную и исследовательскую литературу, посвященную художественной и театральной жизни первой половины XX века. В этой массе литературных публикаций Владимир Мюллер был в то время знаком лишь вскользь, как один из «левых» участников одесской группы художников и поэтов, собиравшихся в кафе под громким названием «ХЛАМ». На самом деле Мюллер играл значительную роль в художественной жизни Одессы, будучи хорошо знаком со многими поэтами и художниками, проживавшими в это время в городе. В этот круг входили такие имена, как Э. Багрицкий, Ю. Олеша, А. Чичерин, Г. Шенгели и другие. В Одессе осенью 1920 года Мюллер познакомился с Александрой Экстер, посетив снимаемую ее двухкомнатную квартиру на Большой Екатерининской улице. Там он встретил [illegible] их людей, помогавших Экстер в [illegible] над восстановлением по памяти [illegible] футуристических эскизов костю- [illegible] «Фамире Кифаред» Иннокентия [illegible] ского, поставленной в 1916 году [illegible] ровым в Московском камерном [illegible]. После отъезда А. Экстер в Москву [illegible] ники из художественного кружка [illegible] десском Народном доме перешли [illegible] рально-декорационную мастер- [illegible] возглавляемую Мюллером, и он

Фотография В. Мюллера в военной форме. Зима 1916 г.

Фотография В. Мюллера у машины в «Фамирах» кроки костюма. Фото К. Бернштейна. 1916 г.

II

656 **Боровков А. Владимир Николаевич Мюллер – художник авангарда** // Антиквар. обозрение. – СПб. – 2006. – № 1. – С. 50-54.

657 **Боровков А. Владимир Николаевич Мюллер – художник авангарда** // Боровков А. Заметки о русском авангарде: Книги, открытки, графика. – М.: ИД «Любимая книга», 2007. – С. 103-122.

658 **Крусанов А.** [Про В. Мюллера] // Русский авангард 1907-1932. Исторический обзор. – Т. 2. – Кн. 2. – 2003.

659 **Памятники русского театрального авангарда. 1910-1930:** Каталог / Сост. Ю. Лоев, М. Молчанова. – М.: Галерея «Элизиум», 2006. – 102 с.: ил.
Про В. Мюллера – с.95-96, іл. № 10, 11, 40-44, 100-104.

НАРБУТ ГЕОРГІЙ

1886 – 1920

х. Нарбутівка
Глухівського р-ну Сумської обл.
Київ

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.; **Мистецтво України:** Біогр. довід. / За ред. А. В. Кудрицького. – К., 1997. – С. 430.

Художник-графік, педагог. Художню освіту здобув приватно. Учень У. Білібіна та М. Добужинського. 1906-17 працював у Петербурзі. 1917 повернувся на Україну, був одним з професорів-фундаторів (з 1919 – ректор) Української Академії Мистецтв. Оформив книги: «Три байки Крилова» (1913), «Малоросійський гербівник» В. Лукомського і В. Модзалевського (1914), «Герби гетьманів Малороссії» С. Трійницького, «Давня архітектура Галичини» (обидві – 1915), «Старовинні садиби Харківської губернії» Г. Лукомського (1917), «Енеїда» Г. Котляревського (1919); українські журнали – «Мистецтво» і «Сонце труда», альманах «Зорі» (всі – 1919-20); силуетні портрети. Виконав грошові знаки і поштові марки УНР. Автор двох версій «Української абетки» (1917, 1919).

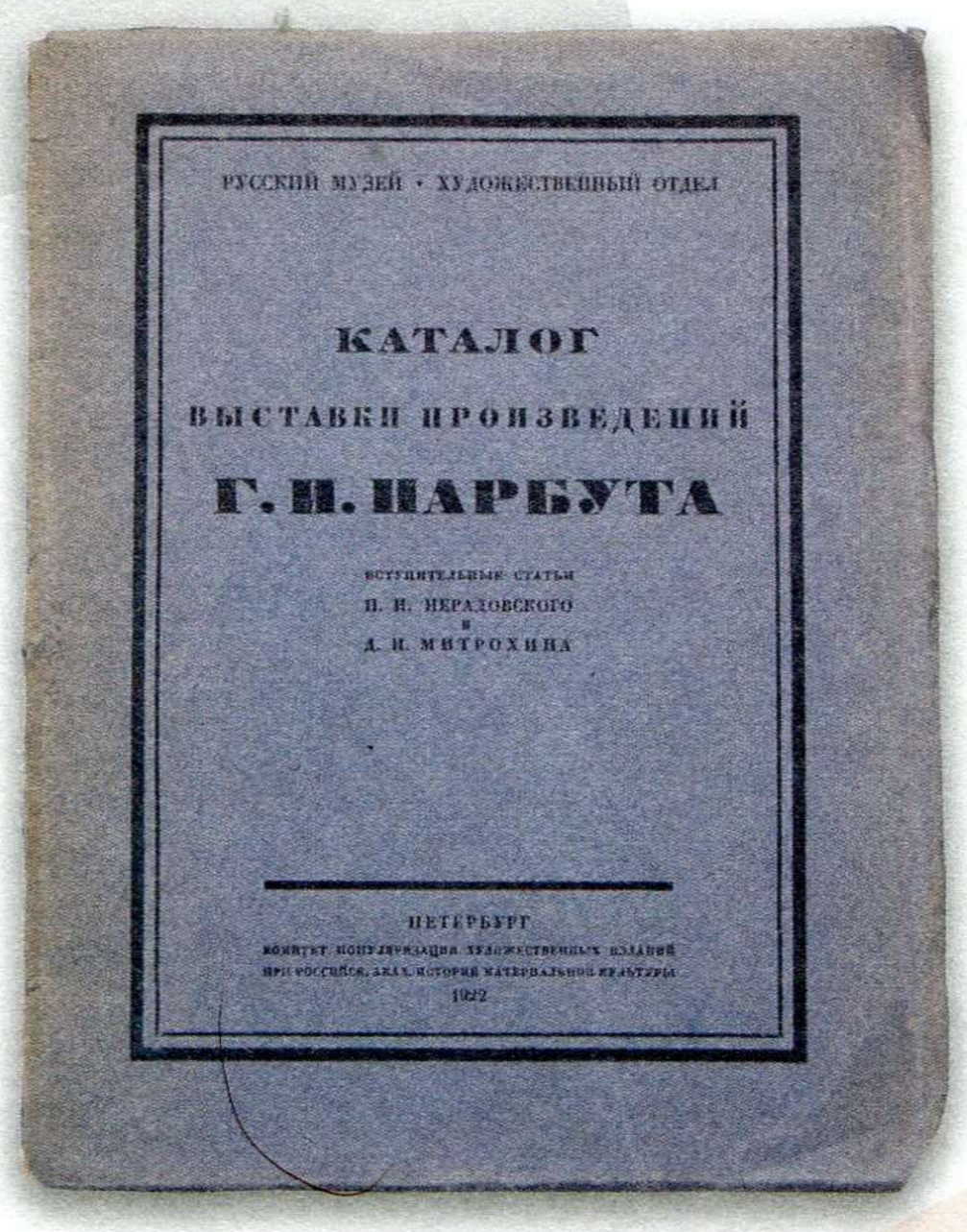

I

660 **Нарбут Г. Автобиография** // Искусство. – 1977. – № 2. – С. 66-67.

661 **Нарбут Г. Автобіографія. – Листи до дружини** // Хроніка-2000. – 1996. – № 16. – С. 211-255.

II

662 **Авер'янова Н. Майстер графіки** // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 1. – С. 62-63.

663 **Асеева Н. Украинское искусство и европейские художественные центры: Конец XIX – нач. XX века.** – К.: Наук. думка, 1989. – 199 с.: ил.
Про Г. Нарбута – с. 9, 87, 135, 147-155, 157, 159, 181, 185.

664 **Баліцький П. Фрагменти спогадів про Нарбута //** Бібліолог. вісті. – 1926. – № 3. – С. 46-57.

665 **Белецкий П. Талантливый украинский художник** // Сов. Украина. – 1957. – № 4. – С. 157-161.

666 **Белецкий П. Культура русской книги начала XX в.** – В кн.: 400 лет русского книгопечатания. 1564-1964. Русское книгопечатание до 1917 года. 1564-1917. – М., 1964. – С. 530-542.

667 **Белецкий П. Видный мастер книжной графики Г. Нарбут** // Книга. Исследования и материалы. – Вып. 13. – М., 1966.

668 **Белецкий П. Георгий Иванович Нарбут.** – Л.: Искусство, 1985. – 239 с.: ил.

669 **Белоконь С. Георгий Нарбут** // Искусство. – 1977. – № 2. – С. 62-67.

670 **Белоконь С. Графика Георгия Нарбута** // Книжн. обозрение. – 1982. – 26 февр.

671 **Бенуа А. Выставка «Мир искусства»** // Речь. – 1911. – № 13.

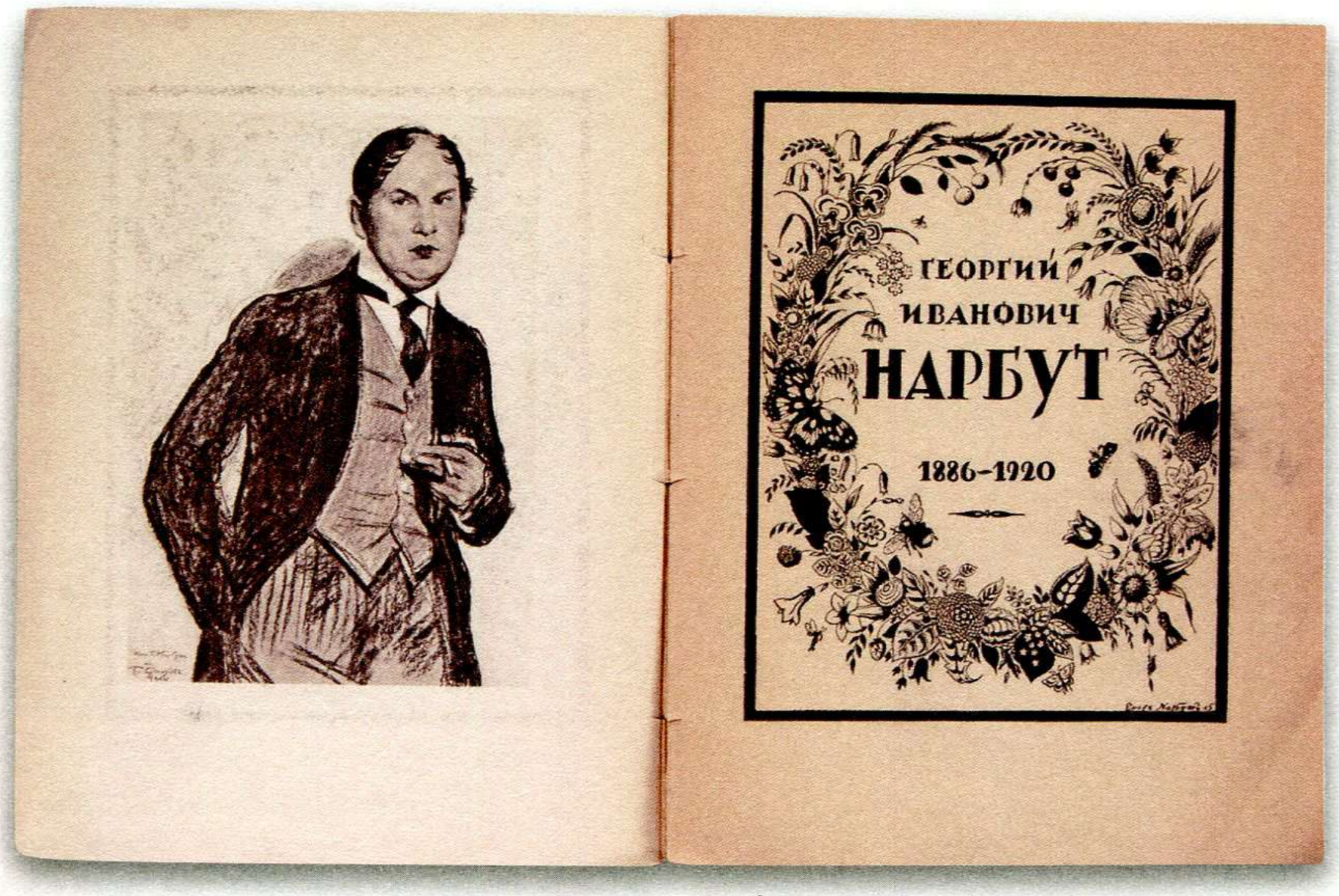

672 **Білецький П. Георгій Іванович Нарбут. Нарис про життя і творчість.** – Київ, 1959.

673 **Білецький П. «Георгіївський статут» Г. І. Нарбута** // Українське мистецтвознавство. – К.: Наук. думка, 1993. – Вип. 1. – С. 168-177.

674 **Білокінь С. Талант Георгія Нарбута** // Вітчизна. – 1982. – № 8. – С. 203-206.

675 **Білокінь С. Шляхетних ліній плин** // Україна. – 1982. – № 28. – С. 22-23.

676 **Білокінь С. Нарбутівські сюжети** // Жовтень. – 1983. – № 7. – С. 91-97.

677 **Білокінь С. Георгій Нарбут і українське народне мистецтво** // Наука і культура: Україна: Щорічник. – К., 1987. – Вип. 21. – С. 432-439.

678 **Білокінь С. Георгій Нарбут і українська поштова марка** // Пошта і філателія України. – 1996. – № 1. – С. 17-19.

679 **Білокінь С. Нарбут і Шевченко** // Укр. культура. – 2003. – № 11-12. – С. 25-26.

680 **Бурачек М. Спогади про Г. І. Нарбута** // Українська Академія Мистецтв. – К., 1997. – Вип. 4. – С. 22-29.
Першодрук: Бібліолог. вісті. – 1927. – № 1.

681 **Бурачек М. Георгій Нарбут** // Імена України в космосі. – К.: Наутілус, ВАІТЕ, Академперіодика, 2003. – С. 566-569.

682 **В. О. Об универсальном книжном знаке работы Г. И. Нарбута.** – Труды Ленинградского общества экслибрисистов. – 1925. – Вып. 4. – С. 21-22.

683 **Вадимова И. Театр одной книги** // В мире книг. – 1979. – № 2. – С. 28-29.

684 **Воинов В. Общество любителей художественной книги** // Среди коллекционеров. – 1922. – Кн. 7-8. – С. 84-85.

685 **Воронцов Г., Галайчук А. Дивовижний світ художника :** [Про виставку Г. І. Нарбута в Державному музеї образотворчого мистецтва] // Веч. Київ. – 1982. – 14 квіт.

686 **Ганкина Э. Русские художники детской книги**. – М., 1963.

687 **Георгій Нарбут:** Альбом / Авт.- упоряд. О. П. Білецький. – К.: Мистецтво, 1983. – 119 с.: іл.

688 **Голлербах Э. Графика Нарбута** // Россия. – 1922. – № 2. – С. 23.

689 **Голлербах Э. Искусство силуэта** // Москва. – 1922. – № 4. – С. 1-12.

690 **Голлербах Е. Нарбут як майстер обгортки** // Бібліолог. вісті. – 1926. – № 3. – С. 36-41.

691 **Голлербах Е. Книжні знаки Г. Нарбута** // Бібліолог. вісті. – 1926. – № 3. – С. 42-45.

692 **Голлербах Э. Силуэты Г. И. Нарбута.** – Л., 1926.

693 **Диченко І. Крила музи Георгія Нарбута** // Нар. творчість та етнографія. – 1966. – № 6. – С. 25-35.

694 **Дмитриев Вс. Выставка этюдов, эскизов и рисунков** // Аполлон. – 1916. – № 9-10. – С. 79-81.

695 **Дяченко А. Світове значення творчості Георгія Нарбута** // Пошта і філателія України. – 1996. – № 1. – С. 15-16.

696 **Ернст Ф. Біжуча художня література про Г. І. Нарбута** // Бібліолог. вісті. – 1922. – № 4. – С. 1-12.

697 **Ернст Ф. Посмертна виставка творів Г. І. Нарбута в Києві** // Червон. шлях. – 1923. – № 1. – С. 263-264.

698 **Ернст Ф. Георгій Нарбут та нова українська книга.** – К.: УНІК, 1926-1927. – 35 с.
Див. також: **Бібліолог. вісті.** – 1926. – № 3. – С. 1-41.

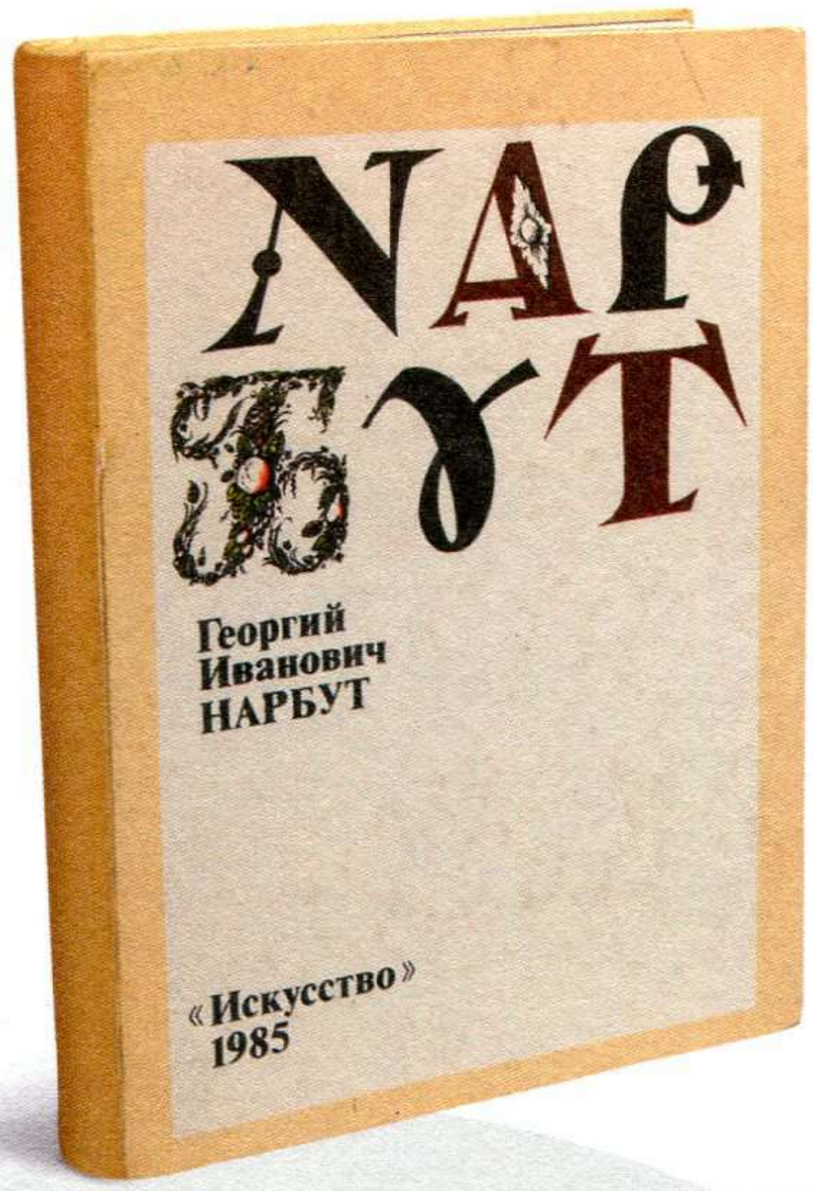

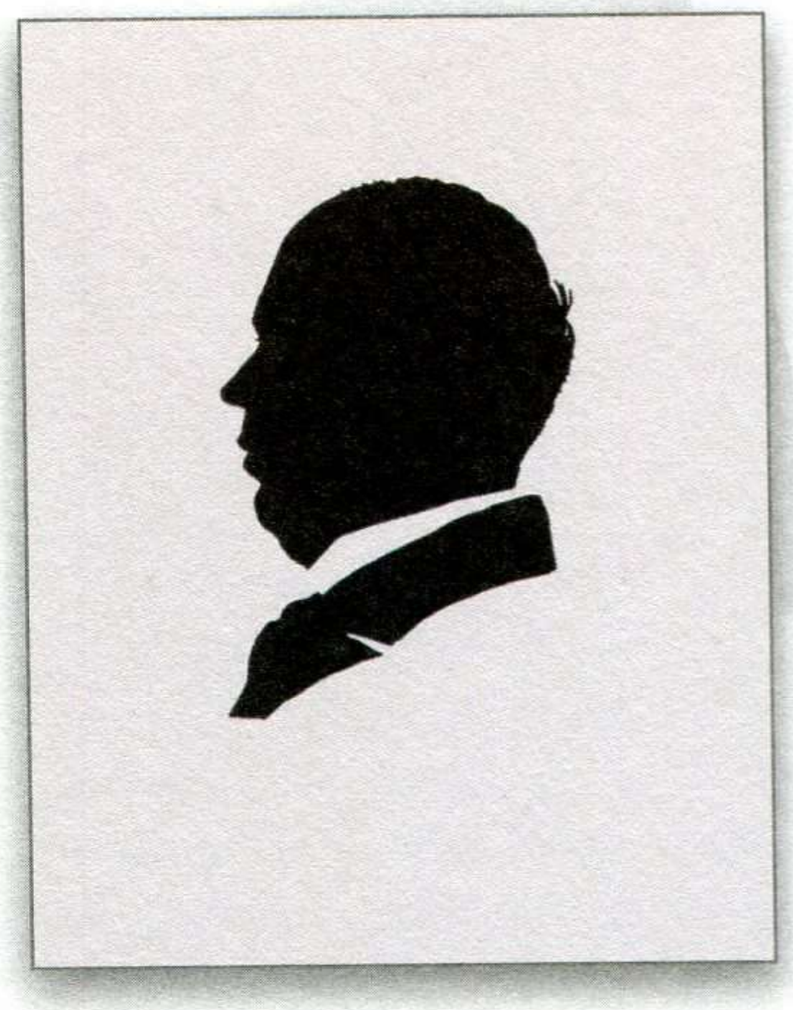

699 **Ернст Ф. До влаштування посмертної виставки творів Г. І. Нарбута** // Життя і революція. – 1926. – № 4. – С. 116-117.

700 **Ернст Ф. Георгій Нарбут. Життя і творчість.** – В кн.: Георгій Нарбут. Посмертна виставка творів. – К.: Всеукр. Істор. музей ім. Т. Шевченка, 1926. – С. 11-86.

701 **Эрнст Ф. Искусство Советской Украины. Очерк** // Крас. нива. – 1926. – № 25. – С. 14-15.

702 **Эфрос А. О Егоре Нарбуте** // Худ. жизнь. – 1920. – № 4-5. – С. 34-35.

703 **Эфрос А. Нарбут** // Эфрос А. Профили. – М., 1930. – С. 239-244.

704 **Зеров М. Мої зустрічі з Г. І. Нарбутом** // Бібліолог. вісті. – 1927. – № 1. – С. 102-105.

705 **Исаков С. Книжная графика. К рисункам Г. И. Нарбута** // Новый журнал для всех. – 1917. – № 1. – С. 135-138.

706 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – Т. 4. – Кн. 2. – К., 1970. – С. 278-280; Т. 5. – К., 1967. – С. 60-63.

707 **История русского искусства.** – М., 1968. – Т. 10. – Кн. 1. – С. 365, 386; Кн. 2. – С. 246-248.

708 **Каталог выставки произведений Г. И. Нарбута:** (Вступ. ст. П. И. Нерадовского, Д. И. Митрохина). – Петербург, 1922. – 86 с.

709 **Ковальчук О. До 120-річчя від дня народження Георгія Нарбута – корифея української графічної школи** // Образотворче мистецтво. – 2006. – № 2. – С. 16-20.

710 **Кричевський В. Нарбут в Українській Академії Мистецтв** // Образотворче мистецтво. – 1997. – № 1. – С. 54-59.
Див. також: **Рубан-Кравченко В. Кричевські і українська художня культура XX століття. Василь Кричевський.** – К., 2004. – С. 598-602.

711 **Кузнецов Э. Оформление детской книги предреволюционных лет (1901-1917).** – Книга. Исследования и материалы. – М., 1963. – Вып. 8. – С. 135-167.

712 **Кузьмін Е. Нарбут і завдання графіки** // Червон. шлях. – 1927. – № 3.

713 **Кузмин М. Г. Нарбут: По поводу посмертной выставки:** Див. передрук цієї статті: Рус. искусство. – 2008. – № 1. – С. 64-66.

714 **Лагутенко О. Книжкова графіка нарбутівців. На перехресті традицій та авангарду** // Родовід. – 1994. – № 7. – С. 9-24.

715 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл.
Про творчість Г. Нарбута – с. 104-109, 153-155.

716 **Ландсман Г. Георгий Нарбут** // В мире книг. – 1971. – № 3. – С. 4 обкл.

717 **Лернер Н. Памяти Г. И. Нарбута** // Соврем. обозрение. – 1922. – № 1. – С. 12.

718 **Лукомский Г. Венок на могилу пяти деятелей искусства. Памяти Е. И. Нарбута, В. Л. Модзалевского, А. А. Мурашко, К. В. Шероцкого и П. Я. Дорошенко.** – Берлин, 1922.

719 **Максимова Н. Автор ескізів перших українських марок і гривень** // Дем. Україна. – 2006. – 14 берез. – С. 10.

720 **Маланюк Є. Неповторний** // Образотворче мистецтво. – 2001. – № 1. – С. 54-58.

721 **Матвеев А. Георгий Нарбут** // Художник. – 1983. – № 8. – С. 59-64.

722 **Митрохин Д. Памяти Нарбута** // Среди коллекционеров. – 1922. – № 9. – С. 5-9.

723 **Митрохин Д. О Нарбуте** // Аргонавты. – 1923. – № 1. – С. 19-21.

724 **Музиченко Я. Художник республіки** // Україна мол. – 2006. – 12 вер. – С. 10.

725 **Нариси з історії українського мистецтва :** За загал. ред. В. Г. Заболотного. – К., 1966. – С. 136, 172.

ГЕОРГІЙ
НАРБУТ

АЛЬБОМ

Автор-упорядник
П. О. БІЛЕЦЬКИЙ

КИЇВ «МИСТЕЦТВО» 1983

726 **Неперевершені зразки «чистої графіки»** // Культура і життя. – 2006. – 22 берез. – С. 4.

727 **Нерадовский П. Выставка Нарбута в Русском музее** // Москва. – 1922. – № 6. – С. 12-13.

728 **Обреченный на графику** // Киев. ведомости. – 2005. – 21 июля. – С. 9.

729 **Охочинский В. Выставка произведений Г. И. Нарбута в Русском музее** // Среди коллекционеров. – 1922. – № 9. – С. 55-57.

730 **Охочинский В. Книжные знаки Георгия Нарбута.** – Л., 1924.

731 **Панченко В. «Картинна галерея в долоні»:** [Робота Георгія Нарбута над ескізами гральних карт] // Музеї України. – 2007. – № 2-3. – С. 42-45.

732 **Поздняков В. П., Селівачов М. Р. Джерела мистецтва Георгія Нарбута петербурзького періоду** // Укр. мистецтво у міжнар. зв'язках. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 165-173.

733 **Присталенко Н. Виставка творів Георгія Нарбута** // Образотворче мистецтво. – 1982. – № 2. – С. 14-15.

734 **Радлов Н. Современная русская графика** / Под ред. С. Маковского. – Пг., 1917.

735 **Радлов Н. Русская книжная графика. Искусство и современность. Очерк четырнадцатый** // Пламя. – 1919. – № 59. – С. 7-9.

736 **Сидоров А. Г. И. Нарбут** // Экран. – 1922. – № 30. – С. 3.

737 **Сидоров А. Г. Нарбут и его книга** // Печать и революция, 1923. – С. 43-64.

738 **Сидоров А. Г. И. Нарбут.** – В кн.: Мастера современной гравюры и графики. Сб. материалов под ред. В. Полонского. – М. – Л., 1928. – С. 79-104.

739 **Таранушенко С. Згадка про Г. Нарбута** // Бібліолог. вісті. – 1927. – № 1. – С. 106-107.

740 **Тугендхольд Я. Письмо из Лейпцига** // Аполлон. – 1914. – № 5. – С. 71-72.

741 **Утевська П., Горбачов Д. Подвижник революційного відродження** // Вітчизна. – 1987. – № 7. – С. 198-208.

742 **Утевская П., Горбачев Д. Импровизация на темы эпох и стилей** // Зеркало недели. – 1999. – 13 февр. – С. 16.

743 **Федорина А. «А потім прийшли комісари...» :** [При виставку в Сумах «Георгій Нарбут: традиції української графіки»] // Україна мол. – 1998. – 21 жовт. – С. 13.

743а **Фокин П., Князева С. Нарбут Егор (Георгий) Иванович** // Фокин П., Князева С. Серебряный век: Портретная галерея культурных героев рубежа XIX-XX веков. – С.-П.: Амфора, 2007. – Т. 2. – С. 375-377.

744 **Фоменко В. Традиції українського мистецтва XVII-XVIII ст. у творчості Г. Нарбута** // Образ епохи: Культурне середовище Києва кінця XIX – початку XX ст.: Тези доп. – К.: Фонд відродження культурного середовища Києва, 1995. – С. 57-58.

745 **Харківський художній музей. Георгій Іванович Нарбут в коллекції музею : Каталог** / Склав М. Безхутрий. – Харків, 1973.

746 **Харченко О. «Українська абетка» Г. Нарбута** // 100 найвідоміших шедеврів України. – К., 2004. – С. 481-484.

747 **Художник-графік Георгій (Юрій) Іванович Нарбут (1886-1920) : Інформ. довідка** // Укр. культура. – 2000. – № 4. – С. 27.

748 **Цівірко М. Материк української духовності – Нарбути** // Веч. Київ. – 1998. – 22 січн. – С. 5.

749 **Череватенко Л. Нарбут** // Україна. – 1986. – № 10. – С. 18-19.

750 **Чехонин С. Воспоминания о Г. И. Нарбуте** // Аргонавты. – 1923. – № 1. – С. 22-24.

751 **Чугунов Г. О художнике этой книги.** – В кн.: Соловей. Сказка Андерсена: [Серия «Художники детям. Из истории детской книги»]. – Л., 1980.

752 **Шудря М. «Люблю тебе більше за життя» :** [Автобіографія Г. Нарбута і його листи до дружини] // Хроніка-2000. – 1996. – № 16. – С. 208-211.

ОКСАНА ПАВЛЕНКО

1895 с. Валява (нині Черкаської обл)
1991 Москва

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

Майстер монументального й станкового живопису, художньої кераміки, рисунку. Вчилася в Київському художньому училищі у Фотія Красицького (1914-1917), Українській державній академії мистецтв у майстерні живопису Федора Кричевского (1917-1918), майстерні монументального живопису Михайла Бойчука (1918-1922). З 1921 року брала участь в академічних, республіканських, всесоюзних та зарубіжних виставках.
Член АРМУ з 1925 року. Викладала в Межигірській художньо-керамічній профшколі (1922-1923), згодом мистецько-керамічному технікумі (1923-1928), реорганізованому в 1928 році в художньо-керамічний інститут (1928-1929); ВХУТЕІНі та Інституті силікатів у Москві (1929-1931), Московському поліграфічному інституті (1931-1933). Вела заняття з фрескового живопису в Московському вищому художньо-промисловому училищі (1950-1951).
Брала участь в розписах Червоноармійських Луцьких казарм (1919), в художньо-монументальному оформленні Київського оперного театру до Першого Всеукраїнського з'їзду волвиконкомів (1919), театру у Харкові до 5-го Всеукраїнського з'їзду Рад (1921), в розписах харківського Червонозаводського театру (1933-1935), (фреска «Фізкультура і спорт в СРСР»), в роботі над ескізами оформлення Палацу уряду в м. Фрунзе (разом з Белою Уїтцем в 1936-1938 рр.), у розписах на ВДНГ СРСР (1938-1940, 1951-1954). Разом з Белою Уїтцем керувала експериментальною майстернею фрески на будівництві Палацу Рад у Москві (1940-1949).

I

753 **Павленко О. Радість творчості** // Живі традиції. – К., 1985. – С. 79-81.

754 **Павленко О. «Промовте – життя моє – і стримайте сльози»...: Спогади художниці** / Запис., публ. Л. Череватенка // Наука і культура: Щорічник. – К., 1987. – Вип. 21. – С. 360-384, репродукції картин.

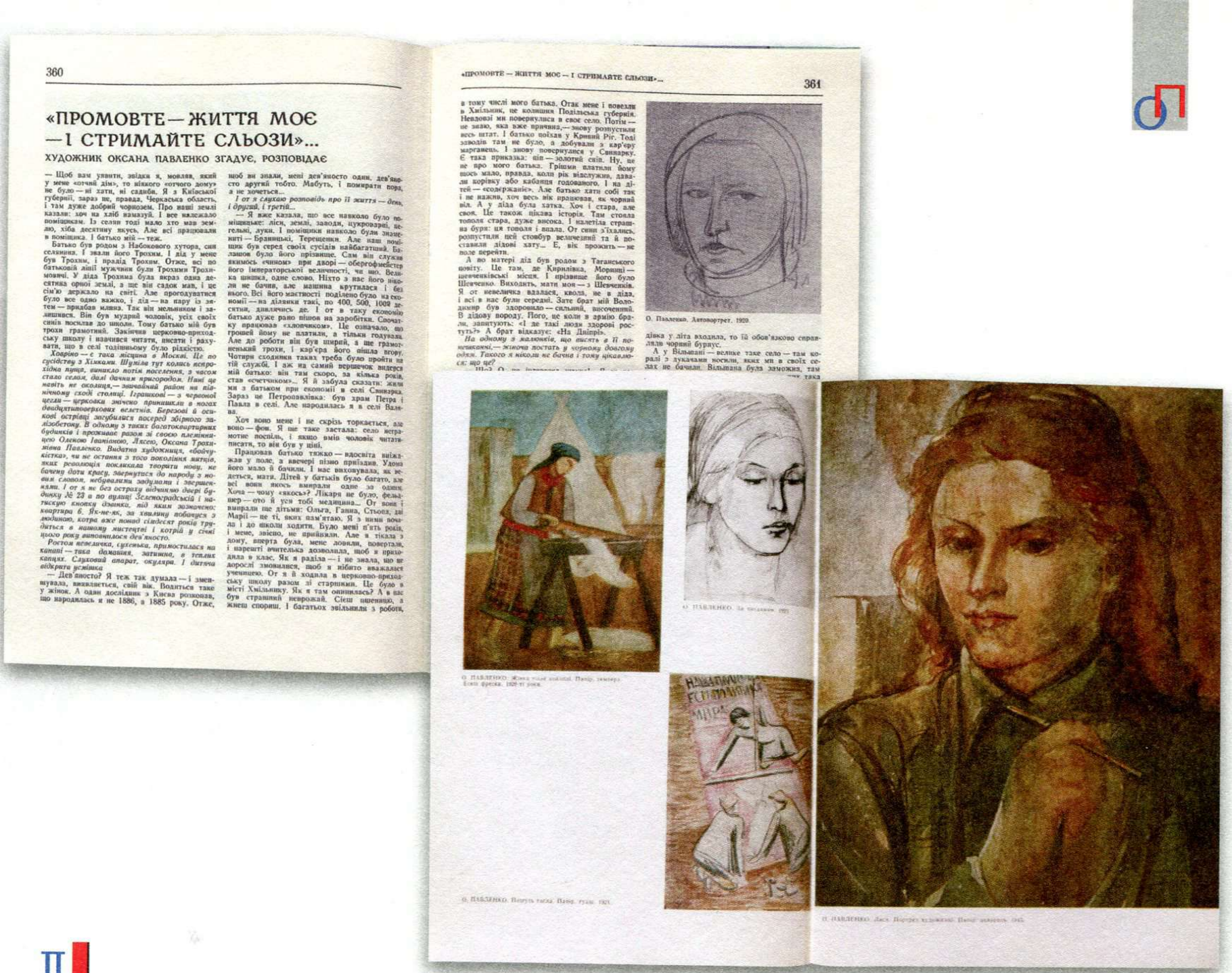

360

«ПРОМОВТЕ — ЖИТТЯ МОЄ — І СТРИМАЙТЕ СЛЬОЗИ»...

ХУДОЖНИК ОКСАНА ПАВЛЕНКО ЗГАДУЄ, РОЗПОВІДАЄ

— Щоб вам уявити, звідки я, мовляв, який у мене «отчий дім», то ніякого «отчого дому» не було — ні хати, ні садиби. Я з Київської губернії, зараз це, правда, Черкаська область, і там дуже добрий чорнозем. Про наші землі казали: хоч на хліб намазуй. І все належало поміщикам. Із селян тоді мало хто мав землю, хіба десятину якусь. Але всі працювали в поміщика. І батько мій — теж.

Батько був родом з Набокового хутора, син селянина. І звали його Трохим. І дід у мене був Трохим, і прадід Трохим. Отже, всі по батьковій лінії мужчини були Трохими Трохимовичі. У діда Трохима була якраз одна десятина орної землі, а ще він садок мав, і це сім'ю держало на світі. Але прогодуватися було все одно важко, і дід — на пару із зятем — придбав млина. Так він мельником і залишився. Він був мудрий чоловік, усіх своїх синів посилав до школи. Тому батько мій був трохи грамотний. Закінчив церковно-приходську школу і навчився читати, писати і рахувати, що в селі тодішньому було рідкістю.

Ховрино — є така місцина в Москві. Це по сусідству з Хімками. Шуміла тут колись непрохідна пуща, виникло потім поселення, з часом стало селом, далі дачним пригородом. Нині це навіть не околиця,— звичайний район на північному сході столиці. Іграшкові — з червоної цегли — церковки значно принишкли в ногах двадцятиповерхових велетнів. Березові й осикові острівці загубилися посеред збірного залізобетону. В одному з таких багатоквартирних будинків і проживає разом зі своєю племінницею Оленою Іванівною, Лялею, Оксана Трохимівна Павленко. Видатна художниця, «бойчукістка», чи не остання з того покоління митців, яких революція покликала творити нову, не бачену доти красу, звернутися до народу з новим словом, небувалими задумами і звершеннями. І от я не без остраху відчиняю двері будинку № 23 в по вулиці Зеленоградській і натискую кнопку дзвінка, під яким зазначено: квартира 6. Як-не-як, за хвилину побачуся з людиною, котра вже понад сімдесят років трудиться в нашому мистецтві і котрій у січні цього року виповнилося дев'яносто.

Ростом невеличка, сухенька, примостилася на канапі — така домашня, затишна, в теплих капцях. Слуховий апарат, окуляри. І дитяча відкрита усмішка.

— Дев'яносто? Я теж так думала — і зменшувала, виявляється, свій вік. Водиться таке у жінок. А один дослідник з Києва розповів, що народилась я не 1886, а 1885 року. Отже, щоб ви знали, мені дев'яносто один, дев'яносто другий тобто. Мабуть, і помирати пора, а не хочеться...

І от я слухаю розповідь про її життя — день, і другий, і третій...

— Я вже казала, що все навколо було поміщицьке: ліси, землі, заводи, цукроварні, пегельні, луки. І поміщики навколо були знамениті — Браницькі, Терещенки. Але наш поміщик був серед своїх сусідів найбагатший. Балашов було його прізвище. Сам він служив якимось «чином» при дворі — обергофмейстер його Імператорської величності, чи що. Велика шишка, одне слово. Ніхто з нас його ніколи не бачив, але машина крутилася і без нього. Всі його маєтності поділено було на економії — на ділянки такі, по 400, 500, 1000 десятин, дивлячись де. І от в таку економію батько дуже рано пішов на заробітки. Спочатку працював «хлопчиком». Це означало, що грошей йому не платили, а тільки годували. Але до роботи він був щирий, а ще грамотненький трохи, і кар'єра його пішла вгору. Чотири сходинки таких треба було пройти на тій службі. І аж на самий вершечок видерся мій батько: він там скоро, за кілька років, став «счетчиком»... Я й забула сказати: жили ми з батьком при економії в селі Свинарка. Зараз це Петропавлівка: був храм Петра і Павла в селі. Але народилась я в селі Валява.

Хоч воно мене і не скрізь торкається, але воно — фон. Я ще таке застала: село нетрамотне поспіль, і якщо вмів чоловік читати-писати, то він був у ціні.

Працював батько тяжко — вдосвіта виїжджав у поле, а ввечері пізно приїздив. Удома його мало й бачили. І нас виховувала, як ведеться, мати. Дітей у батьків було багато, але всі вони якось вмирали одне за одним. Хоча — чому «якось»? Лікаря не було, фельдшер — ото й уся тобі медицина... От вони і вмирали ще дітьми: Ольга, Ганна, Стьопа; дві Марії — це ті, яких пам'ятаю. Я з ними почала і до школи ходити. Було мені п'ять років, і мене, звісно, не прийняли. Але я тікала з дому, вперта була, мене ловили, повертали, і нарешті вчителька дозволила, щоб я приходила в клас. Як я раділа — і не знала, що не дорослі змовилися, щоб я нібито вважалася ученицею. От я й ходила в церковно-приходську школу разом зі старшими. Це було в місті Хмільнику. Як я там опинилась? А в нас був страшний неврожай. Сієш пшеницю, а жнеш спориш. І багатьох звільнили з роботи,

«ПРОМОВТЕ — ЖИТТЯ МОЄ — І СТРИМАЙТЕ СЛЬОЗИ»... 361

а тому числі мого батька. Отак мене і повезли в Хмільник, це колишня Подільська губернія. Невдовзі ми повернулися в своє село. Потім — не знаю, яка вже причина,— знову розпустили весь штат. І батько поїхав у Кривий Ріг. Тоді заводів там не було, а добували з кар'єру марганець. І знову повернулися у Свинарку. Є така приказка: він — золотий син. Ну, це не про мого батька. Грішми платили йому щось мало, правда, коли рік відслужив, давали корівку або кабанця годованого. І на дітей — «содержаніе». Але батько хати собі так і не нажив, хоч весь вік працював, як чорний віл. А у діда була хатка. Хоч і стара, але своя. Це також цікава історія. Там стояла тополя стара, дуже висока. І налетіла страшна буря: ця тополя і впала. От сини з'їхались, розпустили цей стовбур величезний та й поставили дідові хату... Е, вік прожить — не поле перейти.

А по матері дід був родом з Таганського повіту. Це там, де Кирилівка, Моринці — шевченківські місця. І прізвище його було Шевченко. Виходить, мати моя — з Шевченків. Я от невеличка вдалася, квола, не в діда, і всі в нас були середні. Зате брат мій Володимир був здоровило — сильний, височенний. В дідову породу. Його, це коли в армію брали, запитують: «І де такі люди здорові ростуть?» А брат відказує: «На Дніпрі».

На одному з жалонків, що висять в її помешканні,— жінка постать у чорному довгому одязі. Такого я ніколи не бачив і тому цікавлюся: що це?

О. Павленко. Автопортрет. 1929.

дівка у літа входила, то їй обов'язково справляли чорний буруус.

А у Вільшані — велике таке село — там коралі з дукачами носили, яких ми в своїх селах не бачили. Вільшана була заможна, там

О. ПАВЛЕНКО. Жінка [illegible]. Папір, темпера. Копія фрески. 1929-ті роки.

О. ПАВЛЕНКО. [illegible] 1929.

О. ПАВЛЕНКО. Шлях [illegible]. Папір, туш. 1929.

О. ПАВЛЕНКО. Дівчина. Портрет художниці. Папір, олівець. 1943.

755 **Бєличко Н. Повернення** // Культура і життя. – 1988. – 2 жовт. – С. 6.

756 **Гусев О. Образы времени** // Сов. культура. – 1988. – 12 июля.

757 **З непам"яті десятиліть: Листи художника Василя Седляра до Оксани Павленко** / Публ. і вступ. Л.Череватенка // Вітчизна. – 1987. – № 10. – С. 189-205.

758 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – Т. 5. – К., 1967. – С. 17, 43, 111, 138, 142, 147, 167, 171, 220, 286, 287, 288, 289, 364.

759 **Клименко Н. Спомин про художника Оксану Павленко** // Образотворче мистецтво. – 2002. – № 1. – С. 22.

760 **Лебедева В. Оксана Павленко.** – М.: Сов. художник, 1986.

761 **Лобановский Б. Монументализм О. Павленко** // ДИ СССР. – 1971. – № 3. – С. 16-19.

762 **Охмакевич Н. «Образи часу Оксани Павленко»** // Літ. Україна. – 1988. – № 31. – С. 5.

763 **Парамонов А., Титарь В. Материалы к истории Харьковского театра.** – Х.: Харьковский частный музей городской усадьбы, 2007. – 280 с.
Репродукції фресок О. Павленко у Червонозаводському театрі Харкова – с. 230, 232.

764 **Парійський Є. Повернення Оксани Павленко : До 100-річчя з дня народження художниці** // Хрещатик. – 1995. – 15 лют. – С. 5.

765 **Пеньковська М. Оксана Павленко** // Жінка. – 1935. – 15 квіт. – С. 3.

766 **Петров І. Оксана Павленко із школи Бойчука** // Мол. гвардія. – 1988. – 29 лип.

767 **Рубан-Кравченко В. Кричевські і українська художня культура XX століття. Василь Кричевський.** – К.: Криниця, 2004. – 702 с.: іл. Про О. Павленко – с. 238, 239, 244, 278, 279, 280.

768 **Соколюк Л. Графіка Оксани Павленко** // Соколюк Л. Графіка бойчукістів. – Харків; Нью-Йорк, 2002. – С. 173-188.

769 **Ті, що знали Михайла Бойчука: З листів Оксани Павленко до Охріма Кравченка** / Підгот. публ. Я. Кравченка // Образотворче мистецтво. – 2003. – № 4. – С. 20-22.

770 **Череватенко Л. Півтора дзвоника до Оксани Трохимівни** // Україна. – 1989. – № 20. – С. 11-14; кольор. укл.; № 21. – С. 10-11.

ІВАН ПАДАЛКА

1894 / **1937**

с. Жорнокльови (нині Черкаської обл.)

Київ

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

Навчався в художньо-промисловій школі імені М. В. Гоголя в Миргороді (1910-1921), Київському художньому училищі у Івана Селезньова (1913-1917), Українській державній академії мистецтв в майстерні монументального живопису Михайла Бойчука (1917-1920). З 1917 року – учасник міських, республіканських, всесоюзних та зарубіжних виставок. Член АРМУ. Брав участь у розписах Червоноармійських Луцьких казарм у Києві – автор композиції «Повернення з поля» (1919), Червонозаводського театру у Харкові – фреска «Відпочинок» (1933-1935). Працював також у станковому живописі, графіці, кераміці, створював картони для тематичних килимів. Викладав у Миргородському художньо-керамічному технікумі ім. М. В. Гоголя (1920-1921), Межигорському мистецько-керамічному технікумі (1922-1925), Харківському (1925-1934) та Київському (1934-1936) художніх інститутах.

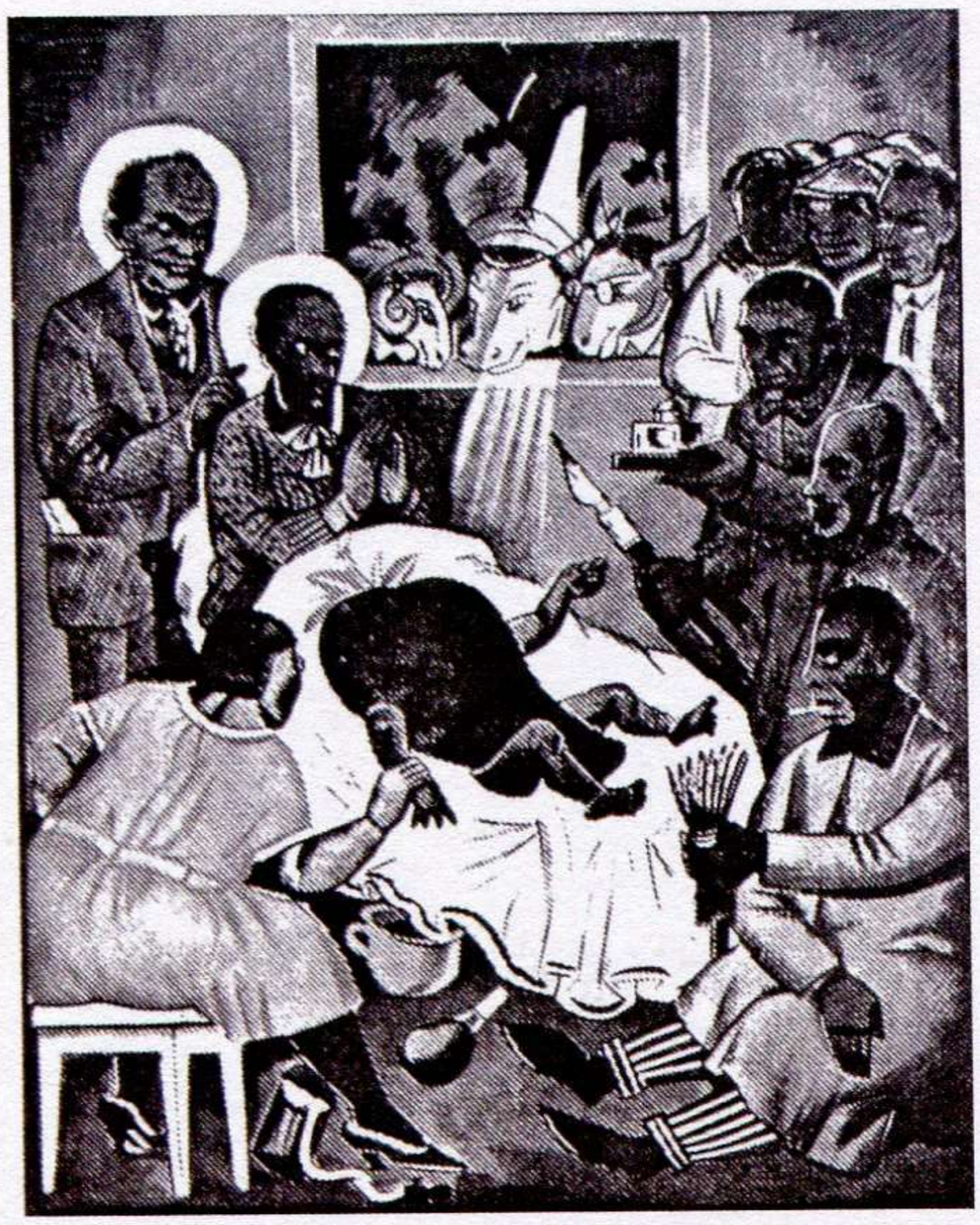

91. Іван Падалка. Ілюстрація до журналу «Червоний перець». 1927

I

771 **Падалка І. Автоінтерв'ю** // Живі традиції. – К., 1985. – С. 77-79.
Див. також: **Універсальний журнал**. – 1929. – № 2. – С. 113.

II

772 **Архипенко М. Маєво стягів, злива шабель...:** [Про картину І. Падалки «Атака Червон. кінноти»] // Соц. культура. – 1989. – № 5. – 2-а с. вкл. арк., с.1.

773 **Білокінь С. На свято до Івана Падалки** // Жовтень. – 1987. – № 7. – С. 113.

774 **Блюміна І. Іван Падалка** // Мистецтвознавство України. – К.: Кий, 2001. – Вип. 2. – С. 335-339.

775 **Владич Л. З доробку Івана Падалки** // Літ. Україна. – 1970. – 15 верес.

776 **Горбань У. Мій брат – наш художник** // Вітчизна. – 1990. – № 3. – С. 196.

85. Іван Падалка. Обкладинка до повісті Івана Франка «Великий шум». 1919

86. Іван Падалка. Обкладинка до «Індуських народних казок». 1919

777 **Городинець І. Трагедія «бойчукістів»** // Літ. Україна. – 1990. – 12 лип. – С. 8.

778 **Городинець І. В сузір'ї Бойчука** // Хроніка-2000. – 2001. – № 45-46. – С. 540-543.

779 **Графічна школа Івана Падалки, Харків, 1920-ті роки: Каталог виставки, присвяченої 100-річчю від дня народження художника.** – Харків: Харк. худож. музей, 1994. – 18 с.

780 **Іван Падалка, бойчукіст** // Культура і життя. – 1995. – 8 берез. – С. 2.

781 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – Т. 5. – К., 1967. – С. 17, 24, 26, 43, 48, 51, 58, 66, 67, 111, 131-133, 136, 142, 143, 147, 170, 172-175, 184, 185, 189, 193, 196-199, 203, 212, 286-288, 364, 376, 378, 392.

782 **Ковжун П. Національна формою українська мистецька спадщина. Іван Падалка** // Образотворче мистецтво. – 1997. – № 1. – С. 50.

783 **Котляревська М. Спогади про І. Падалку** // Розбудова держави. – 1994. – № 12. – С. 55.

784 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл.
Про творчість І. Падалки – с. 124-126.

785 **Марія Котляревська як представниця школи Івана Падалки в Харкові** // Вісник Львівської академії мистецтв: Спецвип. – Львів, 1999. – С. 54-60.

785а **Парамонов А., Титарь В. Материалы к истории Харьковского театра.** – Х.: Харьковский частный музей городской усадьбы, 2007. – 280 с.
Репродукції фресок І. Падалки у Червонозаводському театрі Харкова – с. 230, 233.

786 **С-ко М. Майстерня Івана Падалки та Єрмілова** // Нова Генерація. – 1930. – № 5. – С. 59.

787 **Седик О. «Лишивсь від тебе слід...»** // Укр. слово. – 1994. – 15 груд. – С. 6.

788 **Соколюк Л. Графічна школа Івана Падалки** // Соколюк Л. Графіка бойчукістів. – Харків, Нью-Йорк, 2002. – С. 77-158.

789 **Чебикін А. Митець українського відродження** // // Українська Академія мистецтва. – К., 1995. – Вип. 2. – С. 84-87.

790 **Яровий І. З плеяди бойчукістів** // Укр. культура. – 2006. – № 5-6. – С. 47.

ВІКТОР ПАЛЬМОВ

1888 Самара, Росія
1929 Київ

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

Живописець і педагог. Навчався в Пензенській художній школі (1907-1910) та Московському училищі живопису, скульптури і архітектури у Костянтина Коровіна (1911-1914). З 1913 року брав участь на виставках. В 1918-1920-х роках разом з Давидом Бурлюком та виставкою своїх творів здійснив переїзд через Сибір на Далекий Схід. Працював у Нікольськ-Уссурійську та Владивостоку. В 1920 році разом з Д. Бурлюком організував виставку своїх творів у Японії. В 1921 році повернувся до Росії. В 1922-1925 роках жив у Москві, працював у галузі дизайну. З 1925 року переїздить до Києва. Професор живопису Київського художнього інституту (1925-1929). В 1925-1927 роках – член АРМУ, 1928 – організатор ОСМУ. Автор ряду статей з проблем теорії новітнього живопису, надрукованих в журналі «Нова Генерація». Працював також в галузі графіки.

I

791 **Пальмов В. Короткий автожиттєпис художника Віктора Никандровича Пальмова; Відповіді на запитання соціального замовника** // Живі традиції. – К., 1985. – С. 59-62.

792 **Пальмов В. Беременная радость. 1921. Масло:** [Кольор. репродукція] // Творчество. – 1988. – № 12. – С. 16.

793 **Пальмов В. «Про всі мої роботи»** // Україна. – 1989. – № 7. – кольор. укл.

794 **Пальмов В. Про мои работы /** Пер. с укр. и публ. М. Колесникова // Наше наследие. – 1991. – № 2. – С. 145.
Див. також: **«Нова Генерація»**. – Харків. – 1929. – № 8.

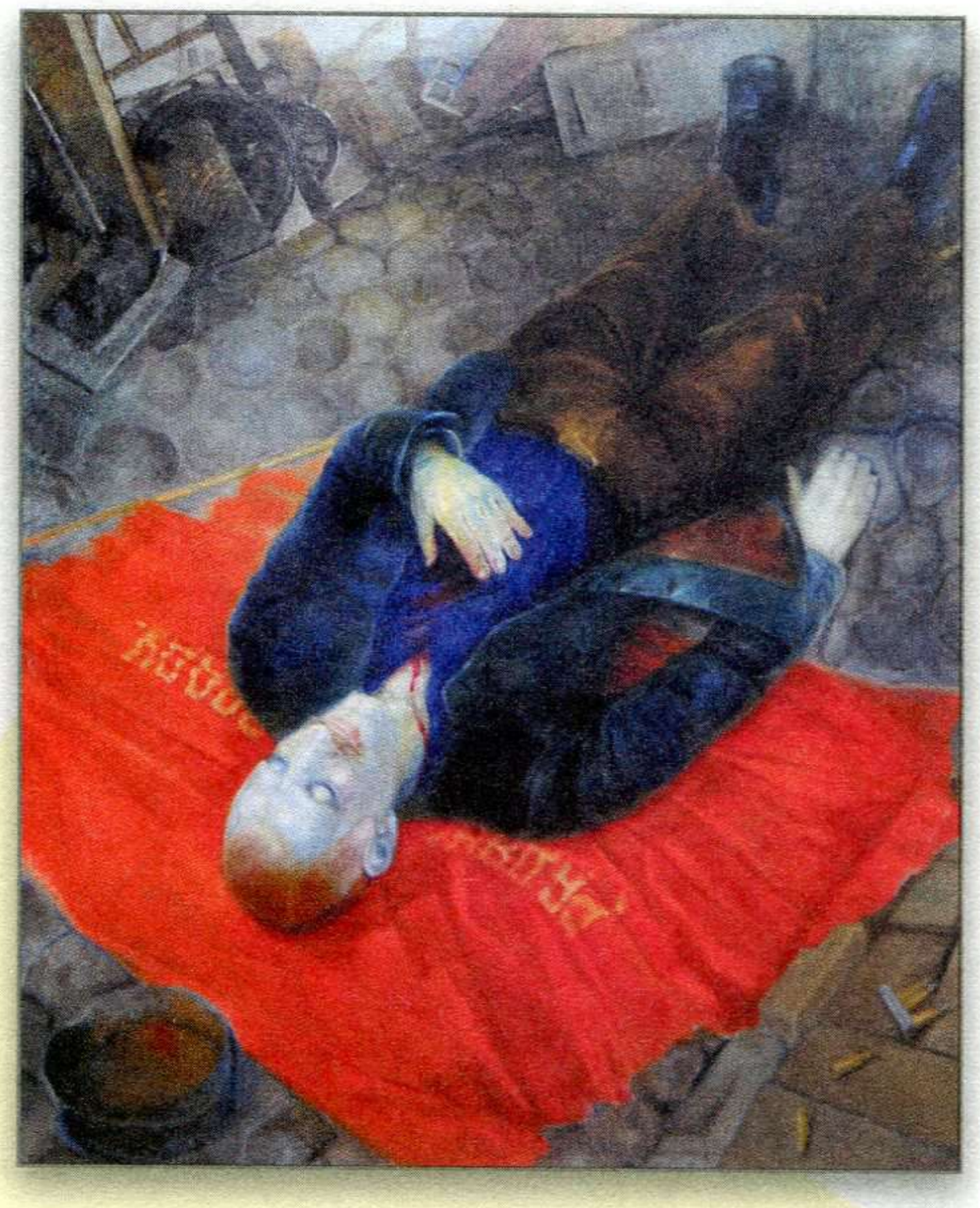

795 **Пальмов В. Проблема вивчення кольору в наших художніх ВУЗах** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 219-220.

796 **Пальмов В. Проблема кольору в станковій картині** // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 719 – 731.
Див. також: **Українські авангардисти як теоретики і публіцисти.** – К., 2005. – С. 212-218.

797 **Пальмов В. Про мої роботи** // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 731-734.
Див. також: **Українські авангардисти як теоретики і публіцисти.** – К., 2005. – С. 221-223; **Український авангард 1910-1930 років.** – К., 1996. – 8 с. додатку.

798 **Пальмов В. Відповіді на запитання соціального замовлення** // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 734-737.

799 **Пальмов В. Короткий автожиттєпис** // Хроніка-2000. – 2007. – № 65-66. – С. 737-738.

800 **Бараневич Л. Його називали Пальміром: До 100-річчя з дня народження художника В. Н. Пальмова** // Прапор комунізму. – 1988. – 11 жовт.

801 **Бурлюк Д. Віктор Нікандрович Пальмов** // Україна. – 1989. – № 7. – С. 13; кольор. укл.
Див. також : **Хроніка-2000.** – 2007. – № 65-66. – С. 738-739.

802 **Вернисаж двух Викторов – Пальмова и Казарина** // Киев.ведомости. – 1993. – 22 апр. – С. 10.
Про виставку творів двох художників у Києві.

803 **Горбачов Д. З катакомб** // Україна. – 1989. – № 7. – С. 12; кольор. укл.
Повернення кольоропису В. Пальмова.

804 **Дыченко И. Диалог двух формалистов** // Независимость. – 1993. – 22 мая. – С. 6.
Про виставку В. Пальмова і В. Казаріна.

805 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – Т. 5. – К., 1967. – С. 17, 18, 19, 132, 133, 184.

806 **Кашуба Е. Социальный дадаизм Виктора Пальмова** // См. в книге: Русский авангард 1910-1920-х годов в европейском контексте. – М.: Наука, 2000. – 310 с.

807 **Рубан-Кравченко В. Кричевські і українська художня культура XX століття. Василь Кричевський.** – К.: Криниця, 2004. – 702 с.: іл.
Про В. Пальмова – с. 575.

808 **Фесенко Л. «Циганка»** // Хрещатик. – 2002. – 25 жовт. – С. 12.
Національний художній музей придбав полотно В. Пальмова.

АНАТОЛІЙ ПЕТРИЦЬКИЙ

1895 Київ
1964 Київ

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

Один з основоположників театрально-декораційного мистецтва. Працював також в галузі станкового монументального живопису, станкової та книжкової графіки. Навчався в Київському художньому училищі у Фотія Красицького, Федора Кричевського, в студії Олександра Мурашка (1910-1918), у Вищих художньо-технічних майстернях (ВХУТЕМАС) у Петра Кончаловського, Іллі Машкова, Роберта Фалька, Олександра Древіна, Надії Удальцової (1922-1924). З 1914 року брав участь в художніх виставках. В 1915-1920 роках виконав ряд декоративно-монументальних розписів ярмарків, театрів, клубів. Оформлював спектаклі й створював костюми для театрів Києва, Харкова, Москви в конструктивістській манері. Був членом ОСМУ. В 1930 році успішно виступив на Венеціанській Бієналле – (картина «Інваліди»).

I

809 **Анатоль Петрицький. Театральні строї /** Автор тексту В. Хмурий. – ДВУ. – Харків, 1929. – 24 с., 56 с. іл. Це видання – видатне явище в українському книжковому мистецтві. На окремих уклейках розміщено 56 репродукцій ескізів костюмів А. Петрицького до оперних, балетних і драматичних вистав. Суперобкладинка роботи А. Петрицького.

810 **Анатолій Галактіонович Петрицький: Каталог.** – К.: Реклама, 1968. – 103 с.: іл.

811 **Анатоль Петрицький: Альбом** / Авт.-упоряд. І. І. Врона. – К.: Мистецтво, 1968. – 189 с.: іл.

812 **Літературні виступи А. Г. Петрицького :** [Список публікацій] // Анатоль Петрицький. – К., 1968.- С. 189.

813 **Анатоль Петрицький: Комплект листівок** / Авт.-упоряд. Д. О. Горбачов. – К.: Мистецтво, 1970. – 18 окр. листівок в обкл.

814 **Основні дати життя і творчості А. Г. Петрицького** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 107-110.

ИЗ ПРОШЛОГО

Давид БОРОВСКИЙ

Памяти А. Г. ПЕТРИЦКОГО

ВЕСНА ВО ФЛОРЕНЦИИ

Так уж заведено, что жизнь складывается из многих «впервые». Для меня в 74-м этих «впервые» было предостаточно. Впервые в Италии. Впервые во Флоренции. Впервые (наконец) мне сорок лет. Вечером на площади Сиьории, у микельанжеловского Давида, мы с Ю. П. Любимовым и Колей Живаго отметили дату «на троих» и, оставив пустую бутылку «Сибирской» под давидовским цоколем, отправились шататься по ночной Флоренции. Утром следующего дня мы в галерее Уффици. Я знал, что здесь живут картины Боттичелли. Проходим несколько залов. А вот и «Весна». Здравствуйте, маэстро Боттичелли! Мы с вами давно знакомы. Нас познакомил маэстро Петрицкий. Двадцать, ровно двадцать лет назад...

По которой я сейчас хожу...

А тогда, в углу корпуса, я больше месяца «ботичеллил» поверхность многофигурного холста.

Петрицкий часто приходил. Встречаясь с мастерами, что-то объяснял им. И поглядывал, поглядывал поверх очков на мои муки. И молчал, пожевывая погасшую (погашенную) сигарету...

Прошло несколько лет.

Петрицкий жил в Киева на Пушкинской улице, 21, рядом с Русским театром.

Как-то при встрече пожаловался на сына:

– На днях начал писать его портрет, а он такой-сякой неожиданно укатил в свою Москву. (Кинооператор Анатолий Петрицкий служил на «Мосфильме». – Д. Б.)

А. Г. очень уж разосадован: настроился писать, и все сорвалось... На нижней губе сигарета мечется справа налево...

– Может быть, вы немножко поохотите за него? Вы такой же художник.

– Анатолий Галактионович, я с радостью! Если чем-то могу быть вам полезен.

Таким образом, около месяца я был в обществе А. Г. и его очаровательной жены Ларисы Николаевны.

Первое время приходил ежедневно (ударил с начальством свое утреннее отсутствие в цеху как творческую командировку)... Переодевался в светлые брюки, одночку, усаживался на диван, закладывал ногу на ногу, брал в руки раскрытую книгу.

И начинался сеанс.

Над холстом – сигаретный дым. Выкурив одну, А. Г. тут же зажигает другую (кстати, все его автопортреты – с сигаретой)...

Писал темпераментно.

На натурщика смотрел поверх очков.

Очки – на самом кончике носа.

Сильный свет голубых глаз.

Вообще-то я не переношу привлекать к себе внимание. Обычно мне неуютно, когда на меня смотрят. Разглядывают. Предпочитаю смотреть и видеть сам. Находиться под пристальным смотрением живописца в течение двух-трех часов поначалу было очень даже непросто, хотя я и знал, что А. Г. прежде всего интересуют ритмы складок на моей одежде (точнее, на одежде его сына).

Но что делать?

Зато мне досталось увидеть на расстоянии трех шагов творящим самого Петрицкого.

Настроение А. Г. часто менялось.

– Ларисс! Ларис! – кричит он.

Квартира огромная, пока приходит Лариса Николаевна, забыл, что хотел спросить.

– Ну, зачем ты пришла?!

Гром и молнии...

Л. Н. как-то сказала: «Я прожила с ним огромную жизнь, но никогда не знаю, что будет через пять минут...»

В этой комнате я уже бывал несколько раз года три назад. Как посыльный приходил за эскизами и чертежами (вот тогда, когда копировал «Весну»).

На первый взгляд здесь ничего не изменилось. Деревянная конструкция человека с конечностями на шарнирах на письменном столе. Напротив стола в старом золотом багете...

Вторник!

Раньше в этой раме была большая репродукция картины Наркиздова Сталин в своем кремлевском кабинете, растиражированная миллионными тиражами. Еще тогда мне это казалось странным. Вроде бы не учреждение, дом художника...

Так вот. Теперь в том же багете мерцает коричнево-розовой масляной поверхностью обнаженная натурщица.

Вот это да!

Ясно, что одетый в мундир генералиссимуса Сталин прикрывал раздетую девушку – законный холст этой рамы. Вряд ли кто-нибудь догадывался, что под официальной цветной печатью – живились давние времена лет.

А что удивительного?

Смена картин – обычный театральный прием. А Петрицкий с молодых лет был вовлечен и увлечен театром...

Когда А. Г. писал (и видно было, что доволен), чтобы натурщик не скучал, весело вспоминал о своей «гулящанской» молодости.

...Как в отсутствии обуви носил деревяшки, расписав их, а задорно и ноги, очаровательным футуристическим орнаментом.

...Как мастера, исполнив по его эскизу декорации, спросили, где верх, где низ. И как он, в задумчивости почесав затылок, ответил, что, мол, все равно, это не имеет никакого значения...

...Как-то заметил, что может следует расписывать маслом, и я принял этот его совет как завет.

А однажды, в паузе, таинственно и доверительно показал мне необычную книгу. Солидного размера и объема альбом – АНАТОЛЬ ПЕТРИЦКИЙ. По всему чувствовалось, сколь дорог для него этот фолиант.

Так мне и запомнилось: «АНАТОЛЬ», и что книга была явно французская или на худой конец – иностранная. Но уж не наша, это безусловно.

На плотных темных страницах наклеены цветные, удивительно красивые, где с золотом, а где с серебром, работы этого АНАТОЛЯ. И каждая защищена тонкой папиросной бумагой.

Все, что я увидел в книге, было так непохоже... Вот хоть портрет, который сейчас пишет А. Г. Вполне реалистический. И за его спиной, сквозь открытую дверь в другую большую комнату виден написанный маслом солдат во весь рост, видимо, гренадер. Написано мастерски, но тогда так писали все. Видимо, А. Г. полагал: хорошо, «чтобы как всей». Да ради Бога, пожалуйста.

Обнаженная в раме – была совсем из другой жизни. Вот из той, что в книге про АНАТОЛЯ, – жизни яркой и счастливой.

Но что я вообще тогда понимал?

Здесь следует отметить одно важное обстоятельство.

Одновременно с моим сидением в одежде сына Толи перед азартно работавшим его отцом я успел два раза отметиться на афише как автор декораций и считался «молодым художником, подающим надежды». Главным моим кумиром так лет был кинохудожник, ушедший из жизни в те самые дни, когда я, заполнив положенную анкету, был зачислен подручным в декорационный цех.

Имя этого художника – Мориц Иванский. Его работы в театре, которые я видел, являлись для меня эталонами. Они отличались от всех других острой формой (для сороковых – немыслимой), смелой изобретательностью и вместе с тем удивительным пиршеством.

Я подражал только ему. А Петрицкий мне нравился прежде всего своим характером. Взрывным, неуемным темпераментом. Личностью он

А. Петрицкий. Эскиз костюмов к балету «Эксцентричные танцы». 1922 г. Балетмейстер – К. Голейзовский

был яркайший. Но как о художнике театра я (да и все молодые, послевоенные) мало что о нем знал. Только то, что видел в театре и на выставках. Красочно написанные, вполне реалистически, но необычно, эскизы оперных и драматических (положим на оперные) декораций.

Книга «АНАТОЛЬ ПЕТРИЦКИЙ», которую я тогда держал в руках, перелистывая страницу за страницей, причем бегло, пять или десять минут, была книгой другого художника Петрицкого, которого я узнал лишь после его смерти, спустя много лет, на ретроспективной выставке. Кстати, на стенде под стеклом лежала и книга – АНАТОЛЬ ПЕТРИЦКИЙ «ТЕАТРАЛЬНЫЕ СТРОИ» (строи по-украински – костюмы). И никакая она не французская, а издана на Украине в 1929 году. Такая тогда была страна Петрицкого!

С тех пор я «навсегда «заболел» Петрицким и болен наилучшим. Анатоль Петрицкий для меня – в одном ряду с Пикассо, Дереном, Шагалом...

В начале тридцатых в Харькове состоялась выставка 190 портретов, написанных Петрицким. Его друзья, художники, писатели, поэты, артисты и политики. Вскоре половина из них была репрессирована и расстреляна. Уничтожены были и их портреты.

Петрицкий чудом уцелел.

Не исключено, что этим «чудом» был театр. А. Г. оставил опасную живопись, сосредоточился на декорациях.

Но «чудеса» так просто не случаются. Они оплачиваются непомерной ценой.

Вторую половину своей жизни – творческой жизни – Петрицкий сломал.

Укрощая натуру – изменил себе.

Можно перефразировать Чехова о выдавливании по капле из себя раба: Петрицкий по капле выдавливал из себя свободу художника. Все награды, звания, официальный авторитет первого, главного художника театра всей Украины – за отнятую живопись, за творческую свободу.

Какое счастье, что Пабло Пикассо, Андре Дерен, Марк Шагал жили далеко от тех мест, где выпало жить Анатолю Петрицкому...

Тем временем моя роль в образе сына, точнее его костюма, завершилась. А. Г. подарил мне набор французских красок с дарственной надписью, а Лариса Николаевна устроила обед. В столовой, за белым крахмалом стола, – шесть стульев. Нас трое. И четвертый – на непросохшем холсте. В бокалах красное вино. Все красиво и торжественно. И вдруг А. Г. произнес: «Нас уговаривают, и «уговаривают» настойчиво, оставить эту квартиру. Слишком мне, большая для двух старика. (А. Г. было 62 года, а Л. Н. – 51. – Д. Б.) Обещают дать взамен поменьше, в современном доме, в центре... Как я могу им объяснить, что мне нравится, когда за открытой дверью видна еще другая открытая дверь, а за другой – еще одна... Ну нравится!» А. Г. начинает нервничать. Перестает есть. Мрачнеет...

...В начале шестидесятых готовилась первая Республиканская выставка художников театра и кино. К вечеру, за день до открытия, я принес фрагмент макета, который собирался установить вместо сгоревшего.

В экспозицию сквозь стеклянный потолок проникал слабый свет.

Отцензили грозные комиссии. Все было проверено, сверено, перепроверено.

Тишина. Никого нет.

Впрочем, в углу, у моего макета, стоит, заложив руки за спину, Петрицкий. Я давно его не видел. По Пушкинской он уже не гуляет: все же «уговорили» оставить свой дом.

– Добрый вечер, Анатолий Галактионович!

Но вечер был не добрым, а А. Г. не разговорчивым. Только и заметил:

– Вот, вам влетит!

Повернулся и направился в соседний – главный – зал, где завершали развеску его работ.

Я долго смотрел на удаляющегося А. Г., пока он не вошел в свет, закрыв за собой двери.

Мне не думалось, что я вижу его в последний раз.

Мрачное настроение Петрицкого можно было понять. Опять началась идеологическая кампания. Вновь екатились и громили абстракционистов, а заодно и формалистов.

Тогда, в пятьдесят девятом, когда извлек из тайного ящика своего шкафа книгу АНАТОЛЯ, он надеялся...

Ах. Если бы он вот так же прошелся без пиджака, заложив руки за спину, и хорошо бы с Ларисой Николаевной, по этим же залам семь лет спустя, на своей ретроспективной – посмертной – выставке...

Через двадцать лет – в 94-м – я вновь за Флоренцию. Впервые – весной. Бросились в глаза нежно-фиолетовые глициии... Хотел зайти в Уффици. Весна по-итальянски – primevera. Добрый день, маэстро Боттичелли!

Мне представляется, было бы замечательно в Киеве, в доме, что на Пушкинской, 21, разместить (из музейных запасников) работы 20-х годов великого украинского художника XX века, классика авангарда – АНАТОЛЯ ПЕТРИЦКОГО, чьи листы давно уже украшают лучшие коллекции мира.

815 **Виступи А. Петрицького в пресі** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 98-106.

816 **Петрицький А. Оформлення опери «Черевички»; Художнє оформлення «Тараса Бульби»; Чи потрібна кому опера?; Оформлення сцени сучасного театру** // Живі традиції. – К., 1985. – С. 85-95.

817 **Петрицький А. Портрети сучасників: Альбом** / Авт.-упоряд. В. В. Рубан. – К.: Мистецтво, 1991. – 127 с.: іл.

818 **Петрицький А. До перебудови образотворчого фронту :** [Виступ на першому пленумі Оргбюро Спілки Рад. художників і скульпторів УСРР 27.XI. – 2.XII. – 33р.] // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 367-372.

819 **Петрицький А. Сучасне мистецтво і малярство** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 223-226.

820 **Петрицький А. Чи потрібна кому опера?** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 226-230.

821 **Анатолій Петрицький: Спогади про художника** / Упоряд.: Л. Петрицька, Д. Горбачов. – К.: Мистецтво, 1981. – 112 с., 24 л. іл.

822 **Антончик М. Мій учитель** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 86-89.

823 **Асеева Н. Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры: Конец XIX – нач. XX века.** – К.: Наукова думка, 1989. – 199 с.: ил.
Про А. Петрицького – с. 9, 105, 106, 139.

824 **Бабочкін Б. Чуття вітчизни** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 40-42.

825 **Бажан М. Бачу вияв справжнього таланту** // Вітчизна. – 1985. – № 1. – С. 161 –162.

826 **Бєлічко Ю. Українське радянське мистецтво періоду громадянської війни.** – К.: Мистецтво, 1980. – 182 с.

827 **Бєлоненко Ю. Анатоль Петрицький – патріарх української сценографії** // Музика. – 1995. – № 1. – С. 16-17.

828 **Боровский Д. Весна во Флоренции: Памяти А. Г. Петрицкого** // Боровский Д. Убегающее пространство. – М.: ЭКСМО, 2006. – С. 18-28. Див. також: **Театр. жизнь.** – 2002. – № 4. – С. 48, 3-я стор. обкл.

829 **Бородай В. Син свого часу** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 8-9.

830 **Боулт Д. Э. Петрицкий Анатолий Галактионович** // Художники русского театра. 1880-1930. – М., 1994. – С. 208-211, ил. № 126, 127.

831 **Бутенко В. Художник А. Петрицький** // Всесвіт. – 1925. – № 21.

832 **Василько В. Ентузіаст театру** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 38-39.

833 **Вериківська І. Становлення української радянської сценографії.** – К.: Наук. думка, 1981. – 204 с.

834 **Веснянин Г. А. Г. Петрицкий** // Крас. знамя. – 1940. – 2 июня.

835 **Вишня О. Анатоль Петрицький** // Культура і побут. – 1928. – 11 февр.

836 **Вишня О. П'ятидесятилітня юність** // Україна. – 1945. – № 6.

837 **Владич Л. Глибока борозна** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 68-78.

838 **Возіянова І. Він був завжди сучасним :** [До 100-річчя від дня народження художника] // Київ. вісник. – 1995. – 2 берез.

839 **Врона І. Життя і творчість А. Г. Петрицького** // Анатоль Петрицький. – К., 1968. – С. 8-66.

840 **Габелко В. Анатолій Петрицький** // Образотворче мистецтво. – 1985. – № 3. – С. 20-22.

841 **Ган Я. Художник у театрі** // Рад. Україна. – 1957. – 8 лют.

842 **Гозенпуд А. Молодість таланту** // Рад. мистецтво. – 1945. – 6 черв.

843 **Голованівський С. «Правда вимагає розкриття...»** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 91-93.

844 **Горбачов Д. Яскравий талант** // Дніпро. – 1965. – № 10.

845 **Горбачов Д. Новознайдені твори А. Петрицького** // Мистецтво. – 1965. – № 10.

846 **Горбачов Д. Романтика і артистизм** // Мистецтво. – 1966. – № 4.

847 **Горбачов Д. Письменницькі портрети А. Петрицького** // Вітчизна. – 1966. – № 5.

848 **Горбачев Д. Суровый документ эпохи** // Творчество. – 1966. – № 9.

849 **Горбачев Д. Анатолий Галактионович Петрицкий.** – М.: Сов. художник, 1971. – 152 с.

850 **Горбачов Д. Анатоль Петрицький : Нарис творчості.** – К., 1971. – 48 с.

851 **Горбачов Д. Шлях художника** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 3-8.

852 **Горбачева И. Эрос и Танатос :** [Про виставку А. Петрицького] // Всеукр. ведомости. – 1995. – 28 февр. – С.11.

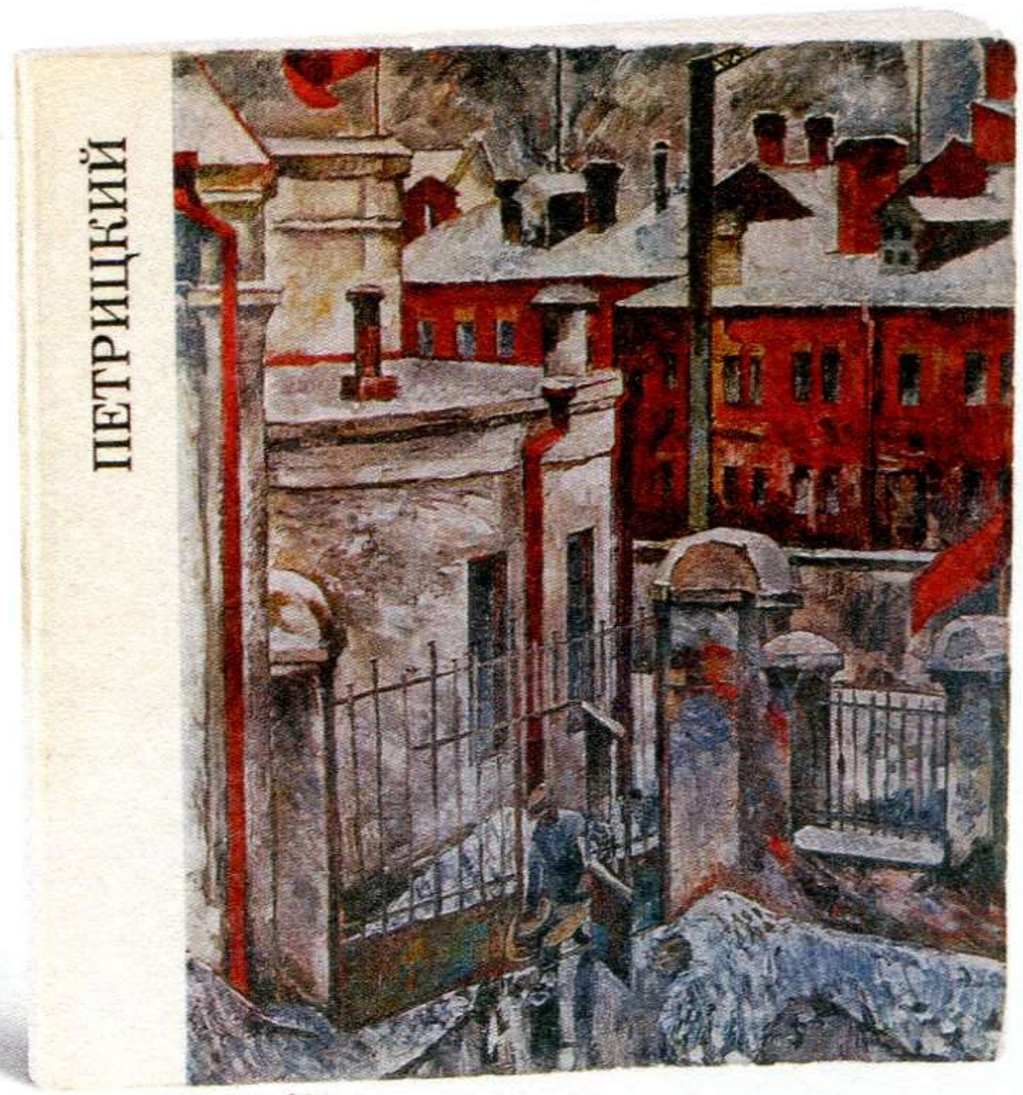

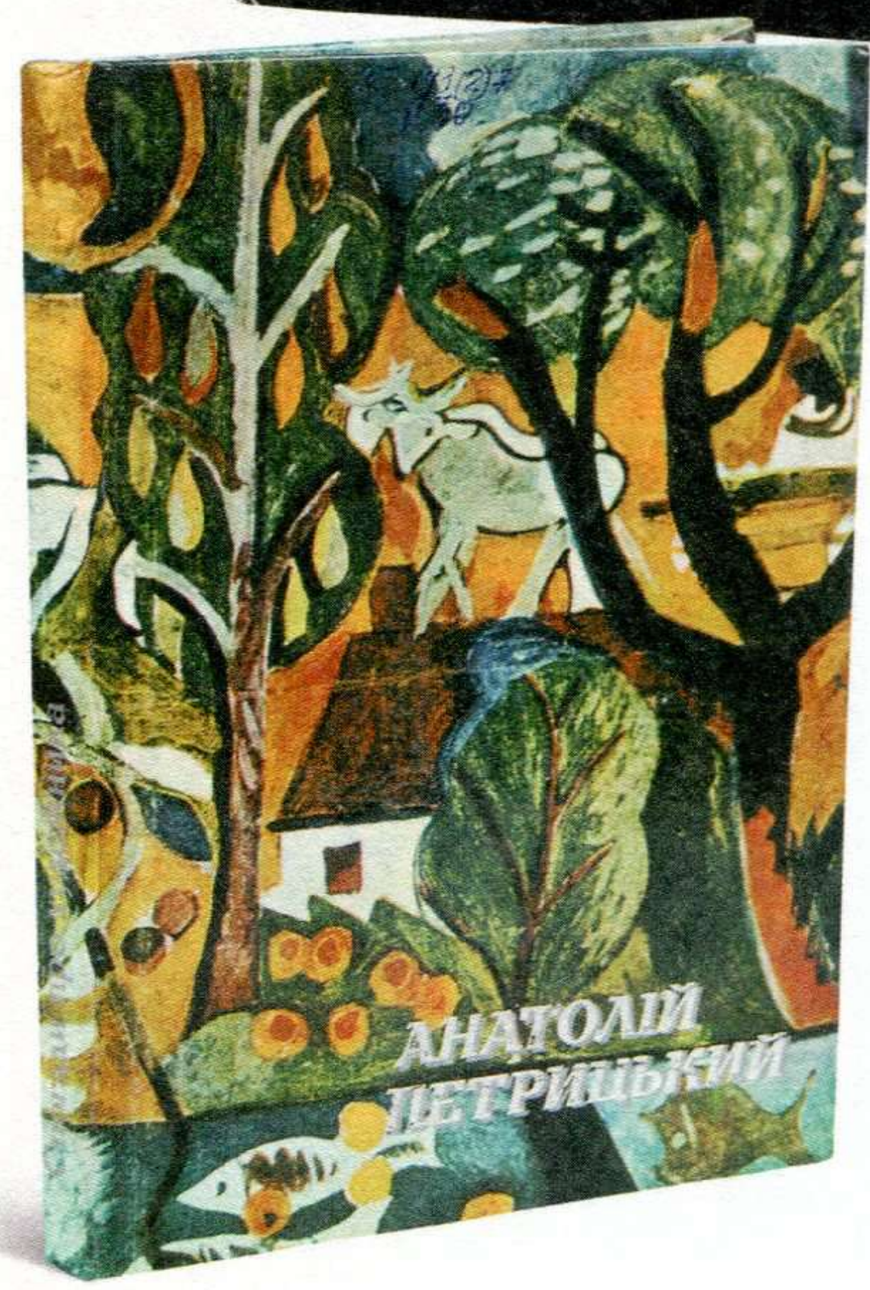

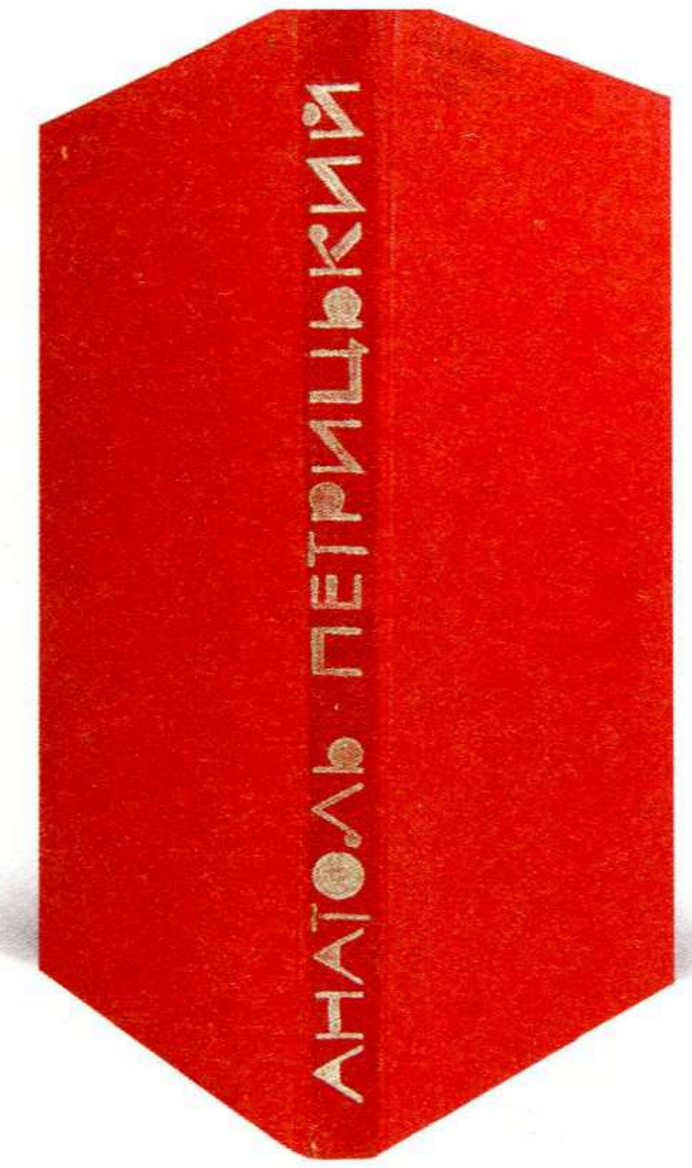

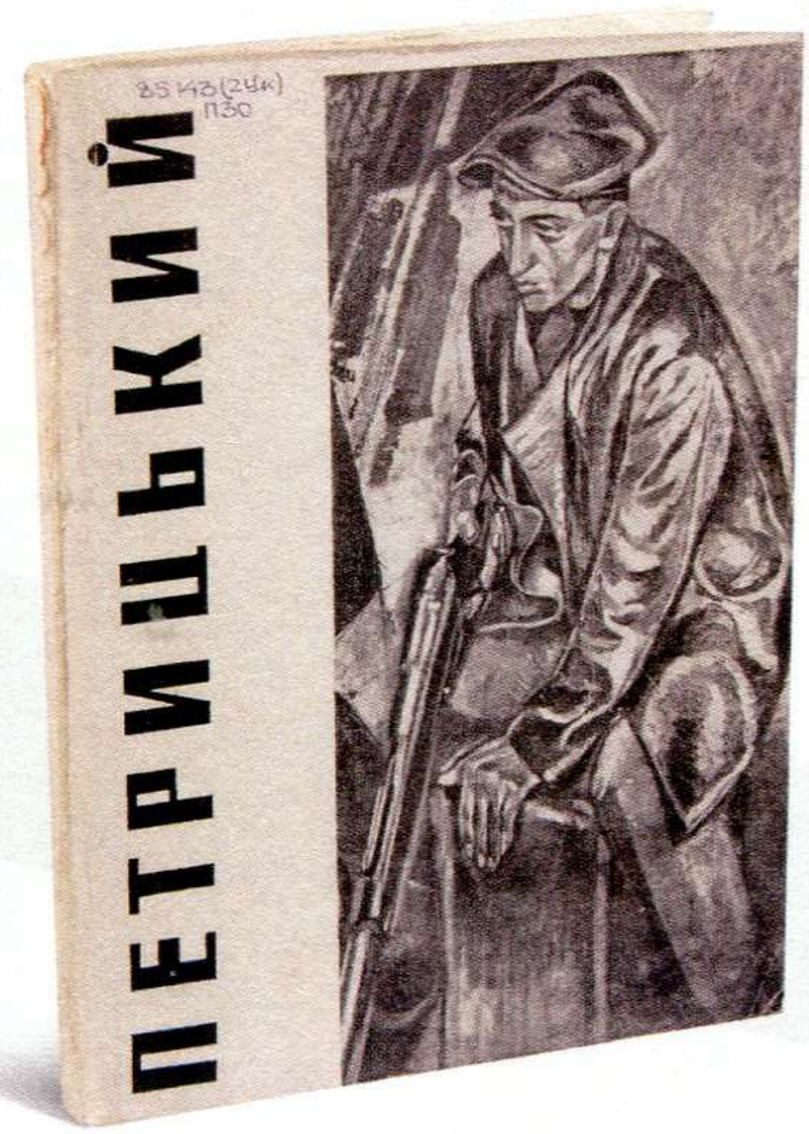

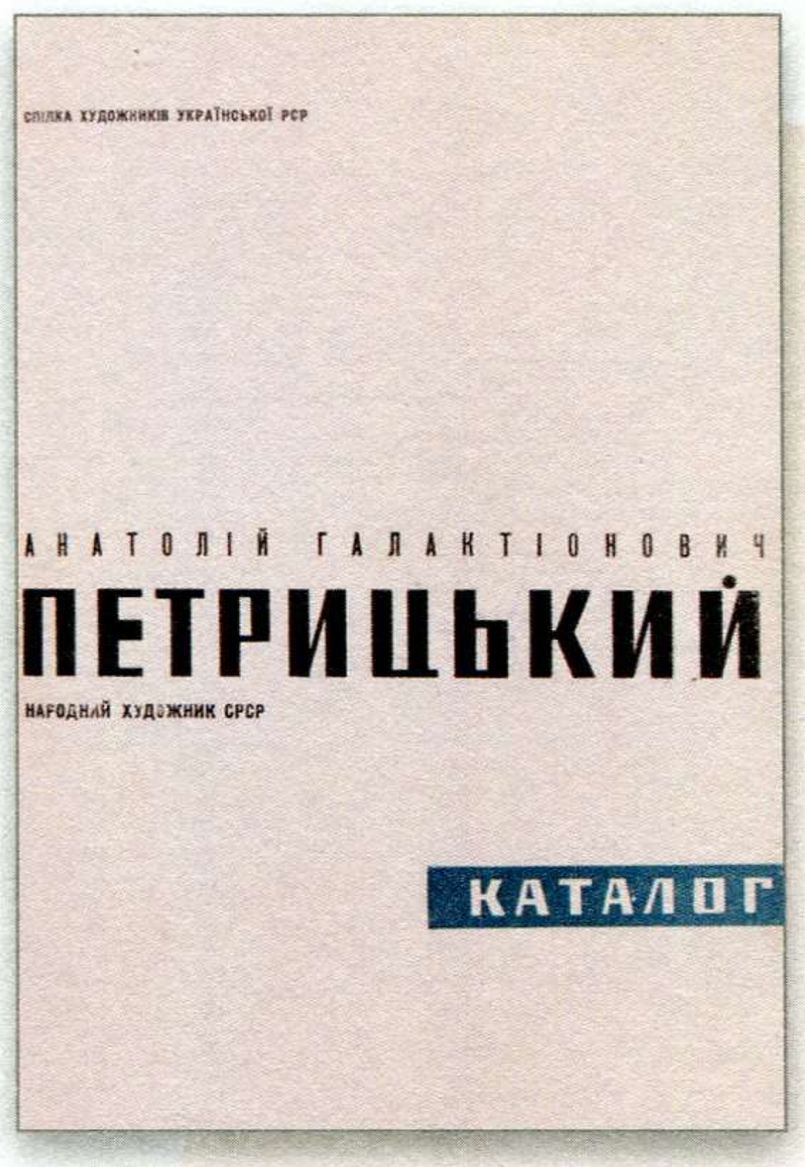

853 **Григор'єв С. Мій учитель і друг** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 55-58.

854 **Грош С. Наставник** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 84-85.

855 **Данькевич К. Гімн красі** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 90-91.

856 **Дерегус М. Людина, яка мене вразила** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 51-52.

857 **Диченко І. Щедрий на барви** // Україна. – 1985. – № 8. – С. 12.

858 **Драк А. Народний художник** // Веч. Київ. – 1955. – 3 берез.

859 **Драк А. Українське театрально-декораційне мистецтво. Короткий нарис.** – К., 1961.

860 **Драк А. Невтомний шукач** // Рад. культура. – 1965. – 4 лют.

861 **Драк А. Неповторний світ художника сцени** // Укр. театр. – 1985. – № 4. – С. 24-27.

862 **Дуленко В. Майстер балетного костюма** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 44-50.

863 **Єржиковський С. Подиву гідна обдарованість** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 36-38.

864 **Жук М. Анатоль Петрицький** // Шквал. – 1929. – № 15.

865 **Журавель О. Не сад – місто Київ! Віч-на-віч з шедевром** // Культура і життя. –1982. – 25 квіт. – С. 7.
Про один з київських пейзажів художника.

866 **Затенацький Я. Видатний діяч** // Рад. мистецтво. – 1945. – 27 черв.

867 **Затенацький Я. Анатоль Петрицький** // Літ. газ. – 1945. – 28 черв.

868 **Захаров Р. Працюючи над «Тарасом Бульбою»** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 64-68.

869 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – Т. 4. – Кн. 2. – К., 1970. – С. 248, 249; Т. 5. – К., 1967. – С. 14, 18, 21, 26, 46-48, 64, 75-78, 82, 122-125, 127, 136, 146, 159, 160, 199, 200, 202, 208, 210-212, 215-218, 228, 261, 293-295, 301, 376, 378, 381, 392; Т. 6. – К., 1968. – С. 10, 35, 36, 51, 58, 173, 177, 204, 205, 207, 209, 224, 378, 379.

870 **Історія українського мистецтва :** В 6 т. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1967. – Т. 5 – 479 с.
Про вистави Л. Курбаса і А. Петрицького – с. 75-78.

871 **Йосипенко М. Майстер театрального живопису** // Рад. мистецтво. – 1945. – 6 черв.

872 **Каганская Ж. Народный художник СССР Анатолий Петрицкий** // Хроника сов. изобразит. искусства. – 1945. – № 8.

873 **Касіян В. Він залишився Петрицьким** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 61-63.

874 **Коваленко Г. «Ступени театрального конструктивизма»:** [Сценографія 20-х – 30-х рр.] // Укр. театр. – 1992. – № 3. – С. 14-21.

875 **Колпакчи Л. Художник Петрицкий** // Зрелища. – 1924. – № 71.

876 **Корниенко Н. Лесь Курбас и художники : Из твор. наследия** // Советские художники кино и театра: Сб. / Сост. В. Кулешова. – М.: 1983. – Вып. 5. – С. 332-354.
Про творчу співдружність А. Петрицького і Л. Курбаса – с. 336-339.
Див. також: **Корнієнко Н. Репетиція майбутнього.** – К.: Факт, 1998; К.: Либідь, 2007.

877 **Корогодский Р. «Революция стала нашей жизнью»** // Правда Украины. – 1987. – 4 нояб.

878 **Костенко В. Фронтове знайомство** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 78-80.

879 **Кривенко М. Заповіт учителя** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 89-90.

880 **Кукавська М. Художник-комуніст** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 80-81.

881 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл.
Про творчість А. Петрицького – с. 166-169.

882 **Майстренко Я. Митець великого покликання** // Веч. Київ. – 1964. – 6 лют.

883 **Майстренко Я. Митець сонячного пензля** // Вітчизна. – 1965. – № 4.

884 **Марголин С. Анатоль Петрицький** // Червон. шлях. – 1928. – № 9-10.

885 **Марголин С. Анатоль Петрицький. Ексцентризм і екзотика** // Уж. – 1928. – № 2.

886 **Марголіна Р. Гострота художнього бачення** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 81-84.

887 **Масенко Т. Фрагмент з «Роману пам'яті»** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 93-97.

888 **Мейтус Ю. Соратник композитора** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 58-59.

889 **Некрасова Е. Мы слишком бедны, чтобы знакомить Европу со своими сокровищами:** [Про виставку А. Петрицького] // Киев. ведомости. – 1995.- 22 февр. – С. 10.

890 **Нятко П. Невгамовний Анатоль** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 39-40.

891 **Островерх О. Людина «Бурі і натиску»** // Робітн. газ. – 1995. – 15 лют.

892 **Памятники русского театрального авангарда. 1910-1930: Каталог** /Сост. Ю. Лоев, М. Молчанова. – М.: Галерея «Элизиум», 2006. – 102 с.: ил.
Про А. Петрицького – с. 96, іл. № 88.

893 **Первомайський Л. Анатолій Петрицький** // Літ. Україна. – 1965. – 17 лют.

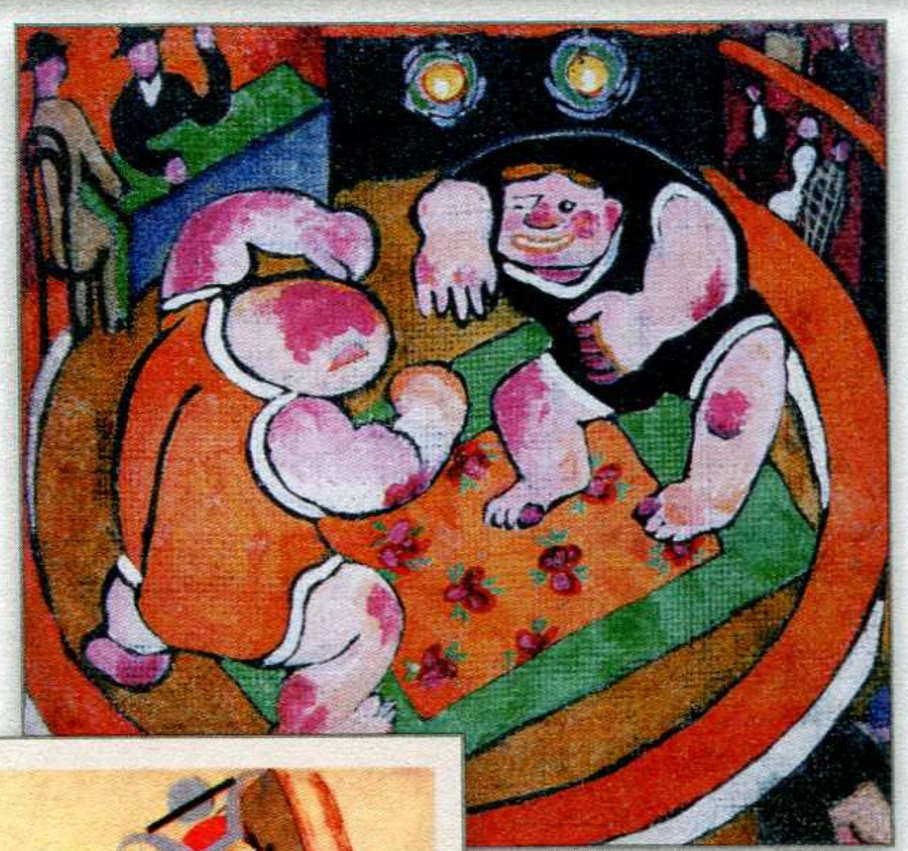

894 **Повниця А. Пепел и Алмаз** // Правда Украины. – 1995. – 16 февр.

895 **Пономаренко Є. Сценограф-реаліст** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 52-54.

896 **Рабинович Д. Успіх художника** // Рад. мистецтво. – 1948. – 11 лют.

897 **Русский театр. Иллюстрированная хроника русской театральной жизни**. – В 2 кн. – М.: Интеррос, 2004.
Про А. Петрицького – с. 192, 270-271, іл. № 251-256.

898 **Смолич Ю. Мій товариш** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 10-24.

899 **Смолич Ю. Великий художник сучасності** // Вітчизна. – 1985. – № 1. – С. 162-163.

900 **100 произведений из собрания К. И. Григоришина.** – Альбом. – К., 2004. – 217 с.: ил.
Роботи А. Петрицького в колекції К. І. Григоришина – с. 126-129.

901 **Терещенко М. З молодим Петрицьким** // Вітчизна. – 1980. – № 8. – С. 173-185.
Про спільну роботу Л. Курбаса і А. Петрицького над виставами в Молодому театрі – С. 173-174, 176-177.

902 **Терещенко М. Талант, відданий народові** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 24-35.

903 **Тольба В. Ворог бездуховності** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 60-61.

904 **Томашпольская Л. Начинал с эксперимента** // Зеркало недели. – 1995. – 4 нояб. – С. 15.

905 **Ужвій Н. Слово про друга** // Анатолій Петрицький. – К., 1981. – С. 42-44.

906 **Фовенко М. Неповторний, великий, незабутній! Звичайно – Петрицький** // Хрещатик. – 1995. – 1 лют. – С. 6.

907 **Френкель М. Современная сценография.** – К.: Мистецтво, 1980. – 132 с.
Про сценографічні пошуки в театрі Л. Курбаса – с. 18-20.

908 **Харченко В., Фогель З. Живе серце художника** // Мистецтво. – 1964. – № 3.

909 **Хмурий В. Анатоль Петрицький** // Нове мистецтво. – 1925. – № 1.

910 **Хмурий В. Анатоль Петрицький** // Життя і революція. – 1928. – № 7.

911 **Цибенко П. А. Г. Петрицький.** – К.: Мистецтво, 1951.

912 **Чаговець В. Народний художник СРСР** // Рад. Україна. – 1945. – 23 черв.

913 **Якимчук Л. Невгамовний художник-експериментатор** // Соц. Харківщина. – 1940. – 29 трав.

РАБИНОВИЧ Розалія

1895 Київ
1988 Москва

Авангард Розалии Рабинович. – К., 2006. – 80 с.

Народилася в Києві 1895 року.
Навчалася в школі Олександра Мурашка, яку відвідувала разом з братом Ісааком Рабиновичем, що згодом став видатним сценографом. У 1918 – 1919 роках Р. Рабинович навчається у студії Олександри Екстер. У ці ж роки була членом радикальної творчої групи ХЛАМ. З 1919 року вчиться у Москві: спочатку у О. О. Осмьоркіна, пізніше – в майстерні Р. Фалька. Творчість Розалії Рабинович – справжнє відкриття останніх років.

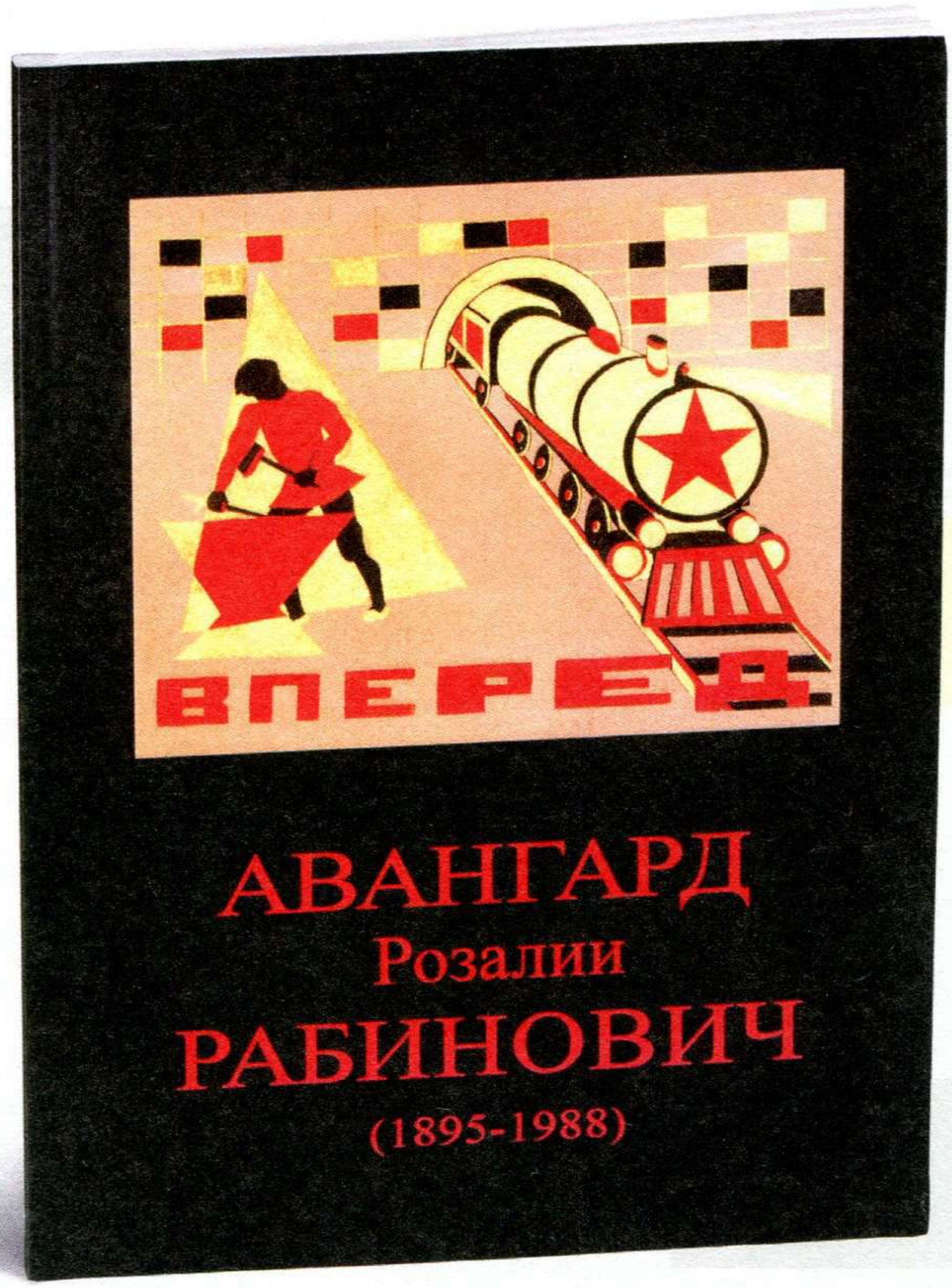

914 **Авангард Розалии Рабинович (1895-1988)** / Вступ. ст. С. Папеты, научный консультант, автор комментариев к работам – профессор Д. О. Горбачев. – К., 2006. – 80 с.: ил.

915 **Папета С. Роза, паровоз «Иосиф Сталин» или дизайн власти** // Авангард Розалии Рабинович. – К., 2006. – С. 5-15.

ВАСИЛЬ СЕДЛЯР

1899 – 1937

с. Жоржівка на Полтавщині

Київ

Навчався у Київському художньому училищі у Івана Селезньова (1916-1917), Українській державній академії мистецтв у майстерні монументального живопису Михайла Бойчука (1917-1922). З 1921 року брав участь у художніх виставках. З 1925 року – член АРМУ. Брав участь у розписах Червоноармійських Луцьких казарм у Києві (1919), в художньо-монументальному оформленні Київського оперного театру до Першого Всеукраїнського з'їзду волосних виконкомів (1919), театру в Харкові до п'ятого Всеукраїнського з'їзду Рад (1921), Червонозаводського театру в Харкові – фреска «Індустріалізація. Дніпрогес» (1933-1935). Працював також в галузі станкового живопису та книжкової графіки, виконав великий цикл ілюстрацій до «Кобзаря» Т. Г. Шевченка (1930-1931), створював картони до тематичних гобеленів. Був директором і викладачем у Межигірській художньо-керамічній профшколі, реорганізованій 1928 року в художньо-керамічний інститут (1922-1930), працював як художник-кераміст. Був художнім редактором Української Радянської Енциклопедії (1932). Викладав у Київському художньому інституті (1935-1936).

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

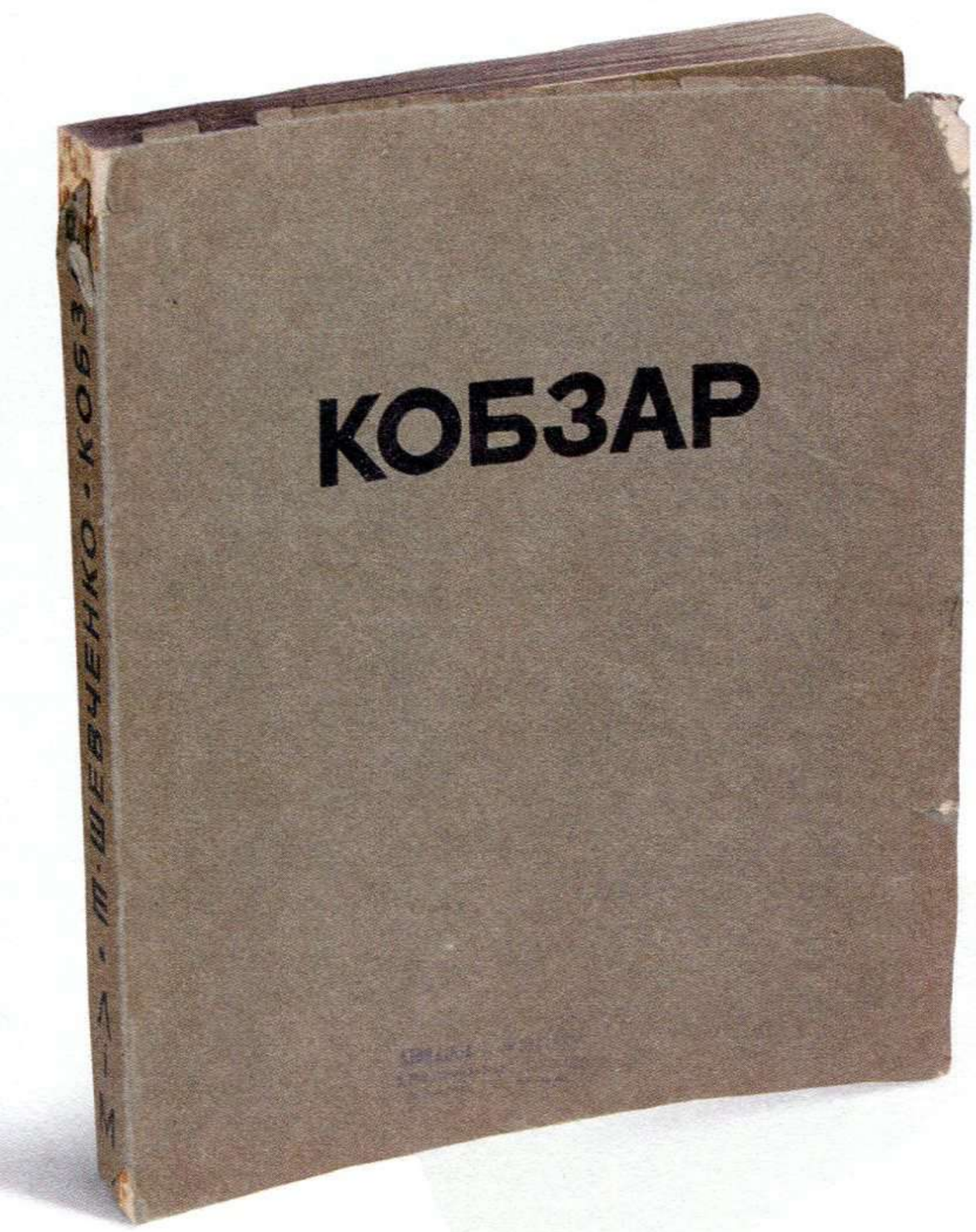

В. Седляр. У школі лікнепу. 1924—1925.

I

916 **З непам"яті десятиліть: Листи художника Василя Седляра до Оксани Павленко** / Публ. і вступ. Л.Череватенка // Вітчизна. – 1987. – № 10. – С. 189-205.

917 **Седляр В. Розписи Харківського Червонозаводського театру** // Живі традиції. – К., 1985. – С. 82-84.

918 **Седляр В.** [Репродукції картин] // Наука і культура: Україна: Щорічник АН УРСР. – К., 1990. – Вип. 24. – кольор. вкл.

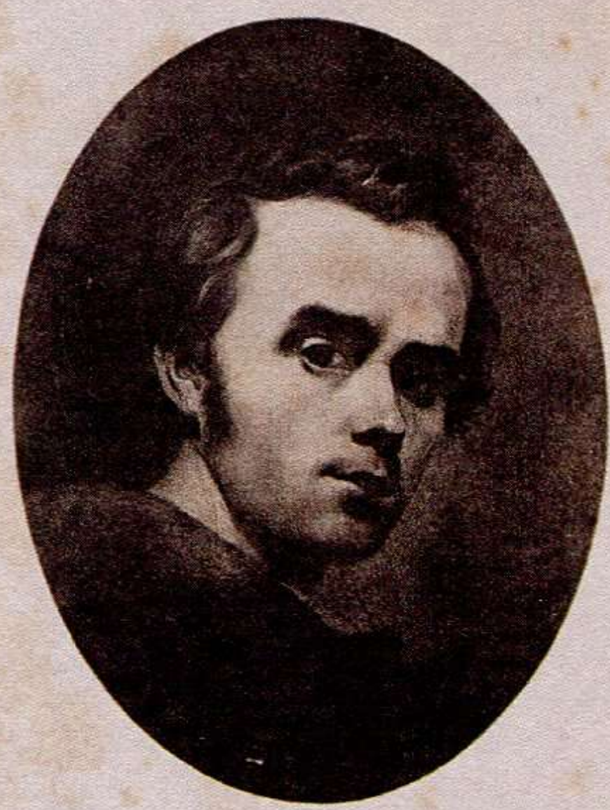

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

КОБЗАР

ПЕРЕДМОВА
А. РІЧИЦЬКОГО

ІЛЮСТРАЦІЇ
В. СЕДЛЯРА

ДВОУ
ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО
ХАРКІВ 1931 КИЇВ

Клуб

Репрессированный «Кобзарь»

78 АНТИКВАР /все об антиквариате и коллекционировании №12 /октябрь 2007

РАРИТЕТ

Передо мной лежит «Кобзарь», изданный в 1931 году. Иллюстратор книги – Василь Седляр – был расстрелян в Киеве в здании бывшего Института благородных девиц 12 июля 1937 года по решению, принятому на закрытом судебном заседании Военной Коллегии Верховного Суда СССР. Все работы художника, в том числе выдающиеся монументальные композиции, графические листы, живопись, были уничтожены, замазаны краской, выломаны из стен, отправлены в костер, изорваны. «Кобзарь» был изъят из библиотек и книжных магазинов, а имя Седляра вычеркнуто из истории отечественной культуры. Только настоящие библиофилы рискнули сберечь это издание до нашего времени

Артур РУДЗИЦКИЙ

Василий Феофанович Седляр родился в 1899 году в крестьянской семье из Черниговщины. Шестнадцатилетним юношей он приходит в Киевское художественное училище, где в революционном жарте резко порывает с академизмом и, как многие другие молодые творческие люди, начинает искать собственный путь в искусстве.

В 1921 году Седляр поступает в Украинскую государственную академию искусств, в мастерскую одного из ее создателей – художника-новатора Михаила Бойчука. Именно Бойчук изменил мировоззрение Седляра, показав молодому художнику, что есть «революционность» в искусстве. Он не только «заразил» его новыми течениями в современной живописи, но и заинтересовал монументалистами Проторенессанса, в первую очередь своим любимым Джотто.

После завершения учебы Седляра пригласили возглавить Мезиноровский художественно-керамический техникум, на базе которого позже был создан Мезиноровский технологический институт керамики и стекла. В те же годы Седляр проявил себя как художник-монументалист и непревзойденный график.

В автобиографии 1925 года мастер писал: «Я принимал участие в ряде выставок: как в Киеве, так и за границей (Венеция, Берлин), где демонстрировались мои работы – художественная керамика...»

Действительно, в 1920-х – начале 1930-х годов именно украинские художники стали настоящим открытием на Венецианских биеннале: в 1928 году среди участников были Ф. Кричевский, М. и Т. Бойчуки, В. Пальмов, В. Седляр, К. Трохименко и другие, в 1930-м – А. Богомазов, В. Касиян, И. Падалка, З. Толкачов, В. Седляр...

В 1926–1927 годах художнику посчастливилось побывать в творческой командировке в Германии, Австрии, Франции. Он смог посетить музеи и художественные галереи, пообщаться с европейскими мастерами, привезти в Киев новаторские идеи. И хотя на творчество художника, безусловно, оказали влияние такие знаменитости, как А. Дерен, Ж. Руо, А. Матисс, Ф. Мазерель, Э. Барлах, немецкие экспрессионисты (очень модные в те годы), Седляр по своему мировосприятию и с точки зрения образной системы оставался национальным, украинским художником.

В конце 1920-х годов Василь Седляр, очевидно, по предложению известного издателя, искусствоведа и переводчика Владимира Вайсброта (известного под псевдонимом Ал. Гер), возглавившего известную редакцию харьковского издательства «Література і мистецтво», начинает работу над иллюстрациями

все об антиквариате и коллекционировании/ АНТИКВАР 79

II

919 **Білокінь С. Мріями сповнене життя :** [Про лист Василя Седляра до Оксани Павленко від 24.04.1929 р.] // Культура і життя. – 1989. – 9 квіт. – С. 4.

920 **Василь Седляр** // Універсальний журнал. – 1929. – Грудень. – С. 113.

921 **Василь Седляр: Графіка 1920-1930-х років** // Образотворче мистецтво. – 1999. – № 3-4. – С. 85-87.

922 **Власюк Д., Товбін Є. «Кобзар» діждався свого ілюстратора** // Харків. пролетар. – 1930. – 1 черв. – С. 5.

923 **Диченко І. З ери збільшовиченої** // Україна. – 1987. – № 9. – С. 6.

924 **Диченко І. «Кобзар» у виконанні Василя Седляра** // Вітчизна. – 1989. – № 15. – С. 205-208.

к «Кобзарю» Т. Шевченко. Соратница Седляра Оксана Павленко вспоминала, насколько увлечен был художник этой работой. Пол в его мастерской был усеян рисунками: он делал сотни эскизов, совершенствуя каждую линию, ракурс каждой фигуры. Многие из этих эскизов были подлинными графическими шедеврами.

Когда в 1931 году книга была издана, она произвела настоящий фурор в среде интеллигенции: множество хвалебных статей и рецензий было посвящено «Кобзарю». Читатель сам может увидеть некоторые из иллюстраций Седляра – никакой академичности, экспрессия в рисунке, резкие взмахи и плавные переходы – все это было ново и не похоже ни на кого.

Однако не все восприняли работу В. Седляра и Ал. Гера позитивно. Как всегда, появились завистники. Даже спустя почти 40 лет, в 1968 году, уже после официальной реабилитации Седляра, в книге А. Овдиенко «Мистецтво оформлення «Кобзаря» автор вступительной статьи – народный художник СССР, академик Василь Касиян, не смог удержаться от искушения «дискредитировать» покойных уже полет: «Наприкінці 20-х і на початку 30-х років під виглядом шукань «нового» пролетарського мистецтва активізували свою діяльність художники-формалісти. Їхні шаржі в оформленні книг спантеличували читачів, були для них дивними і незрозумілими. Так, у 1931 році харківське видавництво «Література і мистецтво» випустило ілюстроване видання «Кобзаря» в оформленні Ол. Гера та з ілюстраціями В. Седляра. На цих творах позначився вплив формалістичних настанов «бойчукізму», що були справедливо засуджені партією і народом». И далее по тексту идет противопоставление работ Седляра иллюстрациям к «Кобзарю» самого Касиана, которые отвечают «високим моральним і естетичним ідеалам». А в «Нарисах з історії українського мистецтва» 1966 года издания (также при участии В. Касиана) конкретно сказано, что иллюстрации Седляра к «Кобзарю» Т. Шевченко «спотворювали образи творів великого поета».

Но все это будет позже, а сразу после выхода «Кобзаря» в свет критики писали «Кобзар» діждався свого ілюстратора», и оценивали работу художника как «справжній пам'ятник творчості поета та великий вклад до нашої художньої культури». Графическая серия Седляра «вражає епічністю, широким показом теми та пронизаним у настрій цілого твору». Седляра назвали «первым советским иллюстратором великой книги». Поэтому было решено подготовить второе издание «Кобзаря», которое вышло в свет с небольшими изменениями в 1933 году. Это был триумф и Василя Седляра, и «бойчукистов», и Ал. Гера. Но уже в конце 1933 года над всеми ними стали сгущаться тучи.

8 сентября 1933 года в Харькове органами НКВД был арестован автор предисловия к этим изданиям «Кобзаря» – заместитель главного редактора «Украинской Советской Энциклопедии» Анатолий Ревицкий. 27 марта 1934 года его приговорили к расстрелу как одного из руководителей так называемой украинской контрреволюционной организации «УВО».

Следующими в расстрельных списках 1937 года были художники-«бойчукисты»: Михаил Бойчук (арестован в сентябре 1936-го, обвинен в шпионаже, расстрелян 13 июля 1937 года), Софья Налепинская-Бойчук, Иван Падалка, Василь Седляр...

Автор комментариев к изданию 1931 года, директор и главный редактор Государственного литературного издательства Украины Николай Новицкий был арестован 3 января 1938 года в Киеве и расстрелян как «шпион» 5 июля 1939 года.

Профессор Владимир Вайсблат (Ал. Гер) после увольнения из Госиздата в середине 1930-х годов работал в отделе старых книг Библиотеки АН УССР (благодаря ходатайству литературоведа С. Маслова), а позже – техредактором в Медгиздате. Во время войны был в эвакуации. Умер в 1945 году в освобожденном Киеве.

Все эти имена были «изъяты» тогда из истории украинской литературы и искусства. Казалось, и репрессированный «Кобзарь» утрачен навсегда... Но благодаря библиофилам, сохранившим раритет, киевские издательства «Дух і літера» и «Оранта» решили донести до современного читателя «Кобзарь» Т. Шевченко с иллюстрациями забытого и вновь открытого выдающегося украинского художника-«бойчукиста» Василя Седляра. Факсимильное издание увидит свет уже нынешней осенью.

Иллюстрации предоставлены автором

925 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – Т. 5. – К., 1967. – С. 17, 24, 29, 30, 43, 111, 132, 142, 143, 147, 167, 168, 196, 198, 203, 286, 287, 288, 364, 378, 392.

926 **Овдієнко О. Мистецтво оформлення «Кобзаря».** – К.: Мистецтво, 1968. – С. 13.

926a **Парамонов А., Титарь В. Материалы к истории Харьковского театра.** – Х.: Харьковский частный музей городской усадьбы, 2007. – 280 с.
Репродукції фресок В. Седляра у Червонозаводському театрі Харкова – с. 230, 233.

927 **Рубан-Кравченко В. Кричевські і українська художня культура XX століття. Василь Кричевський.** – К.: Криниця, 2004. – 702 с.: іл. Про В. Седляра – с. 280, 282.

928 **Рудзицкий А. Репрессированный «Кобзарь»:** [Про ілюстратора книги В. Седляра] // Антиквар. – 2007. – № 12. – С. 78-81.

929 **Соколюк Л. Василь Седляр – майстер малюнка** // Соколюк Л. Графіка бойчукістів. – Харків; Нью-Йорк, 2002. – С. 159-172.

930 **Юрчишин О. Бойчукіст Василь Седляр** // Наука і суспільство. – 1989. – № 9. – С. 44.

Марія Синякова

1890 Харків
1984 Москва

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

В українському мистецтві 1910-1920-х років репрезентує неопримітивістський напрямок. Навчалася в студії Є. Агафонова «Блакитна лілія» (Харків), в студіях І. Машкова та Ф. Рерберга (Москва). Була членом харківської групи «Будяк», «Викусь», С.-Петербурзького «Союзу молоді» (з О. Екстер, Д. Бурлюком, К. Малевичем, Н. Гончаровою, М. Ларіоновим). Дружила з Велімиром Хлєбниковим, котрий присвятив їй ряд поетичних творів, зокрема, поему «Синие оковы». Була однією з авторів футуристичної декларації «Труба марсіан» (Харків, 1916), а також членом об'єднання «Союз семи» (Харків, 1918).

Брала участь у футуристичному виданні «Лірень», ілюструвала поезії Григорія Петникова, Олексія Кручоних, Миколи Асєєва. З 1920-х років жила в Москві.

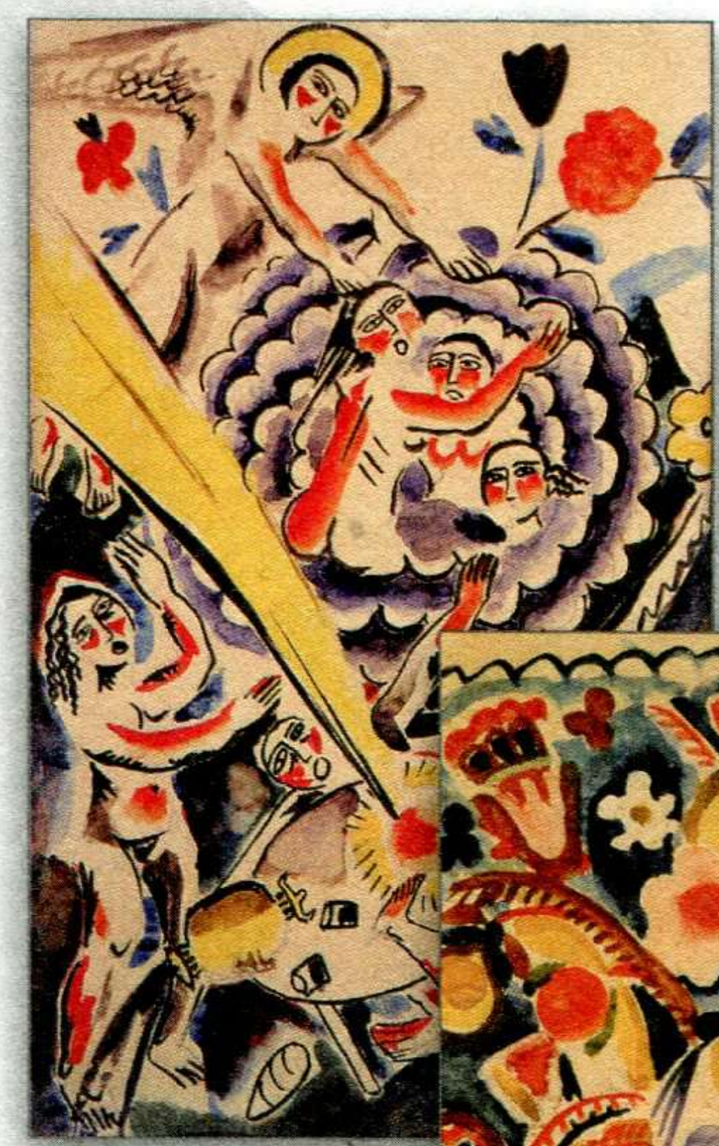

I

931 **Синякова М. Репродукції картин** // Український авангард 1910-1930 років. – К., 1996. – іл. № 267-273.

931а **Монолог Марии Синяковой** // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 365-366.

II

932 **Алексеева Л. Шаржи Марии Синяковой** // Лит. учеба. – 1990. – № 2. – С. 174-180.

933 **Амеліна Л. Марія Синякова і український авангард** // Наукова конференція «Художнє життя Харкова першої третини XX століття»: Тези доповідей та повідомлень. – Харків, 1993. – С. 10.

934 **Горбачев Д., Парнис А. Поэзия цвета** // ДИ. – 1970. – № 8. – С. 52-53.

935 **Лагутенко О. «Общий заговор и дерева и тела»: Экспрессионистские мотивы в графике Марии Синяковой 1910-х-1920-х годов** // Русский авангард 1910-1920-х годов и проблема экспрессионизма. – М., 2003. – С. 237-250.

936 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл.
Про творчість М. Синякової – с. 79-81.

937 **Савицкая Л. К истории авангардного движения в Харькове. 1910-е годы.** // Русский авангард 1910-1920-х годов и проблемы экспрессионизма. – М., 2003. – С. 303-325.

938 **100 произведений из собрания К. И. Григоришина.** – Альбом. – К., 2004. – 217 с.: ил.
Роботи М. Синякової в колекції К. І. Григоришина – с. 154-157.

939 **Хлебников В. «Сегодня строгою боярыней...»** // Хлебников В. Творения. – М.: Сов. писатель, 1986. – С. 105-106.

ОХВОСТЕНКО-ХВОСТОВ ОЛЕКСАНДР

1895 – 1967

Борисівка (нині Бєлгородської обл., Росія)

Київ

Навчався в Московському училищі живопису, скульптури та архітектури (1907-1917) та в майстерні декоративного мистецтва О. Екстер (Київ). Працював з В. Єрмиловим в Укр. РОСТА (1920-1921). В 1920-х роках – реформатор української оперної сценографії на засадах конструктивізму. 1925-1946 – головний художник Харківського, а в 1946-1952 Київського оперних театрів.

Український модернізм 1910-1930: Альбом. – Хмельницький: Галерея, 2006. – 287 с.

В. Єрмилов, О. Хвостов, І. Падалка. 1932.

В. Єрмилов, О. Хвостов, І. Падалка. 1932.

I

940 **Хвостенко-Хвостов О. Художник у музичному театрі** // Живі традиції. – К., 1985. – С. 100-105.

941 **Хвостов О. До перебудови образотворчого фронту:** [Виступ на першому пленумі Оргбюро Спілки Рад. художників і скульпторів УСРР 27.XI.-2.XII.-33р.] // Українські авангардисти як теоретики і публіцисти. – К., 2005. – С. 378-379.

II

942 **Боулт Д. Э. Хвостенко-Хвостов (Хвостов-Хвостенко) Александр (Олександр) Вениаминович** // Художники русского театра. 1880-1930. – М., 1994. – С. 268-269, ил. № 129.

943 **Диченко І. Листи П. Д. Коріна до О. В. Хвостова : З неопубл.** // Культура і життя. – 1988. –17 січня.

944 **Диченко І. Повернення** // Культура і життя. – 1988. – 17 січня.

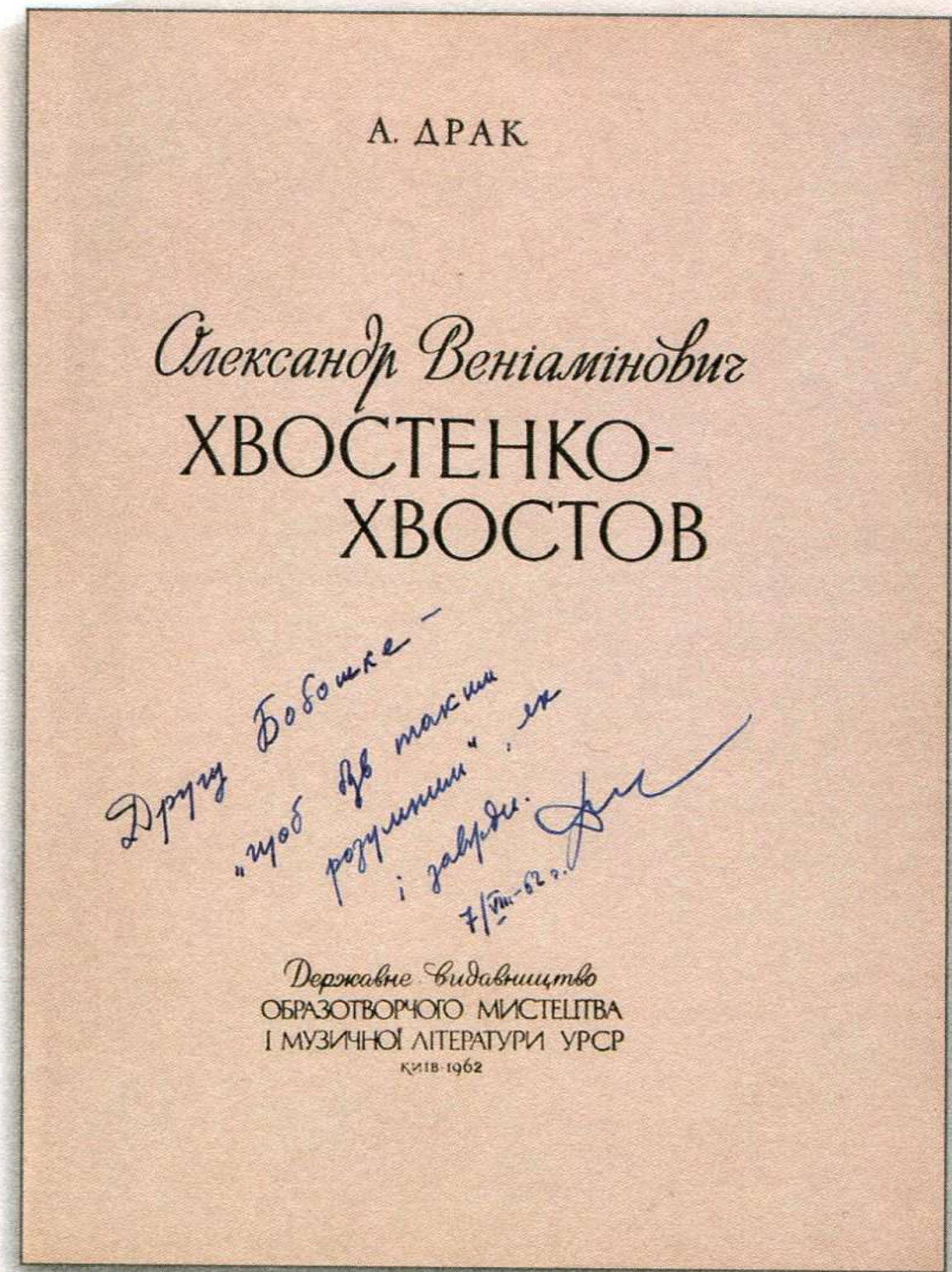

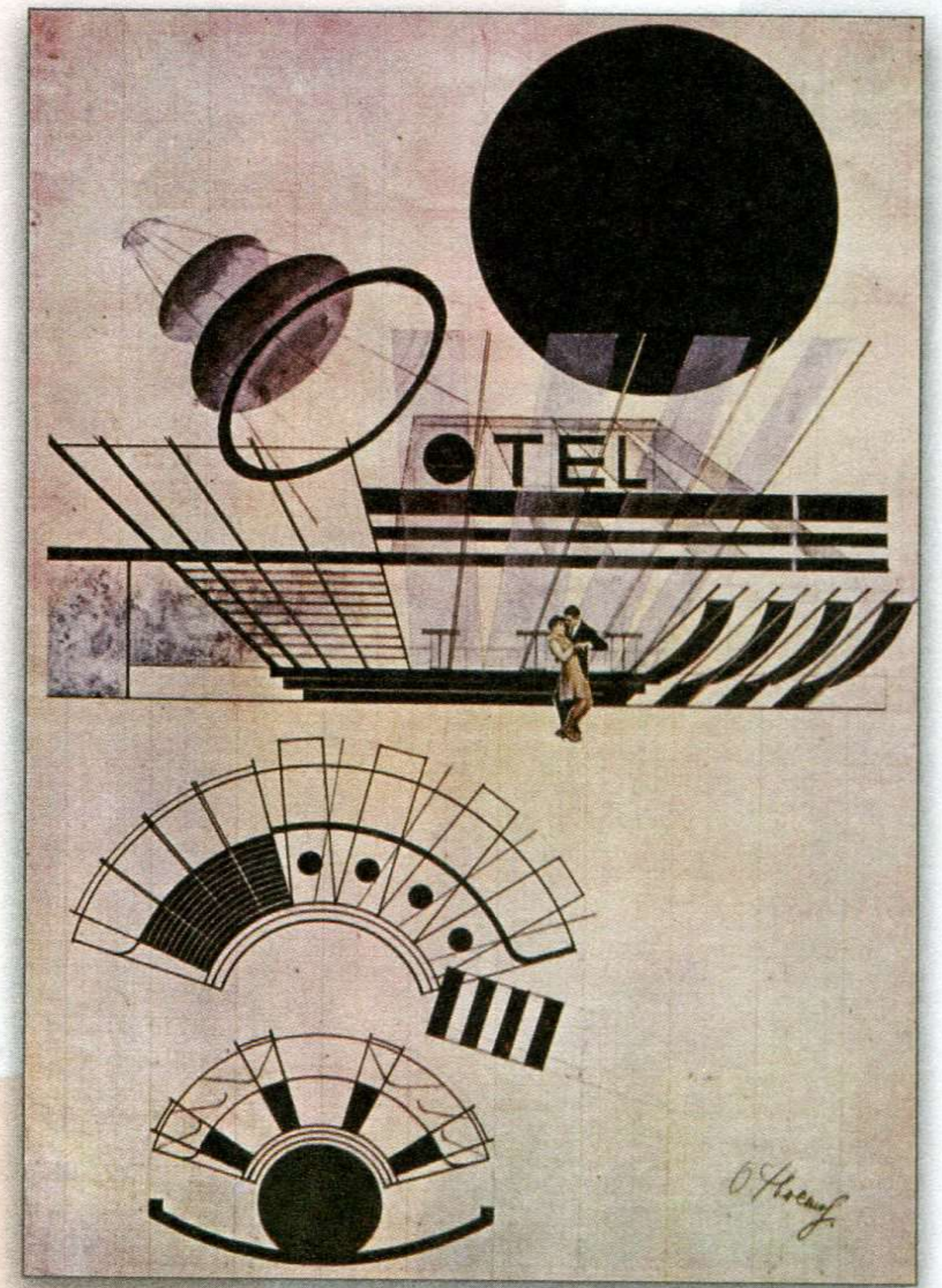

945 **Драк А. Олександр Веніамінович Хвостенко-Хвостов.** – К.: Держ. вид-во образотв. мистецтва і муз. л-ри УРСР, 1962. – 62 с.: іл.

946 **Історія українського мистецтва.** В 6 т. – Т. 5. – К., 1967. – С. 14, 17, 21, 46, 48, 49, 50, 53, 59, 79, 81, 82, 160, 161, 162, 208, 211, 212, 295, 296, 301; Т. 6. – К., 1968. – С. 10, 53, 58, 204, 206, 207, 208, 250, 378, 379.

947 **Коваленко Г. «Ступени театрального конструктивизма»** : [Укр. сценографія 20-х – 30-х рр.] // Укр. театр. – 1992. – № 3. – С. 14-21.

948 **Лагутенко О. Українська графіка першої третини XX століття.** – К.: Грані-Т, 2006. – 240 с.: іл.
Про творчість О. Хвостенка-Хвостова – с. 161-163.

949 **Новоселицька Н. Сценограф і час** // Друг читача. – 1988. – 19 трав.

950 **Олександр Хвостенко-Хвостов: Сценографія, живопис, графіка** / Авт. ст. та упоряд. Д. Горбачов. – К.: Мистецтво, 1987. – 128 с.: іл.

951 **Памятники русского театрального авангарда. 1910-1930: Каталог** / Сост. Ю. Лоев, М. Молчанова. – М.: Галерея «Элизиум», 2006. – 102 с.: ил.
Про О. Хвостенка-Хвостова – с. 99, іл. № 9.

952 **Тольба В. Погляд у минуле** // Музика. – 1995. – № 2. – С. 14-17.
Видатний український диригент про О. Хвостенка-Хвостова.

953 **Художник-сценограф Александр Хвостенко-Хвостов (1895-1968)** // Киев. ведомости. – 2007. – 12 апр. – С. 9.

Покажчик імен:
(за номерами)

Архипенко О. – 64-115, 772
Богомазов О. – 27, 116-156, 388
Бойчук М. – 27, 157-251, 769, 778
Бурлюк Д. – 252-309, 376, 801
Екстер О. – 18, 27, 310-383
Єрмилов В. – 137, 384-401, 786
Жук М. – 27, 402-422 , 864
Кричевський В. – 27, 423-456, 710
Малевич К. – 385, 457-631
Меллер В. – 18, 632-651
Мюллер В. – 18, 652-659
Нарбут Г. – 27, 660-752
Павленко О. – 240, 753-770, 916, 919
Падалка І. – 771-790
Пальмов В. – 256, 791-808
Петрицький А. – 18, 809-913
Рабинович Р. – 914-915
Седляр В. – 398, 757, 767, 916-930
Синякова М. – 931-939
Хвостенко-Хвостов О. – 18, 940-953

Авер'янова Н. – 662
Азізян І. – 68, 69, 489
Алексєєва Л. – 932
Аллар Р. – 315а
Амеліна Л. – 933
Андріясова Т. – 490
Анненков Ю. – 491
Анненський І. – 311, 312, 383
Антончик М. – 822
Арендт Е. – 84
Архіпенко М. – 722
Асєєва Н. – 6, 7, 23, 70, 71, 129, 163, 261, 319, 412, 426, 663, 823
Афанас'єв В. – 164

Бабіч А. – 492
Бабочкін Б. – 824
Бажан М. – 209, 210, 825
Баліцький П. – 664
Бараневич Л. – 800
Барр А. – 493
Басанець Т. – 165, 166
Баснер Є. – 262, 494
Бєличко Н. – 755
Бєлічко Ю. – 826
Бєлоненко Ю. – 827
Безхутрий М. – 745
Белеля Н. – 495
Белоусов А. – 167
Бенуа О. – 671
Бенях Н. – 168
Берьозкін В. – 496
Білан А. – 72
Білецький О. – 687
Білецький П. – 665-668, 672, 673
Білокінь С. – 169-177, 669-670, 674-679, 773, 919
Бичков С. – 499
Блакитний Є. – 427
Блюміна І. – 181, 428, 774
Бобринська Є. – 24, 258, 314, 474
Богомолов М. – 301
Бойчук Т. – 195
Болбат В. – 264
Бондар-Терещенко І. – 387
Боровков А. – 656, 657
Боровський Д. – 633, 828
Бородай В. – 829
Борятинська О. – 7а
Боулт Д. Е. – 25, 26, 130, 265, 320-322, 341, 497, 498, 634, 830, 942
Брак Ж. – 479
Бруні Л. – 482
Бурачек М. – 27, 413, 680, 681
Бутенко В. – 831
Бучацький І. – 180
Бушак С. – 414, 415

Вагнер Г. – 339
Вадимова І. – 683
Вайль П. – 500
Вакар І. – 501, 502, 572
Варнінг В. – 503
Васильєв Є. – 504
Васильєва Н. – 269
Василько В. – 832
Вежбовська Л. – 505
Велигоцька Н. – 506
Величко В. – 416
Вериківська І. – 636, 833
Вертіль О. – 270
Веселовська Г. – 28, 37
Веснянин Г. – 834
Відеман К. – 509
Війон Ф. – 350
Висоцька Н. – 65
Вишеславський Г. – 29
Вишневська І. – 508
Вишня О. – 835, 836
Владімірський Л. – 511
Владич Л. – 181, 775, 837
Власюк Д. – 922
Возіянова І. – 838
Воїнов В. – 684
Волошин Л. – 182
Вольценбург О. – 178
Воронцов Г. – 685
Врона І. – 811, 839

Габелко В. – 637, 840
Галайчук А. – 685
Ган О. – 512
Ган Я. – 841
Ганкіна Е. – 686
Гаснер Х. – 513
Геврик Т. – 73, 514
Геніс О. – 515
Герман М. – 516
Глущак А. – 74
Говдя П. – 15
Гозенпуд А. – 842
Гозіансон Ф. – 380
Голлербах Е. – 688-692
Голованівський С. – 843
Головіна Л. – 517
Гончар Л. – 75
Горацій – 344
Горбань У. – 776
Горбачов Д. – 1, 2, 5, 7а, 30-37, 38, 51, 53-55, 57а, 76-81, 111, 118, 131-137, 156, 183, 184, 272-274, 314, 324-326, 375, 385, 470, 471, 477-488, 493, 503, 507, 509, 510, 518-521, 527-529, 535-537, 539-541, 543, 552, 553, 575, 576, 581, 583, 584, 589, 599, 603, 613, 615-619, 741, 742, 803, 813, 821, 844-851, 914, 934, 950
Горбачова І. – 278, 852
Гординський С. – 82
Городинець І. – 185, 777, 778
Горячева Т. – 522, 523
Грачова А. – 524
Гребеннікова О. – 525
Гречанюк С. – 83
Григор'єв С. – 853
Григор'єва А. – 275
Григоришин К. – 21, 155, 303, 372, 399, 614, 900, 938
Грош С. – 854
Грушевський М. – 159, 250
Гусєв О. – 756
Гутіна Р. – 526

Данцкер Д.-А. – 38
Данькевич А. – 855
Даревич Д. – 527
Деготь Є. – 279
Дегтярьова Г. – 138
Демосфенова Г. – 528
Денисенко О. – 388а
Дерегус М. – 856
Державін К. – 327
Джалагонія В. – 280
Джеджула А. – 280а
Дідковський С. – 39
Димшиць Е. – 21, 146, 148, 154
Диченко І. – 139, 186-189, 529-531, 638, 693, 804, 857, 923, 924, 943, 944
Дмітрієв Вс. – 694
Дорошенко П. – 718
Драк А. – 639, 858-861, 945
Дратт М. – 341
Драчковська О. – 532
Дуглас Ш. – 533, 534
Дуленко В. – 862
Дяченко А. – 695

Ернст Ф. – 696-701
Епштейн М. – 631
Ефрос А. – 383, 702, 703

Євдаєв Н. – 281
Єврєїнов М. – 282
Єржиковський С. – 863
Єрмакова Н. – 640, 640а
Єфимович С. – 535
Єфремов В. – 283

Жадова Л. – 389
Жежера В. – 190
Жданко І. – 459, 470, 536, 537
Жихарєва О. – 538
Жмурков В. – 284
Журавель О. – 865

Заболотний В. – 725
Загул Д. – 407
Зайцев Ю. – 539
Зайцева В. – 540
Заполянський Г. – 542
Затенацький Я. – 866, 867
Захаров Р. – 868
Згржебловський Ф. – 543
Зельська-Даревич Д. – 40
Зеров М. – 704

Іванова О. – 140
Іздебський В. – 8, 16, 41-45, 49, 50, 57, 63
Іздебська-Прічард Г. – 41, 42, 43
Ісаков С. – 705

Йогансен М. – 5
Йосипенко М. – 871

Каганська Ж. – 872
Казарін В. – 802, 804
Казовський Г. – 10, 12
Кайзер О. – 98
Калаушин Б. – 285
Кальницький М. – 329
Капітоненко О. – 286, 287
Каплон А. – 549
Карабутенко І. – 84
Карамаш С. – 430
Карасик І. – 550, 551
Касіян В. – 192, 552, 873
Кацухіро Х. – 553
Кашуба Є. – 44, 806
Кириченко Є. – 288
Кіндрась Е. – 431
Клейменова О. – 193, 554
Клименко В. – 555
Клименко Н. – 759
Клоц А. – 86
Князєва С. – 619а, 743а
Коваленко Г. – 322, 330-351, 356, 643, 874, 947
Коваленко Л. – 194
Ковальська Л. – 195, 196
Ковальчук О. – 197, 432, 709
Ковжун П. – 782
Ковтун Є. – 556, 557
Козирод І. – 420
Колдобська М. – 558
Колесніков М. – 118, 146, 317, 318, 352-355, 794
Коломієць Р. – 356
Колпакчі Л. – 875
Конєчна Г. – 357
Кончин Є. – 289
Коонен А. – 358
Корін П. – 943
Корнієнко Н. – 198, 644, 876
Корогодський Р. – 142, 559, 877
Корсун Л. – 87
Коротич В. – 94
Косарєв Б. – 366
Костакі М. – 560
Костенко В. – 878
Котляревська М. – 783, 785
Котович Є. – 561
Котович Т. – 562
Кравченко О. – 199, 240, 769
Кравченко Я. – 199, 240, 769
Крамаренко Л. – 459, 470
Красильникова О. – 200, 201
Кратко Б. – 391
Кривенко М. – 879
Кричевська-Лінд Г. – 454
Круглов В. – 45
Крусанов О. – 11, 658
Кручоних О. – 496, 497
Крючкова В. – 563
Крючкова Є. – 476
Кудрявцев Л. – 88, 290, 291, 292, 293
Кузнєцов Е. – 711
Кузьмін Е. – 712
Кузьмін М. – 713
Кукавська М. – 880
Кулешова В. – 198, 644, 876
Курбас Лесь – 198, 201, 640а, 642, 644, 647, 650, 870, 876, 901, 907
Кучеренко З. – 635, 645
Кушнерик Г. – 202

Лагутенко О. – 13, 14, 39, 46, 47, 89, 143, 203, 204, 294, 359, 392-395, 418, 433-435, 646, 714, 715, 784, 881, 935, 936, 948
Ландсман Г. – 716
Ларкін Ю. – 436
Лебедєв Г. – 436-440
Лебедєва В. – 760
Леже Ф. – 54
Лен С. – 564
Лернер Н. – 717
Лешко Я. – 98
Липківська Г. – 360
Лисенко-Барська Н. – 107
Литовченко І. – 205
Ліберман О. – 73
Лівшиць Б. – 295
Ліпатов В. – 565
Ліхачов Д. – 566
Лобановський Б. – 15, 48, 396, 400, 761
Лобанов-Ростовський М. – 26, 361
Лоєв Ю. – 18, 367, 648, 659, 892, 951
Лой В. – 296
Лопата В. – 441
Лукомський Г. – 718
Лупандіна А. – 362
Лущик С. – 16, 49, 50
Люсий А. – 567

Майстренко Я. – 882, 883
Макаров А. – 568
Макаров Ю. – 51
Маковський С. – 734
Максимова Н. – 719
Малаков Д. – 442, 443, 444
Маланюк Є. – 720
Малевич Б. – 510
Малевич С. – 510
Марголін С. – 884, 885
Марголіна Р. – 886
Маркаде В. – 52, 144, 363, 574, 575
Маркаде Ж.-К. – 53, 54, 576
Марков В. – 296а, 576а
Мартиненко А. – 207
Марченко Д. – 90
Масенко Т. – 887
Маслєнніков Н. – 564
Матвєєв А. – 721
Матвєєва Н. – 577
Матвей Волдемар (Марков В.) – 307
Матюшин М. – 465, 496, 497
Медведєв А. – 578
Меженко (Іванов) Ю. – 408
Мейєрхольд В. – 463
Мейтус Ю. – 888
Мельник О. – 208
Мельниченко О. – 246
Метценже Ж. – 479
Михайлів Ю. – 419
Михайлова О. – 246
Міло Д. – 55
Мітрохін Д. – 708, 722, 723
Мітурич П. – 482
Міхієнко Т. – 572
Міщенко Г. – 211
Модзалевський В. – 718
Моймір Г. – 579
Молчанова М. – 18, 367, 648, 659, 892, 951
Москаленко О. – 145
Мудрак М. – 56, 581
Музиченко Я. – 724
Мурашко О. – 718
Мусієнко П. – 213
Мухіна В. – 355
Мушинка М. – 214

Надеїн В. – 582
Надикто В. – 92
Найда Р. – 75
Найден О. – 79, 583, 584, 585
Наков А. – 17, 323, 364, 466
Настюк Є. – 365
Невлер Л. – 586
Некрасова Є. – 889
Нерадовський П. – 708, 727
Нікітіна Н. – 587
Німенко А. – 84, 93
Новікова Є. – 589
Новоселицька Н. – 949
Нога О. – 296б
Нятко П. – 890

Овдієнко О. – 926
Овсяннікова Є. – 589а
Оленська-Петришин А. – 99, 590
Осминська Н. – 591
Островерх О. – 647, 891
Охмакевич Н. – 762
Охочинський В. – 729, 730

Павлова О. – 244
Павлова Т. – 366
Павловський В. – 445
Павлюк М. – 215
Панченко В. – 731
Папета О. – 2, 5, 592
Папета С. – 2, 5, 914, 915
Парамонов А. – 215а, 763, 785а, 926а
Парійський Є. – 764
Парніс О. – 297, 593, 934
Пархоменко І. – 421, 446
Пасюта А. – 594
Певний Б. – 100
Пелих Н. – 149
Пен Ю. – 620
Пеньковська М. – 765
Первомайський Л. – 893
Петрицька Д. – 821
Петров І. – 766
Петрова Є. – 57, 569
Петрова О. – 595
Петровський Н. – 596
Печарковська Г. – 183
Пивоварова Є. – 597
Пікассо П. – 479, 480
Пінчевська Б. – 57а
Пістунова А. – 598
Платонов В. – 386
Побожій С. – 278, 297а, 599
Повниця А. – 894
Поздняков В. – 732
Поліщук В. – 397
Полонський В. – 738
Пономаренко Є. – 895
Попович В. – 298
Прибильська Є. – 313, 315
Присталенко Н. – 217, 218, 733
Протазанов Я. – 351, 366
Пушкарьов В. – 600

Рабинович Д. – 896
Радзішевський В. – 601
Радлов Н. – 734, 735
Ракітін В. – 368, 602
Рєпко Є. – 219
Рибак К. – 299
Рівера Д. – 225
Ріпко О. – 179, 220
Рожа Д. – 604
Романюк Н. – 150, 151
Рубан-Кравченко В. – 152, 221, 300, 369, 425, 444, 447, 605, 710, 767, 807, 817, 927
Рудницький Л. – 370
Рудзицький А. – 928

Савицька Л. – 58, 59, 937
Савченко О. – 101
Саєнко Н. – 448
Самольотова М. – 606
Сараб'янов А. – 212
Сараб'янов Д. – 607, 608
Седик О. – 609, 787
Сезанн П. – 478
Селезньов Л. – 260
Селівачов М. – 732
Семенко В. – 222
Сидор О. (Сидор-Гібелінда О.)– 102-105, 302
Сидоров А. – 736, 737, 738
Силін О. – 106
Синиця Г. – 207
Синько О. – 107
Скиба М. – 223
Скрипник М. – 60
Скрипченко М. – 108
Скульський М. – 388а
Славіна О. – 610
Смолич Ю. – 898, 899
Смольський С. – 611
Собачко Г. – 313, 315
Соколюк Л. – 20, 60, 61, 224-238, 243, 768, 788, 929
Соловій Ю. – 612
Солодовнікова Є. – 138
Соніна Т. – 62
Сотник Н. – 153
Стебельський Б. – 239
Стешенкова Т. – 422
Стриженова Т. – 372
Сусак В. – 109
Сухоліт Н. – 304
Сухопаров С. – 63

Таїров О. – 311
Таранушенко С. – 739
Татлін В. – 482
Терещенко М. – 901, 902
Титар В. – 215а, 763, 785а, 926а
Титаренко А. – 110
Тичина П. – 405
Товбін Є. – 922
Толстой В. – 157
Тольба В. – 903, 952
Томашевський В. – 449, 450
Томашпольська Л. – 904
Тряскін М. – 617
Тугендхольд Я. – 374, 740
Туровскі А. – 618

Уайльд О. – 383
Ужвій Н. – 905
Утевська П. – 78, 111, 156, 375, 741, 742

Федірко А. – 555
Федоріна А. – 305, 306, 743
Федорук О. – 242, 306а
Федько-Шілз С. – 112
Фертич Н. – 307

Фесенко Л. – 113, 808
Фовенко М. – 906
Фогель З. – 400, 401, 908
Фокін П. – 619а, 743а
Фоль К. Л. – 620
Фоменко В. – 744
Френкель М. – 650, 907

Хайям О. – 349
Халтурін Ю. – 621
Ханко В. – 451, 452
Хан-Магомедов С. – 377, 378, 621а, 621б
Харченко В. – 908
Харченко О. – 746
Хвостенко Т. – 622
Хлєбніков В. – 464, 496, 497, 593, 939
Хідекель Р. – 379
Хмурий В. – 809, 909, 910
Ходак І. – 453, 454
Ходоровський М. – 244
Хорошилова Т. – 623
Христокіна А. – 624

Цибенко О. – 309
Цибенко П. – 911
Цівірко М. – 748
Цоффка В. – 625

Чаговець В. – 912
Чайка Т. – 246
Чебикін А. – 789
Череватенко Л. – 749, 754, 757, 770, 916
Черничко І. – 381
Чехонін С. – 750
Чугунов Г. – 751

Шагал М. – 620
Шапіро Є. – 382
Шатскіх А. – 475, 608, 626, 627, 628
Шевєльов С. – 420
Шевченко Т. – 64, 299
Шекспір В. – 383
Шептицький А. – 182
Шероцький К. – 718
Шестаков А. – 114, 115
Шимчук Є. – 247
Шифрін Н. – 248
Шкандрій М. – 249
Шпаков Л. – 22
Шудря М. – 124, 752
Шумов О. – 629, 630

Щербаківський В. – 455

Юрчишин О. – 250, 930

Явленський О. – 279, 344
Якимчук Л. – 913
Яковлєв М. – 251
Яринич С. – 117
Яровий І. – 790
Ярошенко В. – 411
Ясієвич В. – 456